

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОНСТАНТИНОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.359

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИДАННЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ
НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ
БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **О. О. Константинов**

Науковий керівник: **Процюк Олег Володимирович,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Константинов О. О. Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально- виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним науковим монографічним дослідженням питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. У роботі проаналізовано теоретичні, методологічні та правові основи дослідження її предмета. Розглянуто історичний розвиток національного законодавства щодо кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних країн в контексті кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Конкретизовано родовий, видовий і безпосередній об'єкти аналізованих складів кримінальних правопорушень. Аргументовано, що родовим об'єктом досліджуваного правопорушення є відносини у сфері службової діяльності. Видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України. Відносини, які забезпечують дотримання встановленого законом порядку видання нормативно-правових актів, пов'язаних з виконанням державного та

місцевого бюджетів, виступають основним безпосереднім об'єктом проаналізованого діяння. Додатковим обов'язковим об'єктом вказаного кримінально-караного діяння є система оподаткування в частині встановленого порядку введення та справляння бюджетних платежів. Обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є предмет правопорушення – нормативно-правові акти, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його видатки всупереч закону. Ці акти стосуються бюджетів всіх рівнів незалежно від джерела їх формування.

Доведено, що об'єктивна сторона досліджуваного складу кримінального правопорушення може бути здійснена не тільки шляхом суспільно небезпечних дій у формі видання всупереч встановленому законом порядку нормативно-правового акта, який зменшує надходження до бюджету або збільшує витрати бюджету всупереч закону, а й шляхом підробки або знищення таких документів. Зазначено, що визначення структури, обсягу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів є виключною прерогативою Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування.

Виходячи з суті діючої норми досліджуване нами кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту видання службовою особою відповідного акта. При цьому та обставина, вступив чи ні нормативно-правовий акт у законну силу на даний момент, не впливає на визнання кримінального правопорушення закінченим.

Діяння передбачене ст. 201 КК України може бути вчинене лише спеціальним суб'єктом – службовою особою. З огляду на неповноту законодавчої конструкції поняття «службова особа», визначеного в ч. 3 ст. 18 КК України, запропоновано відносити до його кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням контрольно-ревізійних функцій або функцій державного фінансового контролю, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

Суб'єктивна сторона діяння, передбаченого ст. 211 КК України, характеризується умисною формою вини. Під час конкретизації ознак інтелектуального й вольового моментів вини даного кримінального правопорушення встановлено, що винний повинен усвідомлювати ознаки предмета цього діяння (нормативно-правові акти, які зменшують надходження до бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону) і власні суспільно небезпечні дії, їх зміст, а також спрямованість. Вольовий момент вини досліджуваного кримінального правопорушення полягає в бажанні вчинити відповідні суспільно небезпечні дії.

Доведено необхідність конкретизувати форму вини в тексті досліджуваної кримінально-правової норми шляхом доповнення абзацу ч. 1 ст. 211 КК України перед словом «видання» словом «умисне».

Розкрито особливості розмежування кримінально-караних діянь, передбачених ст. 211 КК України, та суміжних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 210, 212, 222, 364, 365, 367 КК України. Розроблено правила кваліфікації за сукупністю і при конкуренції кримінально-правових норм. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства і рекомендації з практики його застосування.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, державний бюджет, місцевий бюджет, надходження в бюджет, нормативно-правовий акт.

SUMMARY

Konstantinov Oleksandr. Criminal liability for the publication of normative legal acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures contrary to the law. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation for the degree of a candidate of legal sciences in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal-executive law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The thesis is a comprehensive scientific monographic study of the issues of criminal responsibility for the publication of regulatory acts that reduce budget revenues or increasing budget expenditures. Theoretical, methodological and legal framework for the study of its subject is analyzed in the paper. The historical development of criminal national legislation on the publication of regulatory acts, reducing revenues to the budget or increase budget expenses contrary to the law. A comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and foreign countries in the context of criminal liability for the publication of regulatory acts that reduce revenues to the budget or increase budget expenses contrary to the law. The generic, species and direct objects of the analyzed compositions of crimes are specified. It is argued that the generic object of issuing regulatory acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures in spite of law, are relations in the field of service activities. A species object of the criminal offense provided for by Art. 211 of the Criminal Code of Ukraine are relations that ensure the legitimate functioning of the budget system of Ukraine. Relationships that ensure compliance with the procedure established by the law of the publication of regulatory and legal acts related to the implementation of state and local budgets, act as the main direct object of an analyzed act. An additional mandatory object of the specified criminal crime is the tax system in terms of the established procedure for introducing and collecting tax payments. A

claritative feature of the composition of the criminal offense provided for by Art. 211 of the Criminal Code of Ukraine is the subject of an offense – regulatory acts, on the basis of which, contrary to the law, reduce revenues to the budget or increase its costs included in the budgets of all levels, regardless of the source of their formation in the event of actions on budgetary funds in large sizes.

It has been scientifically proven that the objective side of the criminal offense under study can be made not only by publicly dangerous actions in the form of a publication, contrary to the procedure established by law, the order of the regulatory and legal act, which reduces admission to the budget or increases budget expenditures, contrary to the law, but also by fake or destroying such documents. It is indicated that the definition of the structure, the volume of income and expenses of state and local budgets is the exclusive prerogative of the Supreme Soviet of Ukraine and local governments.

Based on the essence of the current norm, the analyzed criminal offense is considered to be completed from the moment of publication by an official of the relevant act. At the same time, the fact of the circumstance, or no regulatory act into legal force, at the moment does not affect the recognition of the criminal offense finished. Cause as a result of the publication of the regulatory act of socially dangerous consequences is covered by part of the first criminal offense under consideration.

The criminal offense under study can only be committed by a special subject - an official. Given the incompleteness of the legislative structure of the concept of «official» defined in Part 3 of Art. 18 Criminal Code of Ukraine, proposed to relate to its circle of those persons who constantly or temporarily occupy positions related to the implementation of control and auditing functions, or the functions of state financial control, or perform such functions for special powers.

The subjective side of the criminal offense provided for by Art. 211 of the Criminal Code of Ukraine, characterized by an intentional form of guilt. In

determining the signs of intellectual and volitional moments of the guilt of this criminal offense, it was established that the guilty must be aware of the signs of a criminal offense (regulatory acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures against the law) and their own socially dangerous acts, their content, and also Focus. The volitional moment of the fault of the criminal crime under study is to make the appropriate socially dangerous acts.

It is proved the need to specify the form of guilt in the text of the criminal law under study by adding paragraph to 1 Art. 211 of the Criminal Code of Ukraine before the word «edition» by the word «intentional». Reveal features of the deliberation of crimes provided for by Art. 211 of the Criminal Code of Ukraine, from the adjacent crimes provided for by Art. 210, 212, 222, 364, 365, 367 of the Criminal Code of Ukraine. Developed rules for qualifications for aggregate and with competition of criminal law. Formulated proposals for improving legislation and recommendations on the practice of its application.

Keywords: criminal liability, state budget, local budget, budget admission, regulatory act.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Константинов О. О. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону). *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Т. 3. С. 155–160.

2. Константинов О. О. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 199–204.

3. Константинов О. О. Об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 178–182.

4. Константинов О. О. Особливості об'єктивної сторони діяння передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 181–185.

5. Konstantinov A. Historical aspects of the development of criminal responsibility for the issue of regulatory legal acts that reduce budget reference. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 2. P. 118–122.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Константинов О. О. Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч.

пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 216–218.

7. Константинов О. О. Юридичний аналіз злочину, передбачений ст. 211 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 150–152.

8. Константинов О. О. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону). *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 212–214.

9. Konstantinov A. The objective side of the crime stipulated in art. 211 of the Criminal Code of Ukraine publication of normative legal acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures contrary to the law. *Застосування іноземної мови під час викладання кримінально-правових дисциплін* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 5 черв. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 28–29.

10. Константинов О. О. Об'єкт та об'єктивна сторона видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 39–42.

11. Константинов О. О. Юридичний аналіз видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону ст. 211 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 72–74.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ	25
1.1. Сучасний стан та методологія дослідження кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону	25
1.2. Генеза законодавства щодо кримінально-правової охорони надходжень та витрат бюджету в результаті видання нормативно- правових актів	45
1.3. Законодавство зарубіжних країн щодо кримінально-правової охорони надходжень та витрат бюджету в результаті видання нормативно-правових актів	64
Висновки до першого розділу.....	78
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ	81
2.1. Об'єктивні ознаки видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону	81
2.2. Суб'єктивні ознаки видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону	95

Висновки до другого розділу	124
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ СТ. 211 КК	
УКРАЇНИ, ВІДМЕЖУВАННЯ ЦЬОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД	
СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ДІЯНЬ ТА ПОКАРАННЯ	
ЗА ТАКІ ДІЯННЯ.....	129
3.1. Особливості кваліфікації та відмежування діяння, передбаченого ст. 211 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень.....	129
3.2. Особливості покарання за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону	145
Висновки до третього розділу.....	156
ВИСНОВКИ	158
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	165
ДОДАТКИ.....	185

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БК	Бюджетний кодекс
ВР	Верховна рада
ГК	Господарський кодекс
Держказначейство	Державна казначейська служба
Держфінінспекція	Державна фінансова інспекція
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	засоби масової інформації
КК України	Кримінальний кодекс
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МВФ	Міжнародний валютний фонд
НАПрН	Національна академія правових наук
ППВСУ	постанова Пленуму Верховного Суду України
ПК	Податковий кодекс
ПДВ	податок на додану вартість
США	Сполучені штати Америки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Згідно зі ст. 95 Конституції України, бюджетна система держави будується на засадах справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами. Соціальна значущість належного функціонування цієї сфери економічних відносин полягає в тому, що легітимний процес формування, розподілу та контролю за використанням бюджетних коштів є гарантією ефективної реалізації державою всіх своїх функцій. Водночас підґрунтям належного функціонування бюджетної сфери слугує діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і розглядом звітів про їх виконання відповідними службовими особами. Правову основу такої діяльності становить видання нормативно-правових актів, що маршрутизують фінансові ресурси відповідно до закону.

Вказана сфера суспільних відносин потребує особливого рівня охорони, зокрема кримінально-правовими засобами. Однак слід констатувати, що більшість наявних наукових праць з цього питання означені фрагментарністю, дискусійністю та недостатніми межами теоретичного дослідження. Зазначене стосується і видання нормативно-правових актів, які розподіляють бюджетні кошти відповідно до закону.

Наявна законодавча база та правозастосовна практика щодо кримінально-правового захисту формування й легітимного розподілу бюджетних коштів, на жаль, не відповідають нагальним викликам сьогодення. Постійні зміни до бюджетного та кримінального законодавства нашої країни, а також необхідність виконання завдань держави, передбачених видатковою або дохідною частиною відповідного бюджету, актуалізують потребу у своєчасному та практично значущому запобіганні кримінальним правопорушенням, що вчинені з

використанням бюджетних коштів, зокрема діянням, передбаченим ст. 211 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону».

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора, кількісні показники зареєстрованих кримінальних правопорушень, що вчинені з використанням бюджетних коштів, протягом останніх років засвідчують різну динаміку. Так, у 2016 р. обліковано 2129 кримінальних правопорушень, що вчинені з використанням бюджетних коштів, у 2017 р. – 3049, у 2018 р. – 2779, у 2019 р. – 2316, за шість місяців 2020 р. – 2503. З-поміж вказаних показників незначну частку становить кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»: у 2015 р. обліковано 2 такі діяння, у 2016 р. – 18 (0,85 % від загальної кількості облікованих правопорушень, що вчинені з використанням бюджетних коштів), у 2017 р. – 0, у 2018 р. – 4 (0,14 %), 2019 р. – 0, за шість місяців 2020 р. – 3 (0,12 %)¹. Зазначені показники зумовлені, серед іншого, недосконалістю досліджуваної норми, а також браком теоретичних досліджень питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. У сукупності це призводить до виникнення складнощів під час кваліфікації вказаного кримінального правопорушення, а також високого рівня латентності щодо цього діяння, що зумовлює уникнення особами, які його вчиняють, справедливого покарання. Вказану позицію підтверджують результати опитування, у межах якого більшість респондентів (89,3 %) констатували недосконалість норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за видання нормативно-правових актів, що

¹ Статистична інформація. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820#.

зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону.

Актуальність дослідження зумовлена різноманітністю проблем, які потребують підвищеної уваги законодавця до врегулювання питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Такі кримінальні правопорушення потребують як суто законодавчого реагування, так і дієвих рішень суб'єктів правозастосування, адже вказані зловживання створюють умови для вчинення правопорушень у бюджетній сфері, спад виробництва, девальвацію національної валюти та розбалансованість економіки загалом.

Питання кримінально-правової охорони бюджетної системи України розглядали у своїх працях: П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Я. М. Брайнін, П. С. Берзін, Р. В. Вереша, А. А. Вознюк, П. А. Воробей, Н. О. Гуторова, О. М. Джужа, М. В. Довгаль, О. О. Дудоров, З. А. Загиней-Заболотенко, А. П. Закалюк, О. О. Кияшко, Е. М. Кісілюк, М. І. Колос, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, О. А. Кузьменко, М. П. Куцевич, С. Я. Лихова, Н. В. Лісова, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, О. М. Олійник, В. І. Осадчий, М. І. Панов, О. І. Перепелиця, Є. В. Пилипенко, О. В. Процюк, А. В. Савченко, І. А. Сікорська, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, О. В. Тихонова, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. В. Черней, С. С. Чернявський, В. І. Шакун, О. Ю. Шиян та інші. Праці зазначених науковців, безперечно, становлять наукову та практичну цінність, однак чимало питань, пов'язаних з ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, залишилися дискусійними, а деякі з них – недостатньо чи взагалі не дослідженими.

Викладене підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює

потребу в поглибленому теоретичному аналізі кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Дослідження дасть змогу сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм закону про кримінальну відповідальність у цій сфері, а також рекомендації стосовно практики їх застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 1153-р); Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 р. № 30 (п. 3.4.2.5); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, затвердженого рішенням Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2015 р. (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є комплексне та системне розроблення питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, а також

формування на цій основі пропозицій щодо вдосконалення законодавства й доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності в цій сфері.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- з урахуванням сучасних досягнень теорії вітчизняного кримінального права визначити сучасний стан наукового розроблення питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, обґрунтувати систему методів дослідження;
- розглянути становлення та розвиток кримінально-правової охорони бюджетної системи України за національним законодавством;
- узагальнити зарубіжну практику кримінально-правової охорони бюджетної системи;
- розкрити зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів досліджуваного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України;
- висвітлити теоретичні положення щодо специфіки виявів об'єктивної сторони видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону;
- розкрити ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України;
- виокремити й розглянути проблемні питання кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України;
- схарактеризувати особливості відмежування видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, від суміжних кримінальних правопорушень;
- розкрити особливості покарання, що може бути призначено за досліджуване кримінальне правопорушення;

– сформулювати й обґрунтувати конкретні пропозиції щодо необхідних змін і доповнень до змісту кримінально-правової норми, передбаченої ст. 211 КК України.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони бюджетної системи України.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону.

Методи дослідження представлені рядом як загальнонаукових так і спеціальних методів, що дало змогу забезпечити об’єктивний аналіз об’єкта та предмета нашого дослідження. Також за допомогою методів дослідження нами було сформовано висновки по роботі. Їх було обрано зважаючи на галузеву спрямованість тематики, мети, задач, об’єкта та предмета дослідження. Отже, нами було використано такі методи: *історико-правовий* – для висвітлення етапів розвитку кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону (підрозділ 1.2); *компаративістський (порівняльно-правовий)* – при проведенні аналізу зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності стосовно зазначеної проблематики (підрозділ 1.3); *діалектичний* – у межах розгляду взаємозв’язку єдностей і протилежностей під час дослідження кримінально-правових понять і категорій у контексті кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (усі розділи); *системний* – для аналізу усіх елементів та ознак досліджуваного складу кримінального правопорушення (підрозділи 2.1, 2.2); *логіко-юридичний* – з метою вивчення можливих шляхів удосконалення чинного кримінально-правового законодавства України в сфері захисту бюджетних відносин та практики його застосування (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1–3.2); *статистичний*

– під час встановлення статистичних даних про кількість учинених кримінальних правопорушень і вручених повідомлень про підозру за їх учинення щодо предмету нашого дослідження (розділи 2, 3); *соціологічний* – у межах проведення анкетування з питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону (розділи 2, 3); *індукції* – з метою формулювання загальних висновків, удосконалення понятійно-категорійного апарату предмета дослідження (усі розділи); *дедукції* – у контексті виокремлення критеріїв розмежування кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону шляхом застосування правила співвідношення загального й часткового (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 189 працівників слідчих підрозділів Головного управління Національної поліції в м. Києві та десяти областях України (Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Харківській) стосовно питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону; узагальнені результати вивчення 17 кримінальних проваджень, досудове розслідування яких розпочато за ст. 211 КК України, за період 2015–2020 рр.; статистичні дані Офісу Генерального прокурора щодо кількості розпочатих кримінальних проваджень, у яких особам вручено повідомлення про підозру за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з виданням нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, за 2015–2020 рр.

Наукова новизна одержаних результатів цього дослідження полягає в тому, що робота є одним з перших комплексних монографічних

досліджень, у якому надано всебічну характеристику кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Конкретний внесок дисертанта в наукове розроблення зазначених положень полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення змісту досліджуваної норми, зокрема:

вперше:

– з урахуванням конкретизації структури суспільних відносин об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, аргументовано, що: 1) родовим об'єктом цього правопорушення слугують відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 2) видовим об'єктом є відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України; 3) основним безпосереднім об'єктом постають відносини, які забезпечують додержання встановленого законом порядку видання нормативно-правових або розпорядчих актів, пов'язаних з виконанням державного й місцевого бюджетів; 4) додатковим обов'язковим об'єктом є система оподаткування в частині встановленого порядку запровадження та справляння податкових платежів;

– доведено потребу в доповненні об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, крім способу «видання» нормативно-правового акта, способами «підроблення» або «знищення»;

– предметом зазначеного кримінального правопорушення запропоновано вважати нормативно-правовий акт, а не нормативно-правові акти. Адже, попри те, що в чинній редакції досліджуваного кримінального правопорушення цей термін вжито в множині, для вчинення вказаного кримінального правопорушення достатньо підроблення принаймні одного такого акта. Причому моментом закінчення кримінального правопорушення визнано не власне видання акта, його підроблення або знищення, а настання шкоди у вигляді

«зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів». Таким чином буде усунуто момент невизначеності законодавцем повноти й чіткості опису предмета цього правопорушення, а також моменту його закінчення;

– ураховуючи зміст чинного поняття службової особи (ч. 3 ст. 18, п. 1 примітки до ст. 364 КК України), запропоновано відносити до її кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням контрольно-ревізійних функцій чи функцій державного фінансового контролю, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням;

– обґрунтовано доцільність конкретизації форми вини в тексті досліджуваної кримінально-правової норми шляхом доповнення ч. 1 ст. 211 КК України перед словами «видання нормативно-правових актів» словом «умисне»;

– доведено необхідність внесення до тексту досліджуваної норми такої кваліфікуючої обставини, як учинення цього діяння за попередньою змовою групою осіб;

удосконалено:

– положення, згідно з яким диспозиція ч. 1 ст. 211 КК України є бланкетною, і не містить критерії та ознаки легітимності нормативно-правових актів, що є предметом досліджуваного кримінального правопорушення;

– наукову позицію про те, що видання нормативно-правових актів, які зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, не лише може становити загрозу для бюджетних відносин у контексті їх господарської реалізації як основи розвитку держави, а й передусім впливає на суспільні відносини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також впливає на фінансову безпеку держави;

– твердження стосовно того, що видання нормативно-правових актів, які зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, як форма вияву об’єктивної сторони кримінального правопорушення, визначеного ст. 211 КК України, передбачає вчинення активних дій, щодо яких існує пряма чи часткова заборона або обмеження;

дістало подальший розвиток:

– положення щодо моменту закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, яке безпосередньо має бути пов’язане з настанням шкоди у вигляді зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів;

– підхід до визначення суб’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, у формі вини з прямим умислом, зміст якої полягає в: 1) інтелектуальному моменті – усвідомленні ознак: предмета кримінального правопорушення (нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону); власне суспільно небезпечних діянь (їх зміст, спрямованість, наслідкова складова тощо); 2) вольовому моменті – бажанні вчинити діяння (видати нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону);

– правила кваліфікації видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, у разі вчинення сукупності кримінальних правопорушень або за умови їх конкуренції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції впроваджено та мають прикладний характер в:

– *практичній діяльності* – для правильного й однозначного застосування ст. 211 КК України в процесі кваліфікації кримінальних правопорушень, що передбачають видання нормативно-правових актів, які зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 4 березня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень» (акт Національної академії внутрішніх справ від 17 лютого 2020 р.);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних положень стосовно кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, а також у процесі підготовки монографій і статей з кримінально-правових дисциплін (акт Національної академії внутрішніх справ від 26 травня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в межах дослідження, оприлюднено під час виступів на: VII міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 18 листопада 2016 р.), VIII міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 16 листопада 2017 р.), IX Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 21 листопада 2018 р.), міжвузівській науково-практичній інтернет-конференції «Застосування іноземної мови під час викладання кримінально-правових дисциплін» (м. Київ, 5 червня 2019 р.), X Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 22 листопада 2019 р.), міжвузівському науково-практичному круглому столі «Кримінологічна

теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 28 травня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких чотири статті в наукових виданнях МОН України, визначених як фахові з юридичних наук, одна – у зарубіжному юридичному виданні (Велике Герцогство Люксембург), шість тез доповідей, які оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях та круглих столах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ

1.1. Сучасний стан та методологія дослідження кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону

Обов'язковим підґрунтям дослідження кримінальної відповідальності за правопорушення в будь-якій сфері суспільних відносин є визначення стану і джерельної бази вже існуючих наукових розробок. Чітке усвідомлення наукової основи дослідження є запорукою проведення успішного та результативного вивчення визначеної проблематики.

Передумови його здійснення мають охоплювати вивчення більшості праць вчених, що досліджували певний, обраний для аналізу, вид суспільних відносин. Щодо дослідження проблем кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері господарської діяльності, а саме кримінальних правопорушень, що зазіхають на бюджетну сферу, то формулювання законодавчих конструкцій, що встановлюють відповідальність за такі діяння (діючі на теперішній час ст. 210, 211 КК України) у різні часи розвитку кримінального права держав, що існували на теренах сучасної України, були досить схожими.

Реалізація завдань нашого дослідження пов'язується з ґрунтовним аналізом робіт науковців з вказаної проблематики. Норми КК України визначають своїм завданням забезпечення охорони прав і свобод людини і

громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [61]. Саме тому належний стан кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері господарської діяльності є досить актуальним.

Необхідно звернути увагу на те, що соціальну обумовленість кримінально-правових норм, досліджено в працях багатьох учених: Ю. В. Бауліна, М. О. Беляєва, В. І. Борисова, В. К. Грищука, Г. А. Злобіна, В. М. Когана, О. М. Костенка, В. В. Кузнецова, В. М. Кудрявцева, В. М. Куца, Н. О. Лопашенко, В. О. Навроцького, Л. І. Спиридонова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. П. Тихого, П. С. Тоболкіна, П. О. Фефелова, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна, С. С. Яценка та ін.

Також зазначимо, що юридичний аналіз окремих складів кримінальних правопорушень у фіскальній сфері, сфері господарської діяльності, формування бюджету та його розподілу, а також питання кваліфікації таких правопорушень здійснювали такі вчені, як І. О. Бердиченко, М. О. Буртовой, О. К. Василяка, Є. П. Гайворонський, Р. Ю. Гревцова, Н. О. Гуторова, М. М. Дімітров, В. О. Допілка, О. О. Дудоров, Є. Ф. Збінський, О. Г. Кальман, О. О. Кашкаров, В. А. Ліпкан, М. М. Мінаєв, О. М. Омельчук, В. О. Останін, Л. В. Павлик, В. В. Пивоваров, О. В. Процюк, В. М. Руфанова, О. В. Тихонова, С. С. Чернявський, В. В. Черней, О. Ю. Шиян та інші.

Вивчаючи роботи вищезазначених авторів щодо досліджень проблем кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері господарської діяльності, ми виявили, що в науці кримінального права досліджуються положення про: а) теоретико-методологічні засади наукових розробок; б) генезу кримінальної відповідальності за темою дослідження; в) особливості співвідношення вітчизняного та

міжнародного законодавства; г) кримінально-правову характеристику елементів складу досліджуваного кримінального правопорушення; д) його кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки; е) відмежування досліджуваного кримінального правопорушення від суміжних суспільно-небезпечних діянь; є) покарання за досліджуване кримінальне правопорушення;

ж) у ряді випадків – звільнення від кримінальної відповідальності, коли відповідний вид звільнення передбачений за аналізоване кримінальне правопорушення у КК України [26, с. 94].

Однак, розглянемо, в першу чергу елементи вчення про соціальну обумовленість кримінальної відповідальності. Це складова сучасної теорії кримінального права. Соціально обумовленим є той закон, який є ефективним. Він виконує охоронні та запобіжні завдання, а також досягає цілей покарання – виправлення винного в кримінальному правопорушенні й запобігання вчиненню кримінальних правопорушень іншими громадянами.

Не є ефективним той закон, який через наявність конструктивних недоліків не застосовується або рідко застосовується до кримінально-караних діянь, що реально існують [69, с. 74].

Необхідність з'ясування питань соціальної обумовленості існування заборонних норм з приводу видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону є беззаперечною. Без такого з'ясування дослідження втрачає свій сенс як практично значуще та обумовлене нагальними потребами життєдіяльності суспільства.

Криміналізація суспільно небезпечних діянь, які мають місце в суспільстві, без сумніву, відіграє провідну роль серед результативних засобів впливу на кримінальні правопорушення. Розвиток кримінального законодавства знає багато випадків, коли раніше некарані в кримінальному порядку діяння потім визнавались законодавцем

кримінальними правопорушеннями. І навпаки, кримінально-карані діяння, що довгий період засуджувались і законом і суспільними нормами моралі, в певний період переставали бути кримінальними правопорушеннями у зв'язку зі зміною норм життєдіяльності суспільства.

Але для того, щоб закон працював, був ефективнішим у боротьбі з відповідними суспільно небезпечними діяннями, ніж інші правові норми, кримінально-правова заборона повинна бути соціально та кримінологічно обумовленою [68, с. 13].

Соціальна обумовленість права – це його відповідність, адекватність регульованим суспільним відносинам, здатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя. Закони про кримінальну відповідальність можуть адекватно відображати суспільну потребу або недостатньо відповідати цій потребі, досягати чи не досягати поставлених законодавцем цілей [65, с. 76].

У теорії кримінального права процес криміналізації пов'язують із наявністю факторів соціальної обумовленості. Але при визначенні факторів, які обумовлюють встановлення та існування кримінальної відповідальності, виникають складнощі.

Зазначимо, що в кримінально-правовій літературі існує декілька підходів до соціальних обставин криміналізації, або ж декриміналізації чи вдосконалення кримінального законодавства [80, с. 6–7].

Такі вчені як О. І. Коробєєв, В. Д. Філімонов називають їх підставами, при цьому перший вчений поділяє їх на юридично-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні [56, с. 210].

Професор В. Д. Філімонов виділяє три рівні кримінологічних підстав існування норм кримінального права. Перший рівень – це негативні явища суспільного буття та свідомості, помилки в господарській діяльності. Другий – особистість кримінального правопорушення. Третій описує характерний стан антисоціальних проявів

у суспільстві, їх кількісні показники, структуру, динаміку [166, с. 22–26].

Інші дослідники називають їх критеріями. Наприклад професор П. Л. Фріс визначає їх як оцінку суспільно небезпечного діяння, визнання доцільності здійснення боротьби з конкретним видом поведінки заходами кримінально-правового впливу, констатації збігу в оцінці конкретної поведінки як суспільно небезпечної між законодавцем та соціально-правовою психологією народу [169, с. 258].

Ще ряд науковців називає їх факторами. Наприклад такі вчені як В. І. Борисов, В. М. Кудрявцев, А. М. Яковлев, В. В. Кузнецов класифікують їх на соціальні, серед яких є економічні, ідеологічні, політичні, соціально-психологічні, соціально-правові, серед яких правові традиції, правова психологія, динаміка та структура кримінального правопорушення, а також правові, серед яких принципи права та правотворчості, чинна система права [10, с. 25]. Також автор виділяє міжнародно-правові, конституційно-правові, судові, економічні, політичні, кримінологічні, соціально-правові й нормативні [66, с. 37–38].

Є ряд вчених які називають їх обставинами. Науковці поділяють їх на соціально-правові в сенсі оцінки діяння як суспільно корисного, можливість використання кримінально-правових засобів, спроможність залагодити кримінально-правовий конфлікт, сприяння досягненню завдань кримінального законодавства, дотримання прав і свобод людини і громадянина, історичний досвід, виконання правових рекомендацій міжнародних організацій. Також виділяють соціально-економічні, наділяючи їх властивостями зменшення прямих матеріальних збитків від кримінального правопорушення, задоволення майнових і моральних претензій потерпілого, опосередковане зменшення витрат держави на утримання засуджених, зосередження матеріальних ресурсів на протидії найбільш суспільно небезпечним злочинним проявам, мінімізація суспільних витрат на ресоціалізацію засуджених у постпенітенціарний період. Є і соціально-психологічні, що несуть в собі навантаження

спроможності викликати позитивні спонукання на рівні індивідуальної правосвідомості, сприйняття абсолютною більшістю населення на побутовому рівні позитивної поведінки, закріплення на рівні індивідуальної та загальної правосвідомості позитивного досвіду правомірної поведінки, формування ціннісної орієнтації позитивної поведінки з дотриманням кримінально-правових заборон. Також не можливо оминати увагою і соціально-гуманістичні. Їх сутність полягає у збереженні соціальних зв'язків особи з родинним колом, виробництвом, навколишнім середовищем, збереження «доброго імені», авторитету й місця в соціальній ієрархії суспільства [174, с. 133–134].

Також існують науковці, які називають ці обставини аспектами. Наприклад професор А. Реджепов. Він виділяє соціально-економічний, історичний, ідеологічний, соціально-психологічний, та соціально-правовий аспект криміналізації і декриміналізації [118, с. 101].

Ряд вчених називають їх чинниками, зокрема П. А. Злобін визначає соціальні чинники, що обумовлюють кримінально-правові норми, використовуючи принципи криміналізації й декриміналізації та зазначає, що якщо виходити із сучасного стану та потреб теорії кримінального права, то ми побачимо, що у зв'язку з проблемою криміналізації головне завдання теорії полягає не в обстоюванні факту соціальної (зрештою економічної) обумовленості закону, а в розкритті способу, механізму, за допомогою яких здійснюється «перетікання» суспільної потреби в норму кримінального права [100, с. 203]. Ці чинники автор поділяє на дві підсистеми:

1. Соціальні та соціально-психологічні: а) суспільної небезпеки; б) відносної поширеності діяння; в) зіставлення позитивних і негативних наслідків криміналізації; г) кримінально-політичної адекватності криміналізації;

2. Системно-правові: а) загальноправові системні принципи криміналізації – конституційної адекватності, системно-правового

непротиріччя криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння, міжнародно-правової необхідності, допустимості криміналізації, процесуального здійснення переслідування; б) кримінально-правові системні принципи криміналізації – безпробільності та не зайвості заборони, визначеності і єдності термінології, повноти складу, домірності санкції й економії репресії [43, с. 76].

Професор П. А. Фефелов називає їх передумовами і виділяє критерій підвищеної суспільної небезпечності та критерій необхідних умов для реалізації принципу невідворотності покарання [165, с. 101–103].

Варто зазначити, що наведені в роботі погляди на чинники, які обумовлюють заборонні кримінально-правові норми, безумовно свідчать про те, що проблематика даного питання в науці кримінального права є складною і неоднозначною. Низка чинників, що сприймаються дослідниками як принципи, або підстави, або фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь, зараховуються до прийомів законодавчої техніки, інші ж – визначають не кримінально-правову, а процесуальну діяльність їх суб'єктів. Головне, що вони дають можливість окреслити коло обставин, що можуть слугувати чинниками, які обумовлюють прийняття та дію заохочувальних кримінально-правових норм [176, с. 56].

Більшість вчених виділяють історичний, міжнародний та національний аспекти регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із застосуванням тієї чи іншої норми [175, с. 145].

З'ясувавши сутність і природу розглянутого явища ми, погоджуючись із позицією ряду вчених і дослідників, назовемо ці критерії факторами [182, с. 54].

Відповідно до словника української мови, «фактор – це умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник» [127, с. 553].

Вважаємо доцільним поділити фактори соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що

зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, наступним чином:

1. Історичний фактор. Зрозуміло, що норма не може з'явитися в кримінальному законодавстві «з нікуди»: її існування зумовлене історичним досвідом або зміною умов життя суспільства [102, с. 90–91].

Н. О. Антонюк підкреслює, що дослідження історичного аспекту встановлення кримінальної відповідальності є конче необхідним, оскільки дає змогу визначити джерела, передумови та причини необхідності встановлення кримінальної відповідальності за відповідне злочинне посягання [4, с. 25].

2. Суспільна небезпека діяння. Суспільна небезпека, як ознака кримінально-правового діяння, означає, що дія або бездіяльність завдає або може завдати значну шкоду суспільним відносинам, тому відсутність суспільної небезпеки дії або бездіяльності чи її мізерний характер може призвести лише до настання незначної шкоди, яка заподіюється не будь-якими діями, а тільки тими, характер яких визначає властивість самого об'єкта [125, с. 179].

Варто погодитися з М. Й. Коржанським у тому, що суспільна небезпека має два виміри – характер та ступінь. При цьому характер «суспільної небезпеки діяння становить його якість», яка визначається «суспільною цінністю об'єкта посягання, а також злочинними наслідками, способом учинення кримінального правопорушення, мотивом і формою вини. Ступінь суспільної небезпеки діяння становить її кількість і визначається, головним чином, способом вчинення кримінального правопорушення та розміром заподіяної шкоди» [55, с. 81].

Суспільна небезпека порушення законодавства про бюджетну систему України полягає в тому, що при скоєнні цього кримінального правопорушення завдається шкода відносинам з розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів. Також суспільна небезпека кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України,

полягає в порушенні планів використання фінансових ресурсів, що призводить до розбалансованості системи державних фінансів і економіки [159].

О. О. Дудоров зазначає, що суспільна небезпека кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, полягає в заподіянні економічних збитків державі, порушенні бюджетного законодавства, бюджетної дисципліни та принципу розподілу влади, створенні передумов для корупції, розкрадань бюджетних коштів і масового незадоволення в суспільстві, посяганні на конституційні права громадян [37, с. 692].

Щодо законодавчого закріплення питань досліджуваної проблематики, то з моменту набрання чинності КК України у 2001 р. ці питання частково розглядалися в контексті наукових розвідок щодо відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених розділом VII Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності». За суміжними з окресленою проблематикою темами було захищено близько 50 дисертацій на здобуття наукового ступеня «доктор філософії» та близько 10 – «доктор права».

Однією з перших таких робіт була дисертація Н. О. Гуторової «Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України», захищена у 2002 р. У роботі авторка здійснила комплексне наукове дослідження проблем кримінально-правової охорони державних фінансів України. Їй вдалося з'ясувати сутність та виявити характерні особливості державних фінансів як родового об'єкта кримінального правопорушення, особливості механізму заподіяння шкоди. Науковиця звернула увагу на те, що зазначений родовий об'єкт кримінального правопорушення співпадає з предметом правового регулювання самостійної галузі права – фінансового права. Дослідниця здійснила типологізацію кримінальних правопорушень проти державних фінансів на основі видового (групового) об'єкта. Крім того, з урахуванням історичного розвитку кримінального

законодавства та практики його застосування, вона провела системний аналіз складів цих кримінальних правопорушень та виявила недоліки кримінально-правової охорони державних фінансів. Авторка доводить необхідність, можливість і доцільність створення самостійного інституту Особливої частини кримінального права «Кримінальні правопорушення проти державних фінансів», у зв'язку з чим сформулювала й обґрунтувала пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства [30].

Професор О. Г. Кальман став другим доктором юридичних наук, що досліджував суміжну з обраною проблематикою тему. В роботі «Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження», що була захищена в 2004 р., ним було проведено комплексне наукове дослідження теоретичних та прикладних проблем попередження кримінальних правопорушень у сфері економіки держави. На підставі визначення сутнісних ознак цього явища автору вдалося сформулювати поняття злочинів у сфері господарської діяльності, кримінологічної характеристики, попередження, визначити їх ознаки та критерії відмежування від суміжних понять. Крім того, була проведена класифікація заходів системи попередження кримінальних правопорушень у сфері економіки та охарактеризовані їх види. Дисертант здійснив загальну кримінологічну характеристику стану кримінальних правопорушень у сфері економіки України, її окремих видів, рівня, структури, динаміки та тенденції розвитку, осіб, що вчинили кримінальне правопорушення у сфері економіки, проаналізував методологічні проблеми вимірювання латентності.

Автор з'ясував фактори детермінації кримінальних правопорушень у сфері економіки і провів аналіз їх системи й рівня детермінуючого впливу, визначивши при цьому концептуальні засади, зміст, мету, завдання, основні принципи, напрями попередження кримінальних правопорушень у сфері економіки в умовах трансформаційних змін.

Науковець дослідив теоретичні та прикладні проблеми кримінологічної теорії попередження економічної злочинності, а також забезпечення економічної безпеки держави та визначив недоліки існуючої системи попередження злочинів у сфері економіки та запропонував низку рекомендацій щодо її вдосконалення [46].

Безсумнівно, однією з основоположних робіт щодо питань охорони суспільних відносин господарювання, а саме правопорушення у сфері оподаткування, є дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України», яку у 2007 р. оприлюднив О. О. Дудоров. Робота присвячена дослідженню проблем тлумачення, застосування і вдосконалення кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення, які посягають на систему оподаткування. Автор розкриває соціальну обумовленість криміналізації порушень податкового законодавства, висуває й обґрунтовує авторське розуміння кримінальних правопорушень, що посягають на систему оподаткування, висвітлює історичний досвід регламентації кримінальної відповідальності за податкові злочини. З огляду на бланкетний характер диспозицій норм КК України, що передбачають відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, проведено аналіз найбільш дискусійних питань врахування положень податкового законодавства при кримінально-правовій оцінці діянь учасників податкових правовідносин. З урахуванням положень і тенденцій розвитку податкового законодавства України, відповідного зарубіжного досвіду, дослідник сформулював пропозиції щодо оптимізації змісту диспозицій кримінально-правових заборон, покликаних охороняти вітчизняну систему оподаткування, і, зокрема, щодо заміни ст. 212 КК України нормами про відповідальність за податкове шахрайство, неперерахування податковим агентом податків і зборів та непогашення податкового боргу [38].

Грунтовне наукове дослідження, яке виконано за суміжною спеціальністю, але яке не можливо не згадати в контексті проблеми, що досліджується – це робота С. С. Чернявського «Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства», захищена за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» в 2010 р.

Автор здійснив комплексне дослідження феномена фінансового шахрайства та проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ним. В результаті дослідження науковець прийшов до висновку, що окремі корисливі посягання на фінансові ресурси громадян, суб'єктів господарювання та держави доцільно звести в єдину теоретичну конструкцію, яка б охоплювала низку технологій кримінально-караної діяльності, різних за кримінально-правовою характеристикою, але спільних за криміналістичними ознаками. Дисертант визначив поняття фінансового шахрайства та обґрунтував його класифікацію, яку визначив основою для формування методики розслідування. Йому вдалося розкрити співвідношення фінансового шахрайства з тіньовою економікою, організованою злочинністю та корупцією. Крім того, дослідник здійснив структурний аналіз механізму фінансового шахрайства, в основі якого виокремлено класифікаційні групи способу вчинення кримінальних правопорушень, а також ознаки застосовування окремих технологій кримінально-караної діяльності. Він обґрунтував підходи до формування комплексної криміналістичної методики розслідування фінансового шахрайства, а також напрями формування окремих методик, що мають значення для подальшого наукового забезпечення протидії кримінальним правопорушенням [177].

В монографії 2018 р «Правовий режим податкової таємниці в Україні» (автор – В. А. Ліпкан) розкриваються теоретико-правові засади податкової таємниці в Україні. У роботі автор звертає увагу і визначає такі поняття, як «інформація», «податкова інформація», «податкова

таємниці», «правовий режим податкової таємниці», «ефективність правового режиму податкової таємниці» [73].

Також, серед робіт, підготовлених на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата юридичних наук), слід охарактеризувати наступні.

У роботі О. М. Омельчука «Контрабанда за кримінальним правом України» (2002 р.) досліджувався комплекс проблем теоретичного та практичного характеру, пов'язаних із характеристикою кримінально-правової боротьби з контрабандою. Автор здійснив характеристику основних положень, які стосуються стану дослідження проблеми відповідальності за контрабанду в теорії кримінального права України, соціальної зумовленості кримінальної відповідальності за його вчинення, юридичного аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201 КК України, відмежування контрабанди від суміжних кримінальних правопорушень та застосування покарання за контрабанду [98].

Кримінологічні аспекти податкової і кредитно-фінансової кримінально-караної діяльності розглядав В. В. Пивоваров в дисертації «Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження» (2003 р.). Автор присвятив роботу проблемам кримінологічної характеристики та попередження податкової і кредитно-фінансової кримінально-караної діяльності в Україні. Зокрема, він здійснив кримінологічну та кримінально-правову характеристику, вивчив особу, що вчиняє кримінально-карані діяння, та яка ухилялась від сплати податків або вчинила шахрайство з фінансовими ресурсами, визначив причини й умови вчинення вказаних видів кримінальних правопорушень. Дослідник запропонував широкий комплекс заходів з попередження податкової і кредитно-фінансової протиправної діяльності, а також обґрунтував необхідність розробки і прийняття Концепції боротьби зі злочинами в податковій і кредитно-фінансовій сферах

України [104].

Р. Ю. Гревцова у 2003 р., вивчаючи питання кримінальної відповідальності за податкові кримінальні правопорушення, досліджувала інститут кримінальної відповідальності за кримінально-карані діяння, що посягають на соціальні цінності у сфері оподаткування. Авторка проаналізувала кримінальне законодавство України, що встановлює відповідальність за кримінальні правопорушення, які посягають на право держави на одержання обов'язкових внесків, податкову систему України та права і законні інтереси суб'єктів оподаткування та внесла пропозиції щодо удосконалення чинного КК України та правозастосовної практики з урахуванням зарубіжного досвіду [28].

У 2004 р. було оприлюднено дисертаційне дослідження В. О. Останіна «Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», в якому автор здійснив кримінально-правовий аналіз ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, встановив його елементи та ознаки. Дослідник визначив місце ухилення від оподаткування в системі кримінальних правопорушень. Особливої частини КК України разом з іншими суспільно небезпечними діяннями, які також завдають шкоду відносинам у сфері оподаткування та запропонував зосередити ці кримінальні правопорушення у самостійному розділі «Податкові злочини». Він вважав, що такі діяння мають самостійний родовий об'єкт кримінально-правового захисту. Крім того, користуючись аналізом конституційних положень, кримінального та податкового законодавства, зробив висновок про фактичну відсутність перепон для кваліфікації за ст. 212 КК України дій осіб, які не сплачують податкових внесків з об'єктів оподаткування, що утворилися від протизаконної діяльності. Серед досягнень зазначеної наукової роботи слід вказати комплексний розгляд питань кваліфікації ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а також його співвідношення з іншими кримінальними правопорушеннями [101].

М. М. Мінаєв, досліджуючи питання кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України), здійснив кримінально-правову характеристику вказаного кримінального правопорушення з детальним розкриттям елементів і ознак його складу. Автор, визначивши ознаки складів даного кримінального правопорушення, проводить їх розмежування та відмежування від інших кримінальних правопорушень. Дослідник наводить дефініції окремих понять, що вживаються у ст. 204 КК України, визначає недоліки чинної редакції цієї статті з точки зору правил юридичної техніки. Йому вдалося проаналізувати правові поняття, які вживаються у законодавстві про виробництво і обіг підакцизних товарів, і на яких ґрунтується склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 204 КК України. На рівні монографічного дослідження комплексно розглядаються питання кваліфікації незаконного виготовлення підакцизних товарів та іншого незаконного поводження з ними за чинним КК України. Як результат аналізу об'єктивних і суб'єктивних ознак незаконного виготовлення підакцизних товарів та іншого незаконного поводження з ними, а також практики застосування ст. 204 КК України, дисертантом висловлювалися пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства [78].

Беззаперечно заслуговує на увагу та детальне вивчення робота О. В. Тихонової. В ній досліджено питання кримінальної відповідальності за порушення законодавства про бюджетну систему України, проаналізовано розвиток кримінального законодавства, що діяло на теренах України, та зарубіжного кримінального законодавства, яке встановлює кримінальну відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему. Авторка детально розглянула об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу досліджуваного кримінального правопорушення, а також довела необхідність зміни назви статті. Крім того, дослідницею були надані пропозиції щодо вдосконалення

формулювання об'єктивних проявів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Дисертантка обґрунтувала нове визначення предмета аналізованого кримінального правопорушення та аргументувала необхідність заміни покарань, пов'язаних з впливом на волю особи, на покарання економічного характеру, які визначені в санкції зазначеної статті [135].

У роботі В. М. Руфанової «Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів» проведено дослідження комплексу питань теоретичного та практичного характеру щодо з'ясування кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів (ст. ст. 175 (ч. 2), 191, 210, 211, 222, 364 – 368 КК України), а також сучасного стану запобігання цим кримінальним правопорушенням. Авторка здійснила дослідження основних кримінологічних показників рівня, структури, динаміки і географії кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів; з'ясувала найбільш поширені способи вчинення цих кримінальних правопорушень; характеристику причин та умов, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, а також осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення даної категорії. За результатами дослідження дисертантка сформулювала низку теоретичних та практичних висновків, внесла пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів [121].

Приймаючи за основу зазначені визначення суспільної небезпеки кримінального правопорушення, застосувавши це визначення до діяння, передбаченого ст. 211 КК України, необхідно зазначити, що її основним недоліком є не визначеність характеру та ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення. Адже характер суспільної небезпеки

кримінального правопорушення має бути сформульований залежно від визначення об'єкта, предмета та суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності) кримінального правопорушення. А у вищезазначеному правопорушенні, зважаючи на відсутність вказівки на шкоду яка ним заподіюється, суспільна небезпека є досить розмитою та невизначеною.

Будь-який кримінальне правопорушення тягне за собою небезпечні шкідливі наслідки, які виражаються в заподіянні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Іншими словами, наслідки кримінального правопорушення – реальні шкідливі зміни, які відбуваються в об'єкті, що охороняється кримінальним законом, унаслідок злочинного діяння. За визначенням М. Й. Коржанського, злочинні наслідки – це небезпечні пошкодження в суспільних відносинах [56, с. 194].

Ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення завжди полягає в спричиненні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони або створенні реальної загрози її заподіяння, навіть у кримінальних правопорушеннях, у яких суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, до яких належить і кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України. У цих визначеннях суспільної небезпеки кримінального правопорушення або міститься вказівка на непряму його шкоду, або на те, що створюється реальна загроза її заподіяння. Або ж вказується шкода, складові якої є необов'язковими, тобто які залежно від обставин конкретного вчиненого кримінального правопорушення можуть заподіюватися чи не заподіюватися.

Подібне розуміння суспільної небезпеки не залишає сумнівів у тому, що зазначені в ст. 211 КК України діяння є об'єктивно суспільно небезпечними. Шкідливість даного діяння пов'язана, перш за все, з тим, що воно посягає на бюджетні відносини, які виступають як «економічне вираження суверенітету держави, матеріальної основи здійснення публічних функцій та повноважень держави», торкаючись тим самим

практично всіх сфер життєдіяльності особистості, суспільства загалом і держави. Оскільки кошти, що мобілізуються в бюджетах, призначені для фінансового забезпечення завдань і функцій держави та місцевого самоврядування, бюджетні відносини набувають стратегічного значення, оскільки без них неможливе існування держави. Порушується збалансованість бюджетної системи.

Хоча суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою складу цього кримінального правопорушення, але ступінь суспільної небезпеки завжди полягає в спричиненні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони або створенні реальної загрози її заподіяння. Діянням, передбаченим ст. 211 КК України, прямо спричиняється шкода або створюється реальна загроза її заподіяння у великому розмірі, тобто на суму, що в 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Отже, суспільна небезпека кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, полягає в порушенні встановленого законодавством порядку формування та розподілу бюджетних коштів, а саме у зменшенні надходжень бюджету або збільшенні витрати бюджету всупереч закону.

Однак зауважимо, що, по-перше, предметом зазначеного кримінального правопорушення запропоновано вважати нормативно-правовий акт, а не нормативно-правові акти. Адже, попри те, що в чинній редакції досліджуваного кримінального правопорушення цей термін вжито в множині, для вчинення вказаного кримінального правопорушення достатньо підроблення принаймні одного такого акта.

По-друге, моментом закінчення досліджуваного нами кримінального правопорушення має визнаватись не власне видання акта, його підроблення або знищення, а настання шкоди у вигляді «зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів». Таким чином буде усунуто момент

невизначеності законодавцем повноти й чіткості опису предмета цього правопорушення, а також моменту його закінчення.

Щодо методів нашого дослідження, вони репрезентовані системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження та формування на цій підставі ґрунтовних висновків. З огляду на специфіку теми, мети, окреслених задач, об'єкта й предмета дослідження, використано такі методи: *історико-правовий* – для висвітлення етапів розвитку кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону (підрозділ 1.2); *компаративістський (порівняльно-правовий)* – у процесі аналізу зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за вказані протиправні дії, а також для визначення спільних і відмінних положень кримінального законодавства України й іноземних держав стосовно зазначеної проблематики (підрозділ 1.3); *діалектичний* – у межах розгляду взаємозв'язку єдностей і протилежностей під час дослідження кримінально-правових понять і категорій у контексті кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (усі розділи); *системний* – для аналізу елементів досліджуваного складу кримінального правопорушення та його ознак (підрозділи 2.1, 2.2); *логіко-юридичний (догматичний)* – з метою вивчення можливих шляхів удосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *статистичний* – під час встановлення статистичних даних про кількість учинених кримінальних правопорушень і вручених повідомлень про підозру за їх учинення (розділи 2, 3); *соціологічний* – у межах проведення анкетування з питань кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону (розділи 2, 3); *індукції* – з

метою формулювання загальних висновків на підставі формально-логічних умовиводів, удосконалення понятійно-категорійного апарату предмета дослідження (усі розділи); *дедукції* – у контексті виокремлення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону шляхом застосування правила співвідношення загального й часткового (розділи 2, 3) [94, с. 115–116].

Вказані методи наукового дослідження використано нами у взаємозв'язку. Це допомогло здійснити всебічний аналіз, обґрунтувати теоретичні висновки і надати практичні рекомендації щодо кримінальної відповідальності за досліджуване нами правопорушення. Методологія забезпечення теоретичного дослідження кримінально-правової науки виступає орієнтиром вдосконалення кримінально-правового законодавства, а також практики його застосування.

У доктрині кримінального права існують різні бачення щодо специфіки методології наукового дослідження. На нашу ж думку найбільш правильною є позиція щодо визнання її як систематизованої єдності прийомів, методів та засобів наукового мислення, що включає комплекс історично сформованих раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від явища до сутності, від припущення до істини.

Зазначимо, що не існує єдиної позиції щодо виділення основних методів дослідження кримінально-правових норм Особливої частини кримінального права. Натомість це необхідно робити, особливо враховуючи специфіку предмета дослідження, у даному випадку кримінальну відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Внаслідок цього, методологію цього дослідження складає система загальнонаукових і спеціально-наукових методів. Саме вони забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета.

Враховуючи вищезазначене, слід прийти до висновку, що методологія дослідження кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, є певною системою, яка скоординована на визначення відповідальності у сфері кримінального права, яка, в свою чергу, за допомогою конкретних прийомів і засобів, сприяє формуванню певних висновків. Теоретичними витоками такого дослідження є знання сутності, стану й меж наукових розробок у сфері кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами під час реалізації ними своїх службових обов'язків. Чітке визначення завдань нашого дослідження дало можливість об'єктивно дослідити питання в цьому напрямку, а також віднайти практичне рішення питань кваліфікації та вдосконалення диспозиції досліджуваної норми.

Таким чином, незважаючи на досить серйозне наукове підґрунтя досліджень проблем кримінально-правової охорони суспільних відносин у фіскальній сфері, низка невирішених питань все ж таки залишається. Тому подальші наукові розробки щодо фіскальних кримінальних правопорушень є надзвичайно актуальними, особливо на сучасному етапі розвитку.

1.2. Генеза законодавства щодо кримінально-правової охорони надходжень та витрат бюджету в результаті видання нормативно-правових актів

Дослідження кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону не повинно обмежуватися виключно юридичним аналізом відповідного складу кримінального правопорушення, оскільки ці питання при всій їх теоретичній та практичній значущості є похідними від питань про виникнення, становлення та розвиток кримінальної відповідальності за дане

кримінальне правопорушення. Це надасть можливість отримати знання про розвиток норм, які передбачають кримінальну відповідальність за це правопорушення, та визначити тенденції й закономірності в їх змінах, зрозуміти правову природу цього діяння, а також з'ясувати сучасний стан його нормативно-правового регулювання.

Для з'ясування генези кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону треба проаналізувати нормативно-правові акти, що були чинними на теренах України в дореволюційний, радянський та сучасний періоди. Це дослідження базується на вивченні праць, присвячених розвитку кримінального права. Під час дослідження ми спирались на роботи таких відомих науковців як: А. А. Герцензон, Ш. С. Грінгауа, Н. Д. Дурманов, М. М. Ісаєв, М. І. Колос, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, О. А. Кузьменко, В. Г. Кундеус, М. П. Куцевич, С. Я. Лихова, Н. В. Лісова, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, О. М. Олійник, В. І. Осадчий, М. І. Панов, О. І. Перепелиця, Є. В. Пилипенко, А. В. Савченко, І. А. Сікорська, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, О. В. Тихонова та інших, а також на аналіз нормативних документів відповідного історичного проміжку часу.

Гарантією ефективної реалізації державою своїх функцій є раціональне та своєчасне використання бюджетних ресурсів. Бюджетна сфера є життєво необхідною сферою економічних відносин, оскільки пов'язана з процесом формування, розподілу та контролю за використанням бюджетних коштів [52, с. 151].

Проте, важливою необхідністю є дослідження ключового поняття, що саме становить собою бюджет та як це поняття історично видозмінювалось.

Термін «бюджет» походить від нормандського «bougette», що перекладається як «шкіряний мішок». Воно отримало таку назву через те,

що канцлер діставав документ зі шкіряного мішка для затвердження суми доходів і витрат держави на рік. Загалом офіційно зафіксовано, що термін «бюджет» почав використовуватись саме в Англії, на початку XIX ст. Тому можливо виходити з того, що в давні часи бюджетом визнавалось накопичування коштів у централізований фонд для потреб держави та суспільства [168, с. 317]. У нашій державі тривалий час місце, де зберігалось майно, називалось казною. Також в це поняття включали всі речі і майно, які належали державі або общині. Не можна оминати Київську Русь, в якій фінансові ресурси держави повністю зливалися з особистим доходом князя, який складався з данини, мита та повинностей.

Варто наголосити, що в умовах первісного устрою, поведінка східних слов'ян регулювалася звичаями. Дані про це містяться у літописах зарубіжних авторів. Поступово на основі звичаю виникло звичаєве право, яке згодом набуло статусу юридичних норм. Вслід за звичаями суспільні відносини в державі почали регулюватись писаним правом.

Беручи до уваги джерела кримінального права за часів Київської Русі, Литовсько-Руської держави, у складі якої перебувала більша частина українських земель, а також Запорізького козацтва, можна стверджувати, що в цей період не існувало норм, що прямо передбачали покарання за кримінальні правопорушення проти системи бюджетного регулювання. Професором О. В. Тихоною справедливо встановлено, що за часів Давньої Русі суспільні відносини, які виникали з приводу формування та використання коштів казни, не забезпечувалися кримінально-правовою охороною [135, с. 6].

Генезу кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, а також нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням,

як за споріднене кримінально-каране діяння, можна поділити на чотири основних періоди [135, с. 7; 178, с. 13].

Виникнення кримінальної відповідальності за казнокрадство у вітчизняному кримінальному законодавстві (середина XVIII ст. – перша половина XIX ст.), можливо вважати першим періодом в історичному розвитку цього явища. Найвідомішою з кодифікацій того часу були «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Цей акт вважають визначною пам'яткою кодифікації законів, а також першорядним джерелом кримінального права того часу. Професор О. В. Тихонова зазначає, що перші згадки про кримінально-карані діяння, що загрожували цілісності бюджетної системи на теренах нашої держави, містилися в статті 11 «Про страту злодіїв у Государевому дворі та про викрадачів казни» цього нормативного акта. Професор В. Г. Кундеусо відносить ці норми до тих, що встановлюють відповідальність за викрадання [67, с. 93].

За російсько-візантійськими договорами в ст. 11 з'явилося найважливіше джерело давньоруського права – Руська Правда, яка збереглась в кількості більш ніж 110 списків та була в складі збірників і літописів. Також у процесі розповсюдження християнства на території Київської Русі особливе значення набуває ряд візантійських документів – номоканонів, тобто об'єднань канонічних збірок церковних правил християнської церкви та ухвал римських і візантійських імператорів про церкву.

Загалом, правовими актами окрім Руської Правди були Новгородська та Псковська судні грамоти, Судебники. У цих нормах закріплені основні види кримінальних правопорушень, у тому числі й проти майна та відповідальність за їх вчинення. Прикладом тогочасних кримінально-караних діянь проти власності були такі кримінальні правопорушення як знищення майна (п. 98 Карамзинського списку), підпали (п. 30 Академічного списку, п. 97 Карамзинського списку), порча

(п. 30 Академічного списку), викрадення (татьба) (пп. 27, 29, 34–40 Академічного списку) привласнення (пп. 33, 83, 84 Академічного списку).

У Судних грамотах перелік майна був вже більш розгорнутий. Окремо виділялися, крім тварин та птиці, сані, вози, сіно зі стогу, човни тощо. Але, незалежно від предмета кримінально-караного посягання, найбільш суворому покаранню – смертній карі – підлягали «церковний тать» (зłodий) та «зажигалник» – особа, що вчиняла підпали майна та житла.

Щодо інших нормативно-правових актів того часу, а саме Судебників 1497 і 1550 рр., Соборного Укладення 1649 р., Артикулу Військового Петра I 1715 р., де значно розширюється кримінально-правова охорона об'єктів власності, відбувається розширення об'єктів кримінально-правової охорони, проводиться розмежування між грабунком та розбоєм, зароджуються поняття привласнення і шахрайства, встановлюється відповідальність за викрадення з «государева двора», церкви тощо.

Проте, вивчаючи дані нормативно-правові акти, можна зробити висновок, що процес обліку та збалансування доходів і видатків казни не перебував під кримінально-правовою охороною. А кошти, які знаходились в казні, як предмет посягання не були виділені окремо. Окрім цього, при описі діянь, спрямованих на відчуження будь-яких речей, не було визначено жодної відмінності в їх охороні у разі особливої належності цих речей, у тому числі й до казни. Лише в Судебниках 1497 р. та 1550 р. було закріплено, що особливого статусу потребує церковне майно.

Водночас потрібно зауважити, що в ті часи кримінальне правопорушення не мало на меті посягнути саме на кошти казни, законодавство не розрізняло види майна, окрім церковного. Оскільки у ті часи використання казенних коштів або речей на цілі, які були не передбачені, не було поширеним явищем, тому ресурси казни не

потребували захисту. Проте в Судебниках уже відображалась норма того часу, яка приписувала вирішувати нові явища або події тільки через бояр або государя і прописувати ці рішення в Судебник безпосередньо.

Згодом система доходів і видатків почала суттєво видозмінюватись. Протягом XVI–XVIII ст. виникли спеціалізовані органи, які були покликані управляти державними фінансами. Такими органами були міністерства – «дворцово-финансовые приказы» «Большого двора», «Большой казны» та «Большого прихода». Управляли, відповідно, прямими та непрямыми доходами держави. З'явилося таке явище, як збір податків на конкретно-визначені цілі (наприклад, «чисто-подходный налог» у розмірі 10–20 %, що спрямовувався на особливі військові потреби держави).

Так, наприклад, у Росії перші відомості про прототип бюджету, а саме окремі кошториси губернські і загальні, датуються 1645 р. У 1722 р. спеціалізована колегія складала розпис доходів і витрат, які в подальшому становили основу бюджетної системи.

Маніфестом від 8 вересня 1802 р. у Росії було засновано міністерство фінансів. На міністерство було покладено обов'язок щорічно складати кошториси на підставі розпису доходів і витрат, проте ніяких правил складання цих витрат не встановлювалось.

Суттєве значення для розвитку фінансової системи Росії мав «План фінансів» Сперанського, який був покладений в основу «Наказу» міністру фінансів, затвердженого 25 червня 1811 р. Найважливіше, що ним встановлювалась єдина форма кошторисів, міністерства повинні були не пізніше 15 листопада представляти свої кошториси міністру фінансів на розгляд. На основі цих кошторисів міністр ознайомлювався із загальним розписом доходів і видатків та вносив кошторис до Державної Ради на загальний розгляд, після чого він подавався на затвердження до першої особи держави.

В цілому система доходів і видатків була суцільним жахом, оскільки єдиних систематизованих підходів не було. Це зумовило необхідність вивчення досвіду країн Західної Європи, куди був відряджений В. А. Тамарін. Після відрядження був наданий звіт, на підставі якого представлений проєкт поліпшення складання розпису доходів і видатків бюджету.

Проєкт містив основні засади: 1) складання кошторисів за єдиним затвердженим порядком; 2) ретельний розподіл доходів від загальнодержавних витрат; 3) розподіл постійних доходів від тимчасових; 4) одночасний розгляд та затвердження кошторисів з посиланням та розглядом попереднього кошторису, як документа, що відображає реальні показники бюджету тощо. Всі ці положення були включені загалом в правила від 22 травня 1862 р. про складання, розгляд, затвердження та виконання державного розпису, які проіснували до початку революції 1917 р.

Проте слід згадати, що наприкінці XVII – початку XVIII ст. Україна входила до складу Російської імперії як держава Малоросійська. Права, за якими судиться малоросійський народ є визначною пам'яткою вітчизняного права, оскільки: є фактично першою офіційною систематизацією права, що діяло на українських землях; відображає стан розвитку правового регулювання періоду Гетьманщини; демонструє значні досягнення тогочасної правничої думки; розкриває особливості правозастосовної практики щодо захисту суб'єктивних прав та вирішення спорів.

Положення глави 24 «Права, за якими судиться малоросійський народ» забезпечували кримінально-правову охорону Государева двора та казни. Артикул 11 мав назву «Про страту злодіїв в Государевому дворі та про викрадачів казни». Предмет кримінального правопорушення становили будь-які речі, зокрема ті, які знаходились у государевому дворі і ті, які знаходились в державній казні, тобто казенні кошти.

Другий пункт Артикула 11 вказує безпосередньо на основні форми об'єктивної сторони, а саме:

- крадіжка казенних грошей;
- утаювання казенних грошей;
- запис у видатки суми меншої ніж та, що отримала уповноважена особа;
- викрадення надмірно нарахованої суми казенних грошових коштів.

Також другий пункт вказує на відповідальність особи за вказані кримінальні правопорушення, а саме тілесне покарання або страта в залежності від вартості вкраденої речі та дозволяє виокремити осіб, яким були ввірені казенні кошти на потреби держави.

Тобто, суб'єктами даного кримінального правопорушення можуть бути:

- особи, які мали кошти, що були предметом кримінального правопорушення для реалізації кошторису держави;
- особи, які стояли на караулі, охороняючи казенні кошти;
- особи, які були уповноважені на прийняття казенних коштів.

Варто акцентувати, що у вказаних осіб мав виникати умисел на здійснення протиправних діянь із казенними коштами, що безпосередньо вказано в Артикулі. Тобто, можна зробити висновок, що правом на розпорядження та використання коштів, що належали до казенних, були уповноважені лише ті особи, які мали на руках, в підпорядкуванні або у своєму відомстві кошти, що були саме предметом кримінального правопорушення.

В цілому можливо вести мову про те, що характерні риси зазначених суб'єктів простежуються з деякими рисами осіб, які можуть вчиняти діяння, відповідальність за яких передбачена ст. 211 КК України. Такими рисами є уповноважені особи та видання нормативних актів на проведення розрахунків за казенні кошти.

В подальшому було закріплено низку статей, в яких описуються кримінальні правопорушення, предметом яких є саме державні кошти. Так, в «Уложении о наказаниях уголовных и исправительных» (Далі – Уложення) в декількох главах передбачалася відповідальність за різні діяння, спрямовані проти казенного майна, у тому числі й грошових коштів, а саме:

- в положеннях глави «О противозаконных поступках должностных лиц при хранении и управлении вверяемого им по службе имущества»;

- у частині п'ятій «О преступлениях и проступках казначеев и вообще чиновников, коим вверено хранение денежных средств» розділу 5 «О преступлениях и проступках по службе государственной и общественной»;

- в загальних положеннях глави «О преступлениях и проступках против имущества и доходов казны».

Загалом у ст. 396 Уложення передбачалася відповідальність за незаконні дії щодо казенних коштів з боку чиновників або інших осіб, які перебували на службі, на руках яких були зазначені казенні кошти.

Віднесення таких дій з казенними коштами до службових кримінальних правопорушень було пояснено тим, що певна сума була передана саме службовцю як гроші, що підлягають використанню в порядку управління на визначені цілі. Частково можна простежити знову ж таки схожість з сучасною ст. 211 КК України в частині використання коштів на чітко визначені кошторисом чи іншим офіційним документом цілі.

Форма об'єктивної сторони в зазначеній статті мала форму:

- користування та витрачання ввіреного майна (у тому числі коштів) на власні видатки, або такі, які не передбачені кошторисом;
- позичання зазначених коштів іншим особам;
- привласнення коштів;
- розтрата коштів.

Санкція вказаної статті передбачала декілька варіантів призначення покарання. У випадку повернення коштів у повному обсязі безпосередньо до моменту розкриття кримінального правопорушення, винній особі призначався штраф та усунення з посади. Проте, якщо особа добровільно повертала кошти, але вже після вчинення кримінального правопорушення, вона сплачувала штраф та звільнялася зі служби. Але, у разі відмови повертати кошти в повному обсязі, що були предметом кримінального правопорушення, особу позбавляли всіх станових прав, ув'язнювали та відправляли у заслання. Ми бачимо, що на той час була досить розгалужена система відповідальності залежно від обставин протиправного діяння, що вказує на високу юридичну обізнаність науковців того часу.

Також передбачалася окрема відповідальність «приходо-расходчиков», осіб до обов'язків яких входила видача жалування та придбання товарів за казенний рахунок (ст. 528 Уложення). Якщо кошти, які ввірялись вказаним особам, використовувались на інші цілі, то вони підлягали притягненню до кримінальної відповідальності на тих самих підставах, як і службові особи за ст. 396. Уложення.

Зауважимо, що нормами Уложення був забезпечений доволі високий захист казенних коштів від їх використання на невизначені цілі. Оскільки казенні кошти мали чітку спрямованість і витрачались лише на потреби держави та суспільства, про що складалися звіти у вигляді бюджету доходів і видатків та які мали встановлену законодавством форму затвердження. Ще більший контроль забезпечували органи, які створювались наприкінці XIX – початку XX ст. Міністерство фінансів створювало структурні одиниці, а саме Департамент державного казначейства, якому підпорядковувалось Головне Казначейство. До складу цього органу входили Казначейства губернські та обласні, Казенні палати по справам, що відносяться до доходів та видатків казначейств. Департамент державного казначейства приймав, зберігав та надавав

казенні кошти на видатки щодо загального державного управління. Все це загалом створювало єдину бюджетну систему, яка на той час забезпечувала ефективне державне управління як бюджетом в цілому так і коштами, які розподілялись відповідно до цілей бюджетного законодавства.

Важливо зауважити, що в 1903 р. був створений новий нормативно-правовий акт, а саме Кримінальне уложення. Однак, законодавець також проігнорував створення спеціальної норми про відповідальність за нецільове використання державних бюджетних коштів, так само як нецільове використання коштів місцевого самоврядування, органи якого відповідно до законодавства мали свої бюджети.

Як і раніше, порушення бюджетної дисципліни каралося за нормами, які передбачають кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення проти державної служби. Слід наголосити на тому, що в Уложенні у главі 37 («О преступных деяниях по службе государственной и общественной») містився ряд складів посадових злочинів. Однак з огляду на те, що Кримінальне Уложення в повній мірі так і не було введено в силу (через складну суспільно-політичну ситуацію, що виникла в результаті активізації революційних настроїв), то діяли основні склади посадових злочинів безпосередньо Уложення про покарання кримінальні і виправні. А в числі діючих складів посадових злочинів Кримінального Уложення, були склади лише про недонесення про злочин та неприпинення таких з боку службовців, зобов'язаних це робити за службовими обов'язками.

Так, у відповідності зі ст. 643 Кримінального Уложення «служащий, обязанный по свойству его службы предупреждать или пресекать преступные деяния, виновный в неприятии, несмотря на заведомую наличность доказательств существования замышленных или предпринятых тяжкого преступления или преступления, подлежащих мер к предупреждению или пресечению оных, если неприятие мер повлекло

учинение преступления или тяжкого преступления, наказывается: в случае учинения преступления – заключением в тюрьме на срок не ниже трех месяцев; в случае учинения тяжкого преступления – заключением в исправительном доме на срок не свыше трех лет». Передбачались також кваліфіковані склади кримінального правопорушення [95].

Що стосується привласнення ввіреного майна (наприклад присвоєння бюджетних коштів), то такі дії також могли супроводжувати нецільове витрачання бюджетних коштів, склад привласнення закріплений у ст. 574 Кримінального уложення, яка в ч. 1 має наступний вигляд: «Виновный в присвоении вверенного ему чужого движимого имущества наказывается: заключением в тюрьме на срок не ниже трех месяцев». Також слід зауважити, що склад привласнення в Кримінальному укладенні 1903 р. визначено таким, який за своєю сутністю буде потім відтворюватися як радянським, так і сучасним українським законодавцем.

Разом з тим, привертає увагу та обставина, що мова йде тільки про присвоєння ввіреного майна, в той час як розтрата такого майна не виділяється як самостійне небезпечне посягання проти власності в даному складі, а формулюється в інших складах та в інших формулюваннях.

Щодо другого періоду, то ним можна вважати формування кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та громадської служби. Приблизно, середина XIX – початок XX ст. Визначальним джерелом кримінального права другої половини XIX ст. було «Уложення про покарання кримінальні й виправні» видане у 1845 р., нові редакції 1866 р. і 1885 р. [44, с. 348–349]. У цьому акті зазначені кримінальні правопорушення, що опосередковано були схожі на суспільно небезпечні діяння проти бюджетної системи.

Відповідно до ст. 354 «Уложення про покарання кримінальні й виправні», встановлювалась кримінальна відповідальність чиновників та осіб, які перебували на службі та яким були ввірені по службі казенні або

приватні речі, грошові суми, банківські білети, облігації тощо; або при керуванні за розпорядженням уряду казенним чи приватним маєтком, за користування або вживання ввіреного їм майна чи доходів з нього на свої власні видатки або зменшення ними інших без дозволу керівництва чи присвоєння собі або розтрату цього майна чи доходів. Умовами пом'якшення кримінальної відповідальності та покарання за цей злочин було повне або часткове повернення взятого, привласненого чи розтраченого майна до або після викриття зловживання особи. Згідно зі ст. 358 цього акта, передбачалась кримінальна відповідальність осіб, в управлінні яких перебували доходи, за умисний запис до прибуткової книги меншої суми, ніж надійшла, нездійснення запису щодо прибутку або запис у видатковій книзі більшої суми, ніж витрачено. У ст. 477 містилося покарання за видачу грошей раніше від встановлених законами строків без особливого на це дозволу, а також кваліфікуюча ознака – вчинення таких дій з корисливих мотивів. В ст. 481 визнавалися також винними в підлогах у справах служби: 1) особи, які у прибуткових або видаткових книгах виривають аркуші або підмінюють їх чи роблять у них підчистки або поправки без дотримання встановлених для цього правил; 2) особи, які умисно знищили або приховали видані їм шнурові книги чи прийняті від приватних осіб квитанції про отримання грошей. Також ст. 483 цього закону містила норму про відповідальність прибутково-витрачальників, яким ввірено зберігання сум, спрямованих для видачі платні чиновникам та на канцелярські витрати, за недбалість у їхньому зберіганні та за протизаконне використання їх на особисті потреби. Крім того, і канцелярські чиновники, які обрали винних на цю посаду, зобов'язувались нести відповідальність за розмір недостачі, що неможливо стягнути з прибутково-витрачальників. У ст. 484 закріплено відповідальність за випадки, не визначені саме в цьому відділенні або ж в інших постановках про обов'язки та відповідальність скарбників та інших чиновників, яким ввірялося збирання грошових сум за будь-яке упущення

або зловживання у здійсненні своєї посади [160, с. 92–93, 124–125].

Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що в нормах «Уложення про покарання кримінальні й виправні» сформувалися первинні основи ознак кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. В тому числі в них знайшли свій прояв і ознаки теперішнього кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону). Серед ознак можливо виділити такі:

1) родовий об'єкт – суспільні відносини у сфері державної та громадської служби; предмети кримінального правопорушення (залежно від конкретного кримінального правопорушення) – казенні або приватні речі, грошові суми, банківські білети, облігації; ввірене майно чи доходи з казенного чи приватного маєтку;

2) об'єктивна сторона – використання казенних коштів у більших розмірах, ніж затверджені уповноваженими органами;

3) суб'єкт кримінального правопорушення – службова особа (чиновник, скарбник; особи, які перебували на службі та яким були ввірені казенні або приватні речі, грошові суми, банківські білети, облігації; інші особи, на яких покладені певні обов'язки з державної чи громадської служби);

4) суб'єктивна сторона – вина у формі умислу (ч. 2 ст. 477 Уложення) та корисливі мотиви як кваліфікуюча ознака цього кримінального правопорушення.

Для кримінально-правового законодавства України XVIII – середини XIX ст. характерною рисою є імплементація норм законодавства Російської Імперії. Упродовж цього проміжку часу кримінально-карані діяння у вигляді посягання на державний бюджет країни існували лише як казнокрадство, тобто зазіхання уповноважених на управління коштами осіб, шляхом видання певних нормативно-правових актів, на кошти казни

та використання їх на власний розсуд.

Тож, можемо зробити висновок, що з об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, є однією з форм казнокрадства. У свою чергу, чинна ст. 211 КК України передбачає зазіхання крім коштів, що включаються до державного бюджету, також на кошти місцевих бюджетів. Тобто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, не є у повній мірі відображенням норм про відповідальність за казнокрадство, однак, у них є ряд спільних ознак. Хоча, звичайно, є і суттєві відмінності.

Третій період – розвиток посягання на бюджетну систему як службових (посадових) кримінальних правопорушень (середина ХХ ст.).

Розглядаючи цей історичний етап розвитку кримінального права, потрібно зауважити, що основними кодифікованими джерелами були Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. та Кримінальний кодекс УСРР (пізніше УРСР) 1927 р.

Ці нормативні акти були прийняті в період особливих історичних подій, тому їх зміст цілком відображав необхідність у встановленні кримінальної відповідальності за ті діяння, що були актуальними на той час. Кримінальний Кодекс УСРР 1922 р. містив глави, що передбачали й посадові (службові) кримінальні правопорушення та господарські кримінальні правопорушення, але норми, що прямо передбачали би відповідальність за «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону», не мав. Можна припустити, що такі дії за наявності інших ознак таких складів кримінальних правопорушень кваліфікувалися за статтями, що були в КК УСРР 1922 р. Наприклад, такі дії за наявності до того підстав кваліфікувалися за ст. 186 КК УСРР 1922 р. як привласнення або розтрата посадовою особою майна, ввіреного їй за посадою [7, с. 487]. Об'єктом цього кримінального правопорушення були майнові відносини. Предметом визначалося майно, ввірене посадовій особі за посадою.

Проте, інших ознак цього майна, зокрема його вартості, не визначено. Об'єктивна сторона полягала в суспільно небезпечному діянні у формі: 1) привласнення або 2) розтрата майна. Інших ознак об'єктивної сторони в диспозиції цієї норми визначено не було. Суб'єкт кримінального правопорушення – спеціальний, ним була посадова особа, якій було ввірене майно за посадою. Із суб'єктивної сторони форма вини в диспозиції ст. 186 КК УСРР 1922 р. не визначалася. Проте, можна припустити, що форма вини – умисна. Отже, це кримінальне правопорушення частково охоплювало дії, передбачені ст. 210 чинного КК України.

Дії з видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону за КК УРСР 1927 р. кваліфікувалися, зокрема, за наявності інших ознак цього кримінального правопорушення за ст. 104 цього кодексу як привласнення або розтрата службовою особою грошей, цінностей або іншого майна, якими вона відала відповідно до свого службового становища [32].

Професор О. В. Тихонова зазначає, що до кінця ХХ ст. не існувало окремих норм, що передбачали кримінально-правовий захист бюджетної системи держави. Однак протиправні діяння, що порушували законодавство про бюджетну систему України, підпадали під ознаки діянь, передбачених ст. 165 та ст. 166 КК УРСР 1960 р. Ці статті передбачали кримінальну відповідальність за привласнення ввіреного майна або за перевищення особою влади [64, с. 6].

Протиправні діяння, що порушували законодавство про бюджетну систему України, підпадали також під ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 84 або ст. 86-1 КК УРСР 1960 р., тобто розкрадання державного або громадського майна шляхом привласнення, розтрата або зловживання службовим (посадовим) становищем або розкрадання державного або колективного майна в особливо великих

розмірах.

Тому, на нашу думку, протиправні діяння, що порушували законодавство про бюджетну систему України, за наявності інших ознак, підпадали під ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 84 або ст. 86-1 та/або ст. 165 або ст. 166 КК УРСР 1960 р., як розкрадання державного або громадського майна шляхом привласнення, розтрата або зловживання службовим (посадовим) становищем або розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах та/або зловживання владою або службовим (посадовим) становищем або перевищення влади або службових (посадових) повноважень відповідно.

Четвертий період – встановлення та дії кримінальної відповідальності за порушення законодавства про бюджетну систему (кінець XX – початок XXI ст.). На початку 90-х рр. XX ст., ставши на новий історичний етап, Україна розпочала бюджетну реформу, що забезпечувалась системою заходів, спрямованих на перетворення та вдосконалення бюджетної політики. Був прийнятий 5 грудня 1990 р. Закон УРСР «Про бюджетну систему України». У ст. 18, 39 цього нормативно-правового акта зазначено, що кошти державного бюджету України витрачаються лише на цілі і в межах, затверджених Законом України про Державний бюджет України, а за порушення законодавства про бюджетну систему посадові органи державної виконавчої влади несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність [111].

Прийняття Конституції України 1996 р. стало одним з основних заходів удосконалення відносин у сфері формування, розподілу та виконання бюджету України. А саме ст. 95 Основного Закону визначає цільовий характер державних видатків з бюджету [53].

Тому, надаючи значущості самій бюджетній системі, а також її охороні, відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України щодо

посилення боротьби з порушеннями бюджетного законодавства» від 7 жовтня 1997 р. № 552/97-ВР законодавець вперше криміналізував видання нормативних актів, які змінюють доходи й видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку, у ст. 80-4 КК України 1960 р. Суттєвих змін, які стосувалися конкретизації форм об'єктивної сторони, аналізована норма зазнала 2010 року у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України» від 8 липня 2010 р. № 2457-VI. Констатовано, що інші зміни й доповнення, внесені законами України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15 квітня 2008 р. № 270-VI та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII, стосувалися покарання за вчинення досліджуваного діяння.

Основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення визнавали встановлений бюджетним законодавством порядок використання фінансових ресурсів держави для забезпечення функцій, здійснюваних органами державної влади України та органами місцевого самоврядування [2, с. 5]. Також до основного безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення відносили встановлений законодавством України порядок використання бюджетних коштів та порядок виконання бюджетів [77, с. 32].

Предметом цього кримінального правопорушення, як і в ст. 211 КК України, визнавались бюджетні кошти у великих розмірах. Але, згідно з приміткою до ст. 80-3 КК України 1960 р., на відміну від ст. 211 КК України, великим розміром бюджетних коштів вважалася сума, що в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Кримінальне законодавство того часу потребувало глобальних змін,

оскільки не відповідало ані потребам суспільства, ані потребам держави. Тому 5 квітня 2001 р. був прийнятий новий КК України, що набув чинності 1 вересня 2001 р. і діє досі. Цей нормативно-правовий акт містив ст. 211, що передбачала кримінальну відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Відмінність між ст. 80-4 КК України 1960 р. і першою редакцією ст. 211 КК України полягала у тому, що як суб'єктом ст. 80-4 КК України була посадова особа (в ст. 210 КК України – службова), а предметом було визначено нормативні акти, які змінюють доходи і видатки бюджету (в ст. 211 КК України – нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету). Враховуючи, що ст. 211 міститься в розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України, можна зробити висновок, що родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, на відміну від ст. 80-4 КК України 1960 р., є суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Із середини XIX до початку XX ст. відбулося формування кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та громадської служби. У середині XX ст. посягання на бюджетну систему кваліфікувалось як службові (посадові) злочини.

Отже, спираючись на думки багатьох дослідників, в тому числі О. Ю. Шиян та О. В. Тихонової, генезу кримінальної відповідальності за «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» як і за «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням», як за споріднене кримінально-правове посягання, можна поділити на чотири основні періоди: 1) становлення законодавства щодо кримінальної відповідальності за

вилучення коштів із казни (середина XVIII – перша половина XIX ст.);

2) формування кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та службової діяльності (середина XIX – початок XX ст.);

3) виокремлення нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за посягання на кошти, що формують бюджетну систему, які вчиняються службовими (посадовими) особами (середина – кінець XX ст.);

4) законодавство про кримінальну відповідальність за посягання на бюджетну систему як складову господарських правовідносин (кінець XX – початок XXI ст.) [180, с. 138].

1.3. Законодавство зарубіжних країн щодо кримінально-правової охорони надходжень та витрат бюджету в результаті видання нормативно-правових актів

Якщо вести мову про загальні позиції щодо зарубіжного досвіду встановлення кримінальної відповідальності за економічні кримінальні правопорушення, то в першу чергу потрібно зазначити, що Україна, як відомо, за своїми основними показниками, належить до романо-германської правової сім'ї, але пошук ефективних правових важелів впливу на складні економічні процеси, які відбуваються в державі, спонукає до необхідності звертатися і до аналізу положень інших правових систем.

Використання при цьому позитивного досвіду країн інших правових сімей дозволяє уникнути так званої однобічності у осмисленні відповідного явища та виробленні пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства.

Звернувшись до надбань держав представників англо-американської правової сім'ї зазначимо, що до неї включають, як відомо, правові системи держав, які пов'язані між собою низкою ознак різного рівня. Але основною ознакою, яка їх об'єднує, є наявність в основі цієї правової системи так званого загального права. Найвідомішими країнами в цій

сім'ї вважаються Англія та Сполучені Штати Америки [131, с. 66]. Тому за доцільне видається з'ясування ключових аспектів відповідальності за економічні кримінальні правопорушення, передбачені законодавством цих країн.

Економічна злочинність на світовому рівні та на рівні окремих країн в останні 20–30 років набула принципово нових ознак.

Стислий порівняльно-правовий аналіз українського кримінального законодавства та законодавства Англії і США дає змогу зробити певні висновки [70, с. 110]. Так, правові норми, в яких передбачена відповідальність за економічні кримінальні правопорушення, не мають відповідного загального визначення та систематизації у кримінальному законодавстві України, Англії та США, але на цьому така «єдність» в законодавстві цих країн практично закінчується. Як нами відзначалось, в КК України кримінальні правопорушення, які вважаються економічними, в основному систематизовані у двох розділах Особливої частини: розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності» та розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [130, с. 103–116]. Також вони мають достатньо високий характер суспільної небезпеки, на що достатньо предметно вказують значні матеріальні збитки від подібних дій.

В законодавстві Англії і США діяння, які вважаються кримінально-караними проявами в економіці, закріплені не тільки в кримінальному законодавстві. Наприклад, законодавчі акти цивільно-правового характеру, що регулюють конкретну область економічних відносин, включають окремі кримінально-правові заборони, що дає можливість здійснювати комплексне кримінальне переслідування осіб, винних у кримінальних правопорушеннях економічного характеру.

Таке становище дає можливість вважати, що підхід вітчизняного законодавця до вирішення проблем кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення виглядає більш доцільнішим. В загальному

це так, але при більш детальному аналізі законодавче рішення в цих країнах теж має певне обґрунтування.

У Англії, наприклад, діяльність фінансової сфери регулюється двома групами норм: цивільного та кримінального права. При такому підході, незважаючи на перевагу цивільно-правових норм у кількісному вигляді, зберігається паритет між інтересами підприємництва і інтересами держави, тобто, інтереси бізнесу «охороняє» цивільне право, а інтереси держави – кримінальне право. Крім того, це дозволяє стверджувати, що протидія таким кримінальним правопорушенням повинна вестись, наприклад, не тільки засобами кримінально-правового характеру, а й за допомогою внесення відповідних змін до іншого галузевого законодавства (цивільного, господарського, адміністративного тощо).

Також потрібно враховувати, що вказані країни відносяться до правової сім'ї так званого загального права, але досить часто, як це не виглядає парадоксально, у сфері кримінальної відповідальності за економічні кримінальні правопорушення, наприклад, у Англії, основним джерелом правових норм є закони, прийняті Парламентом. В той же час судові рішення відіграють вирішальну роль вже на етапі застосування закону, тлумачення його основних положень.

Результати аналізу спроб більш предметного виділення економічних кримінальних правопорушень свідчить, що у зазначених країнах до цієї групи відносять кримінальні правопорушення, які вчинені самими підприємцями або проти підприємництва та підприємців, за умови, що такі діяння вчиняються без застосування фізичного впливу, але за допомогою обману і змови між суб'єктами, задля одержання комерційної вигоди або уникнення втрат коштів або майна. Тому до цієї групи не включають посягання на власність загально-кримінального характеру, зокрема: крадіжка, грабіж тощо, які не роблять помітного безпосереднього впливу на економічні процеси [131, с. 67].

Основним способом вчинення таких кримінальних правопорушень

виступає обман, в широкому розумінні цього поняття. Такий спосіб відносно цих кримінальних правопорушень характеризує:

а) обман;

б) спеціальна мета – отримання вигоди для себе чи третьої особи або заподіяння шкоди іншій особі;

в) предмет кримінального правопорушення – гроші та інше майно.

Аналізуючи законодавство цих країн, необхідно звернути увагу на достатньо нову обставину для українського кримінального законодавства, але яка має вже багаторічне закріплення у законодавстві цих країн. Це – кримінальна відповідальність юридичних осіб. Так, відповідно до законодавства Англії та США, суб'єктами економічних кримінально-караних діянь можуть бути юридичні особи – компанії. Згідно із доктриною ідентифікації, яка існує в цих країнах, корпорація повинна нести відповідальність за діяльність осіб, які згідно із її статутом виконують функції одноосібного керування або контролюють діяльність компанії. Останнім часом відповідальність компанії настає і в тих випадках, коли дії її керівників виходять за межі їхньої правоздатності.

У США серед кола кримінальних правопорушень, які відповідно до українського кримінального законодавства мають назву господарських, існують не тільки загальні кримінально-правові норми, а й виділяються норми, в яких передбачена відповідальність за найбільш небезпечні та достатньо розповсюдженні кримінальні правопорушення в окремих сферах чи секторах господарської діяльності. До таких кримінальних правопорушень можливо віднести діяння, що впливають на податкову систему та систему формування бюджетів різного рівня.

Також цікавою видається теза про те, що за економічні кримінальні правопорушення у зарубіжних країнах передбачені альтернативні санкції, але перевагу має, у всякому разі на декларованому рівні, покарання, пов'язані з позбавленням волі. Але такі локальні положення не завжди є достатніми для вагомих порівняльно-правових висновків за низкою

причин. Так, дуже важливе на сьогодні питання, пов'язане з встановленням того, які правові галузі, у яких напрямках, в якому поєднанні повинні застосовуватися при проведенні в нашій країні принципових реформ, в тому числі і в економіці. При цьому, плануючи тактичні та стратегічні завдання, які повинні виконувати відповідні галузі, потрібно враховувати ті цілі та завдання, які держава ставить перед ними або повинна ставити. Саме це багато в чому визначає предмет і метод відповідної галузі права. Це повинно стосуватись і сучасного кримінального права.

Також варто зазначити, що українське законодавство про кримінальну відповідальність офіційно не закріплює поняття «економічні кримінальні правопорушення». Це пов'язано з тим, що система Особливої частини вітчизняного КК України передбачає вибудовування системи в чіткій відповідності з родовим об'єктом кримінального правопорушення. Однак згрупувати все різноманіття економічних кримінальних правопорушень під один родовий, або єдиний груповий об'єкт неможливо через складність та різноманіття таких відносин. Тому визначення кола цих кримінальних правопорушень має у нас науковий характер, і тому існують різні достатньо обґрунтовані позиції, які водночас не можуть претендувати на абсолютну визначеність.

Можливо, саме тому при правовому забезпеченні правопорядку в певній суспільній сфері законодавство багатьох країн, зокрема США та Англії, застосовує для цього комплексний правовий підхід.

Або, як стверджують німецькі фахівці, «коли стає недостатньо цивільного права, застосовується кримінальне» [136, с. 25].

Виходячи з викладеного, об'єктом економічних кримінальних правопорушень варто вважати соціально-економічний правопорядок, змістом якого є певна система суспільних відносин, який був встановлений іншими галузями права і охорона якої виступає основним завданням кримінального права.

Причому «виконання» цього загального завдання зберігає за кожною галуззю права відповідний предмет і метод правового регулювання. Своєю чергою, соціально-економічний правопорядок виступає необхідною складовою частиною встановленого в державі загального суспільного правопорядку [36, с. 61].

Щодо, законів європейських держав, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та кримінальні правопорушення проти фінансової системи, українські вчені аналізували переважно в контексті відповідних спеціальних досліджень вітчизняного законодавства [29, с. 75–82; 30; 39, с. 4], а також законів про відповідальність за відмивання коштів, здобутих кримінально-караним шляхом [9, с. 7–30; 115, с. 177].

Зокрема, господарські кримінально-карані діяння, передбачені кримінальними кодексами практично всіх чи більшості держав континентальної Європи, у т. ч. України, виділяються в окремі розділи (глави). Це є спільним для зазначених держав [170, с. 268].

Порівняльно-правовий аналіз бюджетних кримінальних правопорушень у КК України і низки зарубіжних держав сприятиме розробці оптимальних підходів до вдосконалення ст. 211 КК України.

Проаналізувавши кримінальне законодавство зарубіжних держав, можемо визначити, що родовим об'єктом цих правопорушень є: чуже майно [140]; майно або економічна сфера [183]; економічна діяльність [149]; економіка [141]; господарська діяльність [143], господарська діяльність [153]; власність, економіка та економічна діяльність [147]; політичні, трудові та інші конституційні права громадян [151]; державна скарбниця та соціальна безпека [145]; народне господарство [184]; економічна діяльність та підприємництво [146]; державне управління [154].

Крім того, подібна стаття є в Розділі II «Шахрайство» Глави III «Кримінальні правопорушення стосовно майна або в економічній сфері» КК Албанії (ст. 144 «Шахрайство з субсидіями») [183], у Главі VII «Розтрата громадських фондів» КК Аргентинської Республіки (ст. 260–263), у Главі 28 «Корисливі кримінальне правопорушення» КК Королівства Данія (п. 1 § 290) [144].

Предметом кримінальних правопорушень, подібних до діяння, передбаченого ст. 211 КК України, що містяться в КК зарубіжних держав, виступають: бюджет Європейського економічного співтовариства або підлеглих йому установ (ст. 306 КК Королівства Іспанія); фонди загального бюджету Європейського економічного співтовариства і підлеглих йому бюджетів (ст. 309 КК Королівства Іспанія); бюджетний кредит (ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан); фонди (§ 290 КК Королівства Данія); фонди, майно, які перебували в адміністративному веденні, або майно, управління, отримання чи зберігання яких були довірені відповідно до посадового становища (ст. 260–263 КК Аргентинської Республіки); документ або цінні папери, державні або приватні кошти, а також векселі, документи та цінні папери, що їх заміщають, або будь-який інший предмет, який був переданий будь-якій особі, що володіє державною владою або яка виконує обов'язки з державної служби, державному бухгалтеру, державному депозитарію або одному з його заступників, в силу здійснення ними своїх обов'язків (ст. 433-4 КК Французької Республіки). У ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан предмет кримінального правопорушення не визначений, але встановлений його великий розмір.

Серед досліджених вище норм КК зарубіжних держав розмір предмета основних (простих) складів кримінально-караних діянь, подібних до діяння, передбаченого ст. 211 КК України, визначений у наступних випадках:

У ст. 184-1 «Порушення бюджетної та кошторисно-штатної

дисципліни» КК Республіки Узбекистан передбачається кримінальна відповідальність за таке діяння, вчинене у великих розмірах. Згідно з Розділом восьмим «Правове значення термінів» цього КК, великий розмір – розмір у межах від трьохсот до п'ятисот мінімальних розмірів заробітної плати.

В інших проаналізованих вище нормах КК зарубіжних держав розмір предмета кримінального правопорушення, подібного до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, не визначений, хоча це не виключає встановлення в певних випадках розміру суспільно небезпечних наслідків у вигляді шкоди (збитку).

За ст. 309 КК Королівства Іспанія, фонди загального бюджету Європейського економічного співтовариства і підлеглих йому бюджетів у сумі понад п'ятдесят тисяч еку.

У ст. 306, 309 КК Королівства Іспанія вказано на приналежність предметів цих кримінальних правопорушень до бюджету Європейського економічного співтовариства.

Аналіз вищезазначених норм КК зарубіжних держав щодо кримінально-караних діянь, подібних до діяння, передбаченого ст. 211 КК України, свідчить, що, крім держави, як потерпілі в таких випадках вказані: фізичні або юридичні особи (ст. 224 КК Киргизької Республіки); підлеглі установи Європейського економічного співтовариства (ст. 306 КК Королівства Іспанія); населення, організація (ст. 176 КК КНР); особа, організація (ст. 191 КК Республіки Вірменія); громадянин, організація (ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан); громадяни, організації (ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан); потерпіла сторона (§ 290 КК Королівства Данія); кредитор, поручитель або інша особа (ст. 206 КК Литовської Республіки).

Також можна зробити висновок щодо застосування у відповідних кримінально-правових нормах широкого кола таких суспільно небезпечних діянь. Але, згідно зі значною частиною цих статей, такі

діяння полягають у виданні нормативно-правових актів з метою використання відповідних предметів кримінальних правопорушень або в незаконному здійсненні витрат відповідних коштів.

Суспільно небезпечні наслідки кримінальних правопорушень, подібних до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, що містяться в КК зарубіжних країн, можна класифікувати на такі види: 1) у яких розмір шкоди не визначений, але є оціночним поняттям (ч. 2 ст. 208 КК Грузії, ст. 384 КК КНР); 2) у яких розмір шкоди взагалі відсутній та не має значення (ст. 260 КК Аргентинської Республіки, ст. 205 КК Турецької Республіки); 3) заподіяння значної шкоди або завдання державі шкоди в значному розмірі (ст. 195, 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки); 4) заподіяння великої шкоди або шкоди у великих розмірах (ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан, ст. 206 КК Литовської Республіки, ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан); 5) у яких розмір шкоди визначений у конкретній грошовій сумі (ст. 306 КК Королівства Іспанія).

Заподіяння шкоди, зокрема державі, визначено в кримінальних правопорушеннях, подібних до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, у таких КК зарубіжних країн: ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки, ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан, ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ст. 268 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан, ч. 3 (з кваліфікуючими ознаками) ст. 210 КК Латвійської Республіки. Заподіяння шкоди бюджету Європейського економічного співтовариства визначено в кримінальних правопорушеннях, подібних до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, ст. 306, 309 КК Королівства Іспанія.

Кримінальні правопорушення з формальним складом, подібним до

суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 211 КК України, що містяться у КК певних зарубіжних держав, є такі, що зазначені у: § 153b КК Австрійської Республіки, ч. 2 ст. 261 КК Аргентинської Республіки, ст. 309 КК Королівства Іспанія, ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 285.1, ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан. Також злочин, передбачений ст. 384 КК КНР у формах використання державних коштів не за призначенням, а саме скориставшись перевагами свого службового становища, використання казенних коштів в особистих цілях для ведення протизаконної діяльності або використання державних коштів для ведення діяльності з метою отримання прибутку є кримінальним правопорушенням з формальним складом. А у формі використання порівняно великої суми державних коштів протягом більше ніж 3 місяців і неповернення зазначеної суми – з матеріальним.

У КК деяких іноземних держав спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, подібних до суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 211 КК України, визначений у: ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан – керівник кредитної установи або підприємства, незалежно від форм власності; ст. ст. 260–262 КК Аргентинської Республіки – державний службовець (ст. 260 – який не за призначенням застосував фонди або майно, які перебували в його адміністративному веденні; ст. 261 – який викрав фонди або майно, управління, отримання або зберігання яких були йому довірені через його посадове становища; ст. 262 – який з необережності чи недбалості або внаслідок недотримання правил або посадових обов'язків надав можливість іншій особі викрасти фонди або майно, зазначені в попередній статті); ст. 263 – ті, хто здійснює управління або зберігання майна, що належить до загальноосвітніх чи благодійних установ, а також адміністратори або зберігачі фондів, на які накладено ембарго, секвестр чи які депоновані компетентною владою, навіть якщо фонди належать приватним особам; ст. 433-4 КК Французької Республіки

– будь-яка особа, що володіє державною владою або яка виконує обов'язки з державної служби, державний бухгалтер, державний депозитарій або один з його заступників, через здійснення своїх обов'язків.

У КК деяких країн суб'єкт кримінальних правопорушень, подібних до суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 211 КК України, не визначений у: ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки, ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан, ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан, ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан, абз. 1 § 153b КК Австрійської Республіки, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, п. 1 § 290 КК Королівства Данія, ст. 306 КК Королівства Іспанія, ч. 2 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 206 КК Литовської Республіки, § 264 КК ФРН.

Ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення – умисна форма вини, корисливий мотив або особиста зацікавленість, визначені в ст. 268 «Незаконне використання грошових коштів» КК Республіки Таджикистан. Також на умисну форму вини вказує завідоме надання неправдивих відомостей з метою отримання субсидій, кредиту або інших позик для здійснення підприємницької діяльності або під час використання субсидій, кредиту або інших позик у ч. 1 ст. 210 «Недобросовісне отримання і використання кредиту та інших позик» КК Латвійської Республіки. У всіх інших розглянутих кримінальних правопорушеннях, що подібні до суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 211 КК України, та містяться у КК деяких держав, ознаки суб'єктивної сторони прямо не зазначені.

У КК низки іноземних держав передбачено такі види та розміри покарань за кримінальні правопорушення, подібні до суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 211 КК України:

– штраф у двократному розмірі шкоди, заподіяної внаслідок

кримінального правопорушення (ст. 195.1 КК Азербайджанської Республіки, ст. 195-1.1 КК Азербайджанської Республіки), у трикратному розмірі заподіяної внаслідок кримінального правопорушення шкоди (ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки), у розмірі до 360 денних ставок (абз. 1 § 153b КК Австрійської Республіки), мінімум 5 і максимум 360 повних денних ставок (абз. 1 § 264 КК ФРН), від 10 денних зарплат до 360 денних зарплат (ч. 2 ст. 208 КК УКРАЇНИ Грузії), від 20 до 60% від вартості викраденого (ст. 262, 263 КК Аргентинської Республіки), до 50 н. м. д. г. (ч. 1 ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан), до 60 мінімальних місячних заробітних плат (ч. 2 ст. 210 КК Латвійської Республіки), до 100 мінімальних прожиткових мінімумів – МПМ (ч. 1 ст. 206 КК Литовської Республіки), від 100 до 200 середньомісячних розмірів оплати праці (ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан), від 250 до 365 показників для розрахунків (ч. 1 ст. 268 КК Республіки Таджикистан), у розмірі від трьохсоткратного до п'ятисоткратного розміру мінімальної заробітної плати (ч. 1 ст. 191 КК Республіки Вірменія), від 365 до 912 показників для розрахунків (ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан), від півтора до двох тисяч показників для розрахунків (ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан), VI категорії (від 2600 до 3000 розрахункових показників (ст. 224 КК Киргизької Республіки), від 4000 до 6000 умовних одиниць (ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова);

- спеціальна поразка у правах на термін від 1 місяців до 3 років (ч. 1 ст. 260 КК Аргентинської Республіки);

- виправні роботи у розмірі до 2000 місячних розрахункових показників (ч. 1 ст. 219 КК Республіки Казахстан), до 1 року (ч. 1 ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан);

- обмеження волі на строк до 2 років (ч. 1 ст. 219 КК Республіки Казахстан, ч. 1 ст. 268 КК Республіки Таджикистан), від 3 місяців до 2 років (ч. 1 ст. 206 КК Литовської Республіки);

- короткостроковий арешт (ч. 1, 2 ст. 176 КК КНР, ч. 1 ст. 384 КК

КНР), арешт на строк від 15 до 90 діб (ч. 1 ст. 206 КК Литовської Республіки);

– позбавлення волі на строк до 6 місяців (ст. 195-1.1 КК Азербайджанської Республіки, абз. 1 § 153b КК Австрійської Республіки), ч. 1 ст. 268 КК Республіки Таджикистан, ч. 1 ст. 206 КК Литовської Республіки), від 1 до 2 років (ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки), до 3 років (ч. ч. 1, 2 ст. 176 КК КНР), до 4 років (ч. 2 ст. 210 КК Латвійської Республіки), від 1 року до 4 (ст. 306, 309 КК Королівства Іспанія), ч. 1 ст. 384 КК КНР, абз. 1 § 264 КК ФРН), від 1 року до 5 (ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова), від 2 років до 5 років (ч. 1 ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан), II категорії (від 2 років 6 місяців до 5 років (ст. 224 КК Киргизької Республіки від 22 грудня 2016 р., набирає чинності з 1 січня 2019 р.) зі штрафом), 7 років (ст. 433-4 КК Французької Республіки), від 3 до 8 років (ч. 2 ст. 208 КК Грузії), не менше ніж 10 років (ст. 205 КК Турецької Республіки).

Суспільно небезпечні діяння, подібні до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, не визначені в кримінальному законодавстві Естонської Республіки [157], Швейцарської Конфедерації [155], Японської Держави [158], Держави Ізраїль [97], Королівства Нідерландів [142], Норвегії [185], Швеції [156], Болгарії [148], Кореї [150], Польщі [152]. За кримінальним законодавством цих країн такі діяння або не є кримінально караними, або кваліфікуються як інші кримінальні правопорушення, наприклад, як зловживання владою або службовим становищем.

Професором О. В. Тихоною також проаналізовано кримінальне законодавство низки зарубіжних країн: Киргизької Республіки, КНР, Королівства Данія, Королівства Іспанія, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, США, Турецької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина та Франції.

Констатовано, що в законодавстві цих держав передбачено кримінальну відповідальність за посягання на встановлену систему акумулювання та використання коштів держави [135, с. 7].

Таким чином, зарубіжний досвід державно-правової охорони фінансово-бюджетної сфери є неоднозначним, а тому апелювати до нього можуть прибічники різних підходів до вдосконалення системи Особливої частини КК України. Порівняльно-правовий аналіз кримінальних правопорушень, схожих на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, що містяться в КК зарубіжних держав, дав змогу класифікувати їх на такі, у яких: 1) подібні діяння не передбачені (КК Австралійського Союзу, Естонської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Японської Держави, Держави Ізраїль, Королівств Бельгія, Нідерландів, Норвегії, Швеції, Республіки Білорусь, Болгарії, Кореї, Польщі, Сан-Марино, Таїланду);

2) подібні діяння передбачені, а останні поділяються на діяння, що полягають у: а) нецільовому (не за призначенням) використанні відповідних предметів кримінального правопорушення (§ 153b КК Австрійської Республіки, ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки, ст. 260 КК Аргентинської Республіки, ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, ст. 306 КК Королівства Іспанія, ст. 384 КК КНР, ч. 2 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 206 КК Литовської Республіки, ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан); б) іншому незаконному здійсненні витрат (використанні) відповідних коштів (ст. 262, 263 КК Аргентинської Республіки, ч. 1 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан); в) незаконному їх отриманні (заволодінні ними) (ст. 195 КК Азербайджанської Республіки, ст. 261 КК Аргентинської Республіки, ст. 144 КК Республіки Албанія, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, п. 1 § 290 КК Королівства Данія, ст. 309 КК Королівства Іспанія, ч. 1 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ч. 2 ст. 264 КК Республіки

Таджикистан, ст. 205 КК Турецької Республіки, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан, ст. 433-4 КК Французької Республіки, § 264 КК ФРН); г) ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан.

Також можна зробити висновок щодо застосування в КК деяких зарубіжних держав широкого кола суспільно небезпечних діянь, схожих на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України. Але вони полягають переважно в нецільовому (не за призначенням) використанні відповідних предметів кримінального правопорушення або в незаконному здійсненні витрат відповідних коштів.

Висновки до першого розділу

1. Розглянуто генезу розвитку вітчизняного кримінального права щодо кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 211 КК України, обґрунтовано її періодизацію та запропоновано виділити чотири основні періоди: 1) становлення законодавства щодо кримінальної відповідальності за вилучення коштів із казни (середина XVIII – перша половина XIX ст.); 2) формування кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та службової діяльності (середина XIX – початок XX ст.); 3) виокремлення нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за посягання на кошти, що формують бюджетну систему, які вчиняються службовими (посадовими) особами (середина – кінець XX ст.); 4) законодавство про кримінальну відповідальність за посягання на бюджетну систему як складову господарських правовідносин (кінець XX – початок XXI ст.).

2. Визначено, що соціальна обумовленість права – це його відповідність, адекватність регульованим суспільним відносинам, здатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя. Закони про кримінальну відповідальність можуть адекватно відображати суспільну потребу або недостатньо відповідати цій потребі, досягати чи не досягати поставлених законодавцем цілей [65, с. 76]. Суспільна небезпека

порушення законодавства про бюджетну систему України полягає в тому, що при скоєнні діяння передбаченого ст. 211 КК України завдається шкода відноsinам з розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів. Також суспільна небезпека кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, полягає в порушенні планів використання фінансових ресурсів, що призводить до розбалансованості системи державних фінансів й економіки [159].

3. Зарубіжний досвід державно-правової охорони фінансово-бюджетної сфери є неоднозначним, а тому апелювати до нього можуть прибічники різних підходів до вдосконалення системи Особливої частини КК України. Порівняльно-правовий аналіз кримінальних правопорушень, схожих на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, що містяться в КК України деяких зарубіжних країн, дав змогу класифікувати їх на такі, у яких:

1) подібні діяння не передбачені (КК Австралійського Союзу, Естонської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Японської Держави, Держави Ізраїль, Королівств Бельгія, Нідерландів, Норвегії, Швеції, Республіки Білорусь, Болгарії, Кореї, Польщі, Сан-Марино, Таїланду);

2) подібні діяння передбачені, а останні поділяються на діяння, що полягають у: а) нецільовому (не за призначенням) використанні відповідних предметів кримінального правопорушення (§ 153b КК Австрійської Республіки, ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки, ст. 260 КК Аргентинської Республіки, ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, ст. 306 КК Королівства Іспанія, ст. 384 КК КНР, ч. 2 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 206 КК Литовської Республіки, ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан); б) іншому незаконному здійсненні витрат (використанні) відповідних коштів (ст. 262, 263 КК Аргентинської Республіки, ч. 1 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан); в) незаконному їх отриманні (заволодінні ними) (ст. 195 КК Азербайджанської Республіки,

ст. 261 КК Аргентинської Республіки, ст. 144 КК Республіки Албанія, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, п. 1 § 290 КК Королівства Данія, ст. 309 КК Королівства Іспанія, ч. 1 ст. 210 КК Латвійської Республіки, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ст. 205 КК Турецької Республіки, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан, ст. 433-4 КК Французької Республіки, § 264 КК ФРН); г) ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан.

Також можна зробити висновок щодо застосування в КК деяких зарубіжних держав широкого кола суспільно небезпечних діянь, схожих на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України. Але вони полягають переважно в нецільовому (не за призначенням) використанні відповідних предметів кримінального правопорушення або в незаконному здійсненні витрат відповідних коштів.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ

2.1. Об'єктивні ознаки видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону

Зазначимо, що наука кримінального права визначає, що об'єктом будь-якого кримінального правопорушення є охоронювані кримінальним правом найважливіші та найбільш значущі відносини.

Одним із обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення є об'єкт кримінального правопорушення. Він становить сукупність суспільних відносин, на які посягає кримінально-каране діяння, завдаючи їм шкоди, та які знаходяться під охороною кримінально-правового законодавства. Для подальшого визначення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, оцінювання суспільної небезпечності, її спрямованості, правильної кваліфікації, а також відмежування від інших складів кримінального правопорушення й адміністративних правопорушень є важливим правильне визначення сутності об'єкта кримінального правопорушення, його елементів та ознак. Також об'єкт кримінального правопорушення надає можливість усебічно висвітлити юридичний зміст й ознаки його складу.

Грунтовне дослідження поняття та сутності об'єкта кримінального правопорушення як одного з елементів складу кримінального правопорушення досить властиве вітчизняному кримінальному праву.

Проте дискусії щодо проблеми визначення об'єкта кримінального правопорушення є постійними та досить гострими, оскільки кожній позиції притаманні відмінні властивості, тому наукове обґрунтування якої б то не було позиції не надає можливості остаточно стверджувати, що певна концепція є правильною чи хибною.

Розглянемо деякі з концепцій визначення об'єкта кримінального правопорушення, які є в доктрині кримінального права: 1) цінності та соціальні чи правові блага (охоронювані законом соціально значущі цінності, інтереси, блага) (О. Ф. Кістяківський, А. В. Наумов, Т. І. Присяжнюк, М. Д. Сергієвський) [106, с. 49–50];

2) правові норми (М. С. Таганцев, І. Я. Фойницький) [8, с. 163; 133, с. 175];

3) правовідносини (Л. П. Медіна, С. Я. Лихова) [72, с. 78–79];

4) охоронювані КК України суспільні відносини (М. І. Мельник, Б. С. Нікіфоров, А. А. Піонтковський, А. В. Савченко, А. Н. Трайнін, Є. А. Фролов та ін. [85, с. 15; 93, с. 29];

5) особу (людину), групу осіб чи її (їх) суб'єктивне право (Г. П. Новосьолов, І. Я. Козаченко, З. О. Незнамова) [96, с. 60].

Кожна із цих концепцій відображає своєрідне розуміння авторами об'єкта та створює певне уявлення про його сутність. Завдяки різному спектру думок щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення є змога в ширшому діапазоні проаналізувати сутність кримінального правопорушення й особливості спрямування злочинного посягання.

На нашу думку, оптимальне визначення об'єкта кримінального правопорушення містить концепція визначення об'єкта як охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, на які воно посягає. У контексті завдань КК України очевидно, що законодавець взяв під правову охорону значний обсяг утворень, об'єднати які можна виключно завдяки категорії суспільних відносин.

Водночас все вищезазначене не заперечує можливості існування інших тлумачень об'єкта кримінального правопорушення, проте ми керуємося теорією об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин. Таким чином, кримінальне правопорушення посягає на суспільні відносини, завдаючи їм певної шкоди шляхом їх порушення, знищення чи зміни.

Щодо діяння яке ми досліджуємо, то воно визначене законодавцем як кримінальне правопорушення і міститься у ст. 211 КК України, яка має назву: «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону».

В ч. 1 цієї статті йде мова про: «Видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, -

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

В ч. 2 говориться про: «Ті самі дії, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, -

караються позбавленням волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Зазначимо, що ст. 211 КК України на даний час є чинною із змінами, внесеними згідно із Законами № 270-VI від 15 квітня. 2008 р., № 2457-VI від 08 липня 2010 р., № 2617-VIII від 22 листопада 2018 р.

З урахуванням чинного законодавства зазначимо, що родовим об'єктом цього діяння є суспільні відносини з приводу здійснення

господарської діяльності, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують додержання встановленого законодавством порядку видання нормативно-правових або розпорядчих актів, пов'язаних з виконанням державного та місцевих бюджетів. Додатковими безпосередніми об'єктами можуть бути відносини у сфері оподаткування, законні права та інтереси громадян, авторитет органів влади [52, с. 151].

Предметом кримінального правопорушення в теорії кримінального права визнається те, з приводу чого вчиняється кримінально-каране діяння [81, с. 7].

За переконанням більшості дослідників предмет досліджуваного нами діяння – нормативно-правові акти, що всупереч закону зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати, які включаються у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування, якщо предметом кримінального правопорушення були бюджетні кошти у великих розмірах.

З урахуванням положень БК України та інших законодавчих актів під нормативно-правовими актами, які змінюють доходи й видатки бюджету всупереч установленому законом порядку, слід розуміти офіційні письмові документи (постанови, накази, інструкції, роз'яснення тощо), що містять одну чи кілька обов'язкових для виконання правових норм (правил поведінки), розрахованих на невизначене коло фізичних та юридичних осіб і неодноразове застосування, незалежно від строку їх дії (постійно чи протягом певного часу) [52, с. 152].

При визначенні предмета кримінального правопорушення важливе значення має його юридична ознака – незаконність виданих актів, тобто їх невідповідність чинному законодавству [88, с. 561].

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення

бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; компенсація частини суми штрафних (фінансових) санкцій, що перераховується покупцям (споживачам) за рахунок штрафних (фінансових) санкцій, застосованих органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за наслідками проведеної перевірки за зверненням або скаргою покупця (споживача) про порушення платником податків установленого порядку проведення розрахункових операцій [12].

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансфери, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [12].

У ст. 211 КК України 2001 р. передбачено караність видання службовою особою нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих або особливо великих розмірах. На відміну від даної кримінально-правової норми вже згадувана нами у попередньому розділі ст. 80-4 попереднього КК України не містила окремої вказівки на розпорядчі акти, а тому їх видання у певних випадках могло кваліфікуватися за ст. 80-3 КК України 1960 р. як порушення законодавства про бюджетну систему України [37, с. 239].

Однак, зауважимо, що предметом зазначеного кримінального правопорушення нами запропоновано вважати нормативно-правовий акт, а не нормативно-правові акти (як зазначено в диспозиції ст. 210 КК України). Адже, попри те, що в чинній редакції досліджуваного кримінального правопорушення цей термін вжито в множині, для вчинення вказаного кримінального правопорушення достатньо підроблення принаймні одного такого акта. Причому моментом

закінчення кримінального правопорушення пропонуємо визнавати не власне видання акта, його підроблення або знищення, а настання шкоди у вигляді «зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів». Таким чином буде усунуто момент невизначеності законодавцем повноти й чіткості опису предмета цього правопорушення, а також моменту його закінчення.

Суспільна небезпека даного кримінально-караного діяння полягає у заподіянні економічних збитків державі, порушенні бюджетного законодавства, бюджетної дисципліни і принципу розподілу влад, створенні передумов для корупції, розкрадань бюджетних коштів і масового незадоволення у суспільстві, посяганні на конституційні права і законні інтереси громадян [37, с. 254].

Багатомільйонні порушення бюджетного законодавства призводять до заборгованості з виплати заробітної плати, недофінансування галузей народного господарства, а відтак до збільшення податкового тиску на тих суб'єктів підприємницької діяльності, які сумлінно сплачують податки [45, с. 65]. Кожен платник податків, кожен громадянин України вправі розраховувати на те, що сплачені ним податки і збори використовуватимуться державою за належним призначенням, ефективно, раціонально, розумно, а випадки розтринькування бюджетних коштів будуть тягнути сувору відповідальність винних чиновників перед законом. На жаль, ці сподівання на сьогоднішній день є марними.

Для нормативно-правового акту характерним є те, що він носить формально визначений характер і містить приписи, обов'язкові для виконання необмеженим і персонально невизначеним колом юридичних та фізичних осіб. Це діючі постійно або протягом певного проміжку часу різноманітні постанови, правила, положення, накази, порядки, роз'яснення, інструкції, інструктивні листи тощо. На кваліфікацію за ст. 211 КК України не впливає те, яку сферу застосування має той чи інший

акт – загальнодержавну, місцеву, міжвідомчу або відомчу. Прикладом нормативно-правового акта у бюджетній сфері є рішення про місцевий бюджет. Це – акт Верховної Ради АРК чи відповідної ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження відповідно Раді міністрів АРК, місцевій державній адміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду. Розпорядчі акти поширюють свою дію на конкретно визначених у них суб'єктів і мають одноразове застосування (наприклад, прийняття головою райдержадміністрації одноособово розпорядження про виділення юридичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності безпроцентного кредиту за рахунок перевищення доходної частини районного бюджету) [37, с. 311].

За своїм змістом нормативно-правові та розпорядчі акти, які фігурують у ст. 211 КК України, характеризуються тим, що вони зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону [37, с. 312].

Стосовно доходів бюджетів, то вони відповідно до ст. 9 БК України класифікуються таким чином: 1) податкові надходження – це передбачені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі; 2) неподаткові надходження – доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій тощо; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти, тобто кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі [37, с. 314]. Порядок виконання Державного бюджету за доходами затверджено наказом Державного казначейства України від 19 грудня 2001 р. № 131.

Ознайомлення зі ст. 80-4 КК України 1960 р. наводить на думку про те, що диспозицією даної норми охоплювалось видання тільки таких актів, які одночасно змінюють як доходи, так і видатки бюджетів.

Вперше серед фахівців на цю обставину звернув увагу П. П. Андрушко, аналізуючи ст. 80-4 попереднього КК України [37, с. 316]. Очевидно, що використання між словами «доходи» та «видатки» сполучника «і» було законодавчим недоліком, який варто було усунути, вживши сполучник «або». Зазначмо те, що законодавець врахував цю обставину усунувши її у чинній нормі, не перетворюючи ст. 211 КК України у так звану «мертву» норму.

Отже, до нормативно-правових або розпорядчих актів, які незаконно змінюють доходи і видатки бюджету, належать, зокрема, такі документи, які: змінюють ставки або строки сплати до бюджетів або державних цільових фондів податків, зборів, інших обов'язкових платежів; передбачають списання заборгованості зі сплати обов'язкових платежів, у тому числі неподаткового характеру; запроваджують нові види обов'язкових платежів, які не передбачені законодавством; надають пільги щодо податків, зборів, інших обов'язкових платежів або позбавляють таких пільг; змінюють склад доходів, що закріплюються за доходами бюджетів місцевого самоврядування і враховуються або ні при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів; змінюють встановлені БК і законом про Державний бюджет України на відповідний рік нормативи відрахувань податкових та інших обов'язкових платежів; передбачають використання коштів одних статей видатків бюджету на фінансування інших або використання коштів одних бюджетів на фінансування видатків інших бюджетів; передбачають скорочення визначених бюджетом видатків на фінансування його захищених статей; встановлюють неперерахування або неповне перерахування до бюджету коштів, отриманих бюджетною установою від надання послуг, виконання робіт, інших дій на платній основі; передбачають застосування

фінансових санкцій тощо [37, с. 356].

Професор П. П. Андрушко вважає, що за ст. 211 КК України треба кваліфікувати, зокрема, видання обов'язкових для застосування роз'яснень з питань оподаткування, якими незаконно змінюються об'єкт або база оподаткування, коло платників податків, зборів, інших обов'язкових платежів [1, с. 31].

Стає очевидним, що окремі різновиди кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є, по суті, посяганнями на податкову систему, їх суспільна небезпека зумовлена рядом чинників – це не лише недоотримання державним і місцевими бюджетами належних доходів, а й порушення встановленого порядку запровадження і сплати податків та зборів, заподіяння шкоди праву власності юридичних і фізичних осіб – платників обов'язкових внесків, підрив (через створення неоднакових умов для різних суб'єктів господарювання) засад добросовісної конкуренції. Кримінальне законодавство деяких зарубіжних країн також містить приписи про відповідальність за кримінальне правопорушення, спрямоване проти системи оподаткування [37, с. 401].

Наприклад, § 353 КК ФРН передбачає караність дій посадової особи, яка завищує розмір податків, зборів або інших виплат для громадської каси, знаючи при цьому про те, що боржник повинен сплачувати значно меншу суму або взагалі нічого не повинен сплачувати. Щоправда, покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років призначається лише за умови, що посадова особа повністю або частково не вносить до каси протиправно завищену суму [37, с. 403].

Ст. 437 КК Іспанії встановлює відповідальність для тих посадових осіб і державних службовців, які прямо або опосередковано стягують податки чи тарифи за неналежними преїскурантами і переліками або у більшому розмірі, ніж це вказано у законі [37, с. 405].

Повертаючись до аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, зауважимо, що визначення структури, обсягу доходів і видатків державного і місцевого бюджетів є виключною прерогативою Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування. Тільки цим структурам та їх виконавчим органам у межах, визначених БК України та законом про Державний бюджет України на відповідний рік, надане право готувати і приймати рішення, які зумовлюють скорочення надходжень або виникнення чи збільшення видатків із бюджетів певних рівнів. Внесення змін, уточнень і доповнень до бюджетів протягом бюджетного періоду (розпочинається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року) здійснюється в порядку, встановленому для затвердження відповідних бюджетів. Ст. 27 БК України закріплює особливий порядок подання та розгляду законопроектів, які впливають на доходну чи видаткову частину бюджетів [37, с. 413].

Не зважаючи на те, що за чинним законодавством родовим об'єктом видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, є відносини у сфері господарської діяльності в своєму дослідженні ми схиляємося до точки зору, що родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення мають бути відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Цілком очевидно, що сфера видання нормативно-правових актів перебуває під юрисдикцією службових осіб, уповноважених на такий вид діяльності.

Видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України (цю позицію поділяють 79,0 % респондентів [додаток Б]. Суспільні відносини, які забезпечують додержання встановленого законом порядку видання нормативно-

правових актів, пов'язаних з виконанням державного та місцевого бюджетів, слугують основним безпосереднім об'єктом аналізованого діяння. Натомість додатковим обов'язковим об'єктом вказаного кримінального правопорушення є система оподаткування в частині встановленого порядку запровадження та справляння податкових платежів.

Тож, з урахуванням конкретизації структури суспільних відносин об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, аргументовано, що: 1) родовим об'єктом цього правопорушення слугують відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 2) видовим об'єктом є відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України; 3) основним безпосереднім об'єктом постають відносини, які забезпечують додержання встановленого законом порядку видання нормативно-правових або розпорядчих актів, пов'язаних з виконанням державного й місцевого бюджетів; 4) додатковим обов'язковим об'єктом є система оподаткування в частині встановленого порядку запровадження та справляння податкових платежів.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується лише активними діями, безпосередньо зазначеними у диспозиції кримінально-правової норми. Під виданням нормативно-правових актів слід розуміти: підписання службовою особою, наділеною відповідними повноваженнями, актів, які містять приписи, обов'язкові для виконання необмеженим колом об'єктів управління (фізичних та юридичних осіб); затвердження службовою особою своїми наказами актів (постанов, правил, порядку, інструкцій, роз'яснень тощо), прийнятих (схвалених, рекомендованих) колегіальними дорадчими органами (колегіями міністерств, центральних відомств), рішення яких впроваджуються керівниками відповідних органів виконавчої влади,

оскільки саме вони несуть персональну відповідальність за виконання завдань і здійснення функцій, покладених на ці органи [48, с. 179]

Тобто, з об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, що розглядається, може бути вчинене лише шляхом активних дій у формі видання всупереч встановленому законом порядку нормативно-правового або розпорядчого акта, який змінює доходи або видатки бюджету.

Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати, визнається кримінальним правопорушенням, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах.

1. До бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування.

2. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 КК України вважається сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [88, с. 812].

Якщо видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, поєднується з використанням бюджетних коштів усупереч їх цільового призначення або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 210 та 211 КК України [48, с. 495].

Заподіяння шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб, або державним чи громадським інтересам унаслідок виконання незаконно виданих нормативно-правових активів, що зменшують надходження

бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, має одержувати самостійну кримінально-правову оцінку і кваліфікуватися за ст. 364 КК України [48, с. 496–497].

Також під виданням нормативно-правових або розпорядчих актів у сенсі відповідальності за ст. 211 КК України потрібно розуміти як одноособове так і колегіальне складання, прийняття, підписання і доведення до відома таких документів службовими особами, так і затвердження ними актів, прийнятих (схвалених) відповідними колегіальними органами. Необхідно, щоб це діяння було вчинене всупереч встановленому законом порядку.

Наразі зазначимо, що якщо способом даного правопорушення може бути «видання» нормативно-правового акта, то беззаперечно є потреба в доповненні об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, крім цього способу способами «підроблення» або «знищення». Це видається нам досить логічним. Тому що знищивши або підробивши нормативно-правовий акт можливо досягнути того ж протиправного ефекту, що і видавши його.

За чинним законодавством склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 211 КК України, побудований як формальний. Воно визнається закінченим з моменту видання службовою особою хоча б одного відповідного акта.

На думку професора О. О. Дудорова та обставина, чи набрав цей акт законної сили, не впливає на визнання кримінального правопорушення закінченим. Тим більше, що виданий навіть уповноваженою службовою особою акт, який всупереч встановленому порядку змінює доходи чи видатки, в принципі не здатен набрати чинності і не підлягає виконанню з моменту його видання. Заподіяння в результаті видання нормативно-правового або розпорядчого акта суспільне небезпечних наслідків перебуває за межами складу кримінального правопорушення, що розглядається, і потребує самостійної кримінально-правової оцінки.

Якщо видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які незаконно змінюють доходи або видатки бюджету, поєднується з фактичним використанням бюджетних коштів всупереч їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, чи з недотриманням вимог щодо пропорційного скорочення або пропорційного фінансування видатків бюджетів, вчинене потрібно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 210, 211 КК України. У тому разі, коли шляхом видання актів, вказаних у ст. 211 КК України, вчинюються ті порушення бюджетного законодавства, які описані у диспозиції ст. 210 КК України, вчинене з урахуванням правил про конкуренцію загальної і спеціальної норми потрібно кваліфікувати лише за ст. 211 КК України [37, с. 419].

Ми не в повній мірі підтримуємо таку позицію. В диспозиції ст. 211 КК України зазначено: «Видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо *предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах*». Тобто стає не зрозумілим, що є предметом нормативно-правовий акт чи кошти у великих розмірах?

Ми вважаємо, що предметом все ж являється нормативно-правовий акт. Тому потрібно моментом закінчення досліджуваного кримінального правопорушення визнано не власне видання акта, його підроблення або знищення, а настання шкоди у вигляді «зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів». Таким чином буде усунуто момент невизначеності законодавцем повноти й чіткості опису предмета цього правопорушення, а також моменту його закінчення.

Також, щоб остаточно уникнути плутанини при кваліфікації даного діяння пропонуємо в досліджуваному складі кримінального правопорушення (в його диспозиції) вжити законодавчу конструкцію:

«...що призвело до зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону».

Однак, на даний час закінченим це кримінальне правопорушення вважається з моменту видання зазначеного в диспозиції ч. 1 ст. 211 КК України нормативно-правового акта, незалежно від наслідків, які перебувають за межами складу кримінального правопорушення (формальний склад кримінального правопорушення).

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення згідно з ч. 2 ст. 211 КК України є вчинення його в особливо великих розмірах та повторно.

Однак, ми вважаємо, що потрібно в ч. 2 ст. 211 КК України передбачити (тобто утворити нову кримінально-правову конструкцію), окрім вищеназваних, такі ознаки як: *«за попередньою змовою групою осіб»*.

Вважаємо, що ця обставина буде доречною у диспозиції даної норми, адже видання нормативно-правових актів потрібно розуміти як одноособове чи колегіальне складання, прийняття, підписання і доведення до відома таких документів службовими особами, так і затвердження ними актів, прийнятих (схвалених) відповідними колегіальними органами. А також необхідно, щоб це діяння було вчинено всупереч встановленому законом порядку.

2.2. Суб'єктивні ознаки видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону

Як відомо, суб'єктивні ознаки характеризують такі елементи складу кримінального правопорушення, як суб'єкт і суб'єктивну сторону.

Кримінальне правопорушення неможливе без особи, яка його вчинила, і тому суб'єкт є обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом

кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність.

У теорії кримінального права поряд з поняттям «суб'єкт кримінального правопорушення» виділяється поняття «особа злочинця». У кримінально-правовому аспекті поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» і «особа злочинця» не тотожні. Обидва вони резюмують ознаки фізичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, однак їхнє кримінально-правове значення є різним.

Якщо поняття суб'єкта кримінального правопорушення є важливим для вирішення питання про кримінальну відповідальність особи, то поняття особи злочинця має кримінологічне значення. До кримінологічних ознак, які характеризують особу, що вчинила кримінальне правопорушення, віднесено її соціальний статус; соціальні функції (ролі), які вона виконує в суспільстві; її морально-психологічну характеристику, що відображає її ставлення до соціальних цінностей тощо [109].

Відокремлення понять «суб'єкт кримінального правопорушення» і «особа злочинця» необхідно для того, щоб повніше розуміти можливості і завдання кримінального законодавства. Ознаки суб'єкта кримінального правопорушення необхідні для вирішення питань кримінальної відповідальності, зокрема кваліфікації кримінальних правопорушень. З'ясування ж характеристик особи злочинця може слугувати, наприклад, більш повному встановленню обставин вчиненого кримінального правопорушення, причин та умов, які йому сприяли, з метою призначення необхідного для виправлення винуватого покарання та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень як засудженим, так й іншими особами [109].

Які ж вимоги ставить закон для наявності зазначеної здатності нести відповідальність? Іншими словами, які ознаки мають бути притаманні суб'єктові кримінального правопорушення?

Згідно з формулюванням ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення може бути: 1) особа фізична; 2) особа осудна; 3) особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинене нею суспільно небезпечне діяння. Ці три ознаки є обов'язковими для кожного випадку оцінки наявності суб'єкта кримінального правопорушення, тобто вони повинні характеризувати кожну особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Такі характеристики в кримінальному праві дістали назву обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення. Якщо закон не вимагає додаткових ознак для наявності суб'єкта кримінального правопорушення, то людина, яка вчинила кримінальне правопорушення і має зазначені вище ознаки, є загальним суб'єктом кримінального правопорушення.

При цьому для окремих складів кримінального правопорушення наявності у суб'єкта лише трьох обов'язкових ознак недостатньо. Тобто злочинець повинен мати ще одну (інколи більше) ознаку, яка обов'язково має бути притаманна особі, що вчиняє певне кримінальне правопорушення (наприклад, лише службова особа може бути суб'єктом перевищення влади або службових повноважень). Для наявності суб'єкта у кримінальному правопорушенні, де виконавцем може бути не кожна людина, яка має зазначені вище три обов'язкові ознаки суб'єкта, особа повинна мати додаткові риси, що робить її так званим спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення. Таким чином, четвертою факультативною ознакою (адже ця ознака притаманна суб'єктам не всіх складів кримінального правопорушення) є ознака спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Вказівка на ознаку суб'єкта кримінального правопорушення, що робить його спеціальним, дається в диспозиції відповідної статті Особливої частини КК України [14].

Кримінальні правопорушення, де суб'єкт повинен мати додаткову ознаку, звуться кримінальними правопорушеннями зі спеціальним суб'єктом. Згідно з ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Усі ці ознаки мають бути обов'язково встановлені для визначення наявності суб'єкта кримінального правопорушення, а отже, і складу кримінального правопорушення як підстави кримінальної відповідальності.

Однак для індивідуалізації покарання, для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності і покарання, суду недостатньо знань про ознаки суб'єкта кримінального правопорушення.

У людини, щодо якої постановляється вирок, має бути встановлено і оцінено широке коло соціально значущих якостей, які створюють поняття «особа злочинця». Це соціально-демографічні ознаки, відомості, що характеризують життєвий шлях злочинця, взаємовідносини з іншими людьми, система соціальних цінностей, стан здоров'я тощо.

Закон про кримінальну відповідальність вказує на необхідність враховувати особу винуватого в загальних засадах призначення покарання (ст. 65 КК України), у більшості обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання (ст. 66, 67 КК України), при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України).

Відомості про особу злочинця значною мірою можуть впливати на можливість прийняття судом рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності за підставами, вказаними у ст. 45, 46, 47, 48 КК України, звільнення від покарання (ч. 4 ст. 74 КК України), звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75-79 КК України), умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК України), заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України), звільнення від відбування покарання вагітних жінок і

жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України), звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК України), звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування (ст. 85 КК України), а також щодо зняття судимості (ст. 91 КК України).

Все це свідчить про те, що суб'єкт кримінального правопорушення як учасник кримінально-правових відносин перебуває у центрі уваги кримінально-правового регулювання з моменту виникнення цих відносин і до закінчення їх існування.

Першою обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є те, що ним може бути лише фізична особа, тобто людина. Сучасне кримінальне право України визнає лише індивідуальну кримінальну відповідальність фізичних осіб за вчинення ними кримінального правопорушення.

У багатьох правових нормах як Загальної, так і Особливої частин КК України, вживаються щодо суб'єкта кримінального правопорушення, фізичної особи, спеціальні дефініції і різноманітна термінологія, яка відповідає змісту тієї норми, з якою закон пов'язує певні юридичні наслідки. Йдеться про вживання таких дефініцій і термінів: 1) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин; 2) особа, яка вчинила умисний злочин; 3) особа, яка вчинила злочин з необережності; 4) особа, яка вчинила злочин у віці з 14 до 16 років; 5) особа, яка повторно вчинила умисний злочин і має судимість за умисний злочин (рецидив); 6) особа, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру (ст. 93 КК України); 7) особа, до якої застосовується примусове лікування (ст. 96 КК України); 8) особа, що раніше була судима за вчинення певного кримінального правопорушення тощо.

В юридичній літературі неодноразово зверталась увага на те, що у стародавні й середньовічні часи суб'єктом кримінального

правопорушення могли виступати і тварини (щоправда, на теренах України таких випадків практично не зафіксовано). У країнах середньовічної Західної Європи досить поширеними були суди над тваринами. Суди світські судили тварин, що завдали смерть людині (найчастіше – бики, кабани), а суди духовні – тварин, визнаних джерелом громадських лих. Документально зафіксовано судові процеси над комахами і тваринами, що знищували посіви, виноградники тощо, так, наприклад, від XII до XVII ст. лише у Франції винесено більше ста смертних вироків тваринам.

Криміналісти звертають увагу на те, що сьогодні можуть виникнути інші, сучасні, проблеми, пов'язані із застосуванням поняття «суб'єкт кримінального правопорушення». Наприклад, у США тривають інтенсивні дослідження й експерименти зі створення першої в світі штучної людини. Це буде найновітніший комп'ютер зі зворотнім зв'язком, штучним інтелектом, сформованим світоглядом, розвиненою самосвідомістю, з бажаннями, страхами, намірами, з повним комплексом психічних станів, властивих людині. Чи буде підлягати штучна людина кримінальній відповідальності, якщо своєю поведінкою спричинить, наприклад, тяжкі наслідки? Очевидно, це мають вирішувати законодавці.

Проте основним, що підкреслює значущість розглядуваної ознаки, є те, що суб'єктом кримінального правопорушення за чинним кримінальним законодавством України не може бути особа юридична. Кримінальної відповідальності вона нести не може (на відміну від відповідальності цивільно-правової) [108]. При цьому у деяких іноземних країнах кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключається.

Чинне кримінальне законодавство України виключає кримінальну відповідальність юридичних осіб (підприємств, установ, організацій будь-яких форм власності). Всі найважливіші інститути кримінального законодавства України (кримінальне правопорушення, вина, відповідальність, покарання і його мета, загальні засади призначення

покарання тощо) сформульовані винятково на застосуванні їх до фізичних осіб [108].

Якщо в діях, вчинених від імені юридичних осіб, є склад кримінального правопорушення, відповідальність мають нести конкретні фізичні особи, які в цьому винуваті. Лише таким чином може бути втілений у життя принцип індивідуальної особистої відповідальності. Так, за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК України), за випуск або реалізацію недоброякісної продукції (ст. 227 КК України) тощо відповідальність мають нести не підприємства, установи, організації, а їх керівники [108].

На сьогодні юридичні особи можуть бути суб'єктами кримінального правопорушення за кримінальним законодавством Англії, США, Канади, Шотландії, КНР, Ірландії, Люксембургу, Данії, Нідерландів, Португалії, Франції, Фінляндії та деяких інших держав. Найбільш чіткий та довершений вигляд інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб отримав у Франції, незважаючи на те, що першість у встановленні такої відповідальності належить державам англосаксонської системи права. Згідно з КК Франції до кримінальної відповідальності може бути притягнуто будь-яку юридичну особу, виключаючи державу. В першу чергу мова йде про юридичних осіб приватного права: про комерційні товариства, різноманітні асоціації, фонди і тому подібні цивільно-правові об'єднання, а також про приватні групи, що мають законодавче походження і профспілки. Кримінальна відповідальність може бути покладена і на іноземних юридичних осіб приватного права у випадках, коли юрисдикція французьких судів розповсюджується на вчинені діяння. Така перша категорія юридичних осіб. Друга ж представлена юридичними особами публічного права [58].

Професор В. В. Лень констатує, що осудність – це психічний стан особи (рівень соціально-психічного розвитку, психічне здоров'я, вік), яка здатна давати собі звіт про свої дії (бездіяльність), усвідомлювати їх

суспільне значення та керувати ними, а також поєднана з цим спроможність нести за вчинений злочин кримінальну відповідальність і покарання [71, с. 8].

Обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є його осудність. Тільки осудна особа здатна правильно оцінювати фактичні обставини вчинюваного діяння, усвідомлювати його суспільно небезпечний характер, керувати своїми діями (бездіяльністю). Тільки осудна особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню. Згідно з ч. 1 ст. 19 КК України осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [109].

Таким чином, осудна особа – це фізична особа, яка за віком і станом психічного здоров'я може усвідомлювати свої дії і керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення. Із цього випливає, що питання про осудність особи виникає лише при вчиненні нею кримінального правопорушення та визначенні інтелектуального та вольового моментів її вини. Осудність – це нормальний психічний стан особи, що характеризується двома критеріями: юридичним і психологічним. Юридичним критерієм осудності є факт вчинення суспільно небезпечного діяння (кримінального правопорушення), передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно здоровою особою, здатною повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння) та керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення. Під психологічним критерієм осудності розуміють стан свідомості особи, її здатність до усвідомленої діяльності. Психологічний критерій осудності характеризується двома ознаками: 1) можливістю (здатністю) повною мірою усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності), тобто усвідомлювати фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння (іншими словами, коли здатність до усвідомленої діяльності збережена); 2) можливістю керувати

своїми діями (бездіяльністю). Вказаний стан психіки є фактичною передумовою та юридичною підставою вини та кримінальної відповідальності за скоєне діяння. У свідомості осудної особи відображається весь комплекс обставин вчинення кримінального правопорушення. Оцінюючи ситуацію, людина з різних варіантів поведінки на власний розсуд і вільно вибирає злочинний варіант [109].

Таким чином, осудність – це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення кримінального правопорушення, при якому у неї повністю збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Різновидом осудності є обмежена осудність. Відповідно до закону (ст. 20 КК України) обмежено осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Обмежена осудність визначається тільки на момент вчинення кримінального правопорушення і лише у зв'язку з ним. Ставити питання про обмежену осудність за межами такого діяння недопустимо. На відміну від осудності обмежена осудність характеризується трьома критеріями: юридичним, психологічним і медичним. Юридичним критерієм обмеженої осудності є факт вчинення особою передбаченого КК України суспільно небезпечного діяння (кримінального правопорушення), характеристика якого свідчить про психічний розлад суб'єкта кримінального правопорушення і значне обмеження здатності усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і/або керувати ними, за наявності доказів вчинення його особою, відносно якої вирішується питання про обмежену осудність. Це означає, що питання про обмежену осудність виникає тоді, коли: а) є факт вчинення суспільно небезпечного діяння (кримінального правопорушення); б) вказане діяння передбачене законом про кримінальну відповідальність як кримінальне правопорушення; в) діяння вчинене особою, у якої суттєво обмежена здатність

усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і/або керувати ними внаслідок хронічного чи тимчасового хворобливого розладу психічної діяльності; г) є докази вчинення діяння особою, відносно якої вирішується питання про обмежену осудність; д) у судді (слідчого) виник сумнів щодо психічної здатності особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними (думка про психічне відхилення від норми) [109].

Психологічний критерій обмеженої осудності полягає в нездатності особи повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Законом не передбачено рівень обмеження здатності усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і/або керувати ними. Однак очевидно, що психологічний критерій потребує певного уточнення і повинен передбачати суттєве обмеження (кількісне) у суб'єкта кримінального правопорушення здатності усвідомлювати свої дії і/або керувати ними. Психологічний критерій може характеризуватись двома ознаками: по-перше, інтелектуальною – особа не здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (не здатна у повному обсязі усвідомлювати фактичну сторону та суспільну небезпечність своєї поведінки); по-друге, вольовою – особа не здатна повною мірою керувати своїми діями. При цьому в особи може бути суттєво обмежена здатність усвідомлювати свої дії та обмежена або збережена здатність керувати ними, і навпаки. А також може бути значно обмежена здатність усвідомлювати свої дії і здатність керувати ними.

Зазначені особливості інтелектуальної та вольової ознак обумовлюють те, що в законі про кримінальну відповідальність між ними стоїть і єднальний («і»), і розділовий («або») сполучники. Медичним критерієм є психічний розлад. У законі медичний критерій не конкретизований. Наука до медичного критерію відносить хронічні або тимчасові хворобливі розлади психічної діяльності не психотичного рівня (так звані межові психічні розлади або психічні аномалії), важливою характеристикою яких є кількісне обмеження здатності сприймати

свідомо свої дії (наприклад, психопатія, неврози, фізіологічний афект тощо) [109].

Таким чином, обмежена осудність – це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення кримінального правопорушення, обов'язковою ознакою якого (стану) є суттєве обмеження внаслідок хронічного або тимчасового розладу психічної діяльності здатності особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і/або керувати ними за якісного збереження критичної функції свідомості. При цьому слід зазначити, що будь-який психічний розлад межового характеру, який не позбавляє особу здатності усвідомлювати та керувати своїми діями, певною мірою обмежує цю здатність, але не будь-який свідчить про обмежену осудність. Іншими словами, обмежена здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними за певних хворобливих розладів психіки, як правило, не повинна ідентифікуватися з обмеженою осудністю. Для визнання особи обмежено осудною недостатньо встановити в неї хворобливий розлад психічної діяльності не психотичного рівня, потрібно, щоб хворобливі вияви істотно вплинули на поведінку особи і зумовили кримінально-протиправний характер діяння [109].

Обмежена осудність не скасовує кримінальної відповідальності, її правова природа полягає у тому, що вона є пом'якшуючою покарання обставиною, що передбачена самотійною нормою Загальної частини КК України. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру, тобто суд взагалі може відмовитись від призначення покарання особі, визнаної обмежено осудною стосовно вчиненого нею кримінального правопорушення [58].

Відповідно до ст. 22 КК України, вік кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, – загальний (з 16 років).

У ч. 1 ст. 211 КК України міститься вказівка на спеціальний суб'єкт цього кримінального правопорушення (службову особу).

Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

В. В. Устименко доречно висловлює думку, що спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – це особа, яка володіє, поряд з осудністю й віком кримінальної відповідальності, й іншими додатковими юридичними ознаками, передбаченими у кримінальному законі або, що прямо впливають з нього, що обмежують коло осіб, які можуть нести відповідальність за цим законом [162, с. 23].

Професор В. І. Терент'єв наголошує на тому, що спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення повинна визнаватися особа, яка володіє, поряд із загальними ознаками суб'єкта, додатковими ознаками, які передбачені Особливою частиною КК України і які є обов'язковими для конкретного складу кримінального правопорушення [134, с. 14]. Ознаки спеціального суб'єкта певною мірою є обмежувальними, оскільки вони, доповнюючи ознаки загального суб'єкта кримінального правопорушення, звужують коло осіб, які можуть підлягати кримінальній відповідальності, бо визначають, що той чи інший злочин може вчинити не будь-яка особа, а тільки та, яка має такі ознаки. Поділяємо думку, згідно з якою більш вузькі групи спеціальних суб'єктів називають «спеціально-конкретними» суб'єктами кримінального правопорушення [139, с. 9].

Згідно із ч. 3 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях

посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [22, с. 144].

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [22, с. 146].

Законодавча дефініція поняття «службова особа» побудована за двома критеріями:

1) зазначається характер (види) вчинюваних певною особою діянь, її компетенція (повноваження): а) здійснення (виконання) функцій представника влади чи місцевого самоврядування; б) виконання організаційно-розпорядчих функцій; в) виконання адміністративно-господарських функцій;

2) визначаються правові підстави виникнення в особи функцій (або наділення її ними) на вчинення таких діянь: а) обіймання постійно чи тимчасово певної посади в органах влади або на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; б) наділення

особи зазначеними функціями (покладення їх на неї) за спеціальним повноваженням [3, с. 204].

Зважаючи на зміст компетенції (повноважень) і характер вчинюваних дій, службових осіб поділяють на такі категорії (види): 1) особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування; 2) особи, які постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням; 3) особи, які постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно- господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням [22, с. 150].

Представники влади – працівники державних органів і установ, наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості (наприклад, народні депутати України, керівники державних адміністрацій, судді, слідчі судді, прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, працівники поліції, державні інспектори й контролери, лісничі, військові коменданти, начальники гарнізонів та ін.). Закон пов'язує визнання особи представником влади не з посадою, яку вона обіймає, а з належністю до однієї з гілок влади – законодавчої, виконавчої чи судової, наявністю в неї владних повноважень (постійних чи делегованих). Отже, представником влади може бути як звичайний працівник державного апарату (наприклад, патрульний поліцейський), так і представник громадської організації (наприклад, член громадського формування з охорони громадського порядку під час виконання ним обов'язків з охорони цього порядку) Представники органів місцевого самоврядування – це особи, які

перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, діють від їх імені (за їх дорученням) і в межах своєї компетенції здійснюють (реалізують) функції таких органів (наприклад, депутати місцевих рад, міські, селищні, сільські голови, працівники апаратів органів місцевого самоврядування тощо) [6, с. 118].

Для притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення нею кримінального правопорушення, зумовленого її статусом, необхідно чітко й однозначно вказати в документах кримінального провадження, до якої категорії службових осіб вона належить у зв'язку зі вчиненням нею діянням, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може пов'язуватися з виконанням нею як функцій представника влади чи місцевого самоврядування, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Наприклад, керівник державного органу чи його апарату у взаємовідносинах з іншими юридичними особами та фізичними особами виступає від імені державного органу чи його апарату як представник влади, а виконуючи покладені на нього функції з керівництва діяльністю працівників такого органу (його апарату) чи управління або розпорядження його майном, він виконує відповідно організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. Наприклад, голови судів, їх заступники, голови судових палат та їх заступники під час виконання функцій з відправлення правосуддя є представниками влади, а при виконанні функцій з керівництва діяльністю відповідних судів чи управління або розпорядження їх майном – службовими особами, які виконують відповідно організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. Суддя, здійснюючи керівництво своїм помічником чи секретарем судового засідання, також виконує організаційно-розпорядчі функції.

Підставою для покладення на особу обов'язків виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції є

наявність у неї трудових чи договірних правовідносин з відповідними підприємствами, установами, організаціями. Покладення на особу таких обов'язків з наділенням її певними правами може відбуватися за рішенням суду у випадках, передбачених законом, наприклад, призначення особи арбітражним керуючим за рішенням господарського суду. Організаційно-розпорядчі функції – функції зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо) [3, с. 164].

Адміністративно-господарські функції – функції з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є в начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів і контролерів тощо [3, с. 165].

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює (виконує) відповідні функції постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Щодо співвідношення понять «тимчасово» та «за спеціальним повноваженням», то очевидно, що при наділенні особи певними функціями навіть «за спеціальним повноваженням» вони виконуються нею деякий час, тобто

тимчасово. Різниця полягає у способі, формі та порядку покладення на неї зазначених функцій [3, с. 165].

До правомочних (компетентних) органів, які можуть наділити особу функціями представника влади чи місцевого самоврядування, а також організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, відносяться Президент України, органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи, суд, власник суб'єкта господарської діяльності чи засновник юридичної особи, яка не здійснює комерційної діяльності. Поняття «спеціальне повноваження» передбачає: 1) тимчасове здійснення функцій без обіймання певної посади, які нею зумовлюються; 2) виконання певних обов'язків особою, яка виконує їх на підставі законодавчих та інших нормативних чи розпорядчих актів (наприклад, наказу, розпорядження тощо). Спеціальними повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій на підприємствах, в установах чи організаціях особа наділяється не лише через обіймання нею певної посади за трудовим договором (наприклад, кільком робітникам, які працюють на підприємстві, доручається виконання певної роботи і на час її виконання один з них призначається бригадиром, тим самим він наділяється повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих функцій), а й за рішенням суду, а також згідно з укладеним між особою і підприємством, установою чи організацією договором цивільно-правового характеру на виконання певної роботи чи надання певних послуг [3, с. 166].

Виконання професійних функцій багатьма категоріями працівників (осіб) пов'язане із вчиненням дій, які тягнуть за собою правові наслідки. Проте визнаватися вчиненими під час виконання службових функцій такі дії (а отже, і службовими особами, які їх вчинили) можуть лише в разі, якщо вони пов'язані з виконанням функцій представника влади чи

місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій [3, с. 167].

Обіймання особою певної посади чи доручення тимчасово виконувати службові обов'язки має бути оформлено відповідним (усним або письмовим) рішенням – наказом, розпорядженням, постановою, протоколом, довіреністю тощо. Для визнання особи службовою не має значення, обіймає вона відповідну посаду за призначенням або внаслідок виборів, отримує за виконання службових обов'язків винагороду чи виконує їх на громадських засадах [88, с. 623].

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України є службова особа органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, наділена правом видавати чи затверджувати своїми наказами нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Видання нормативних актів службовими особами, які не мають на це права, слід кваліфікувати залежно від заподіяної шкоди за відповідною частиною ст. 364 КК України.

Згідно із ч. 1 ст. 22 БК, за обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня; п. 18 ч. 1 ст. 2 БК встановлює, що головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до ст. 22 БК отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Згідно зі ст. 22 БК, головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно:

- 1) за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, – установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їх керівників; міністерства, Національне антикорупційне бюро України, Конституційний Суд України, Верховний

Суд України, вищі спеціалізовані суди та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників;

2) за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, – уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради АРК та Ради міністрів АРК, а також міністерства та інші органи влади АРК в особі їх керівників;

3) за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, – місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників. Якщо згідно із законом місцевою радою не створено виконавчий орган, функції головного розпорядника коштів відповідного місцевого бюджету виконує голова такої місцевої ради.

Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 22 БК України та затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

В ч. 3 ст. 22 БК України сказано, що Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються відповідно до пункту 1 частини другої цієї статті та затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень. Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням

про місцевий бюджет відповідно до пунктів 2 і 3 частини другої ст. 22 БК України.

Згідно з п. 47 ч. 1 ст. 2 БК України розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом та здійснення витрат бюджету.

Відповідно до п. 38 ч. 1 ст. 2 БК України одержувач бюджетних коштів – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету [12].

Отже, потрібно зазначити, що статус суб'єкта кримінально-караного діяння передбаченого ст. 211 КК України, потрібно встановлювати керуючись положеннями бюджетного та кримінального законодавства [50, с. 156].

У межах розгляду суб'єкта кримінального правопорушення проблемним є питання використання понять «посадова особа» та «службова особа». Р. Л. Максимовичем проаналізовано кримінально-правове співвідношення понять «службова особа» та «посадова особа» й встановлено, що в межах кримінального законодавства вони є тотожними [75, с. 8].

Однак, М. І. Мельник вважає, що зміст функцій осіб, які є суб'єктами корупційних кримінальних правопорушень, більше відповідає термін «посадова особа», оскільки йдеться про відповідальність не всіх осіб, які перебувають на службі в держави або конкретних організацій, а лише тих, які обіймають відповідні посади. Саме посада є визначальною при встановленні суб'єкта цих кримінальних правопорушень [76, с. 361].

Однак, потрібно визнати правильним вживання терміну в кримінальному праві «службова особа», а не «посадова особа».

З урахуванням соціально-рольової компетенції осіб, які вчиняють

кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, у літературі запропоновано виділяти три групи таких осіб: 1) особи, які, будучи представниками держави, наділені повноваженнями щодо ефективного управління бюджетними коштами; 2) особи, які незаконно отримали бюджетні кошти і, відповідно, порушили порядок отримання та використання бюджетних коштів; 3) особи, які законно отримали бюджетні кошти, однак використали їх не за призначенням, у супереччя бюджетному законодавству [120, с. 9–10].

Професор Р. Л. Степанюк вважає, що з урахуванням конкретного службового статусу й повноважень щодо бюджетних коштів усіх службових осіб, які можуть бути суб'єктами кримінального правопорушення, пов'язаного з порушеннями бюджетного законодавства, розподіляє на кілька груп.

1. Службові особи – розпорядники бюджетних коштів:

- головні розпорядники (керівники, коло яких визначено в ч. 1 ст. 22 БК України, за умови, що в цей бюджетний період законом або рішенням про бюджет їм встановлені бюджетні призначення);

- розпорядники нижчого рівня, до сфери управління яких належать інші розпорядники нижчого рівня (керівники, які є підпорядкованими головним розпорядникам, і мають у підпорядкуванні інших розпорядників бюджетних коштів);

- інші розпорядники нижчого рівня (керівники бюджетних установ, які не мають у підпорядкуванні нижчестоящих розпорядників бюджетних коштів).

2. Службові особи одержувачів бюджетних коштів – керівники та інші службові особи підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які отримують бюджетні кошти у вигляді різних видів цільової фінансової допомоги – субсидій, субвенцій, кредитів, дотацій, бюджетних позичок, а також для проведення централізованих заходів або виконання передбачених бюджетом програм.

3. Службові особи органів виконавчої влади, бюджетних установ, які не є розпорядниками бюджетних коштів, але мають повноваження щодо їх формування й використання. До цієї групи належать:

- керівники органів державної влади, які не є розпорядниками бюджетних коштів (Прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та їхні заступники, Голова Ради міністрів АРК та його заступники);
- заступники керівників – розпорядників бюджетних коштів, керівники структурних підрозділів установи, які самі не є розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів;
- головні бухгалтери, керівники фінансово-економічних підрозділів бюджетних установ.

4. Службові особи Міністерства фінансів України, місцевих фінансових органів, органів Державного казначейства України, які згідно із законодавством зобов'язані виконувати функції щодо забезпечення виконання бюджетів, обслуговування рахунків державного та місцевих бюджетів, бюджетних і небюджетних установ [181, с. 98–99].

При цьому Р. Л. Степанюк виправдано зазначає, що характер службових повноважень вказаних груп суб'єктів впливає на можливість вибору особами певного способу бюджетного кримінального правопорушення. Якщо, наприклад, головні розпорядники бюджетних коштів можуть вчинити кримінальне правопорушення шляхом видання незаконного нормативно-правового акту, яким змінюється доходна або видаткова частина бюджету, то головні бухгалтери бюджетних установ унаслідок досить вузького кола службових повноважень мають об'єктивну можливість одноосібно скоювати кримінальне правопорушення лише шляхом використання бюджетних коштів у супереч їх цільовому призначенню з порушенням порядку документального оформлення відповідних фінансових і господарських операцій [129, с. 30–31].

Такі науковці як П. П. Андрушко та О. О. Дудоров обґрунтовано

вважають, що суб'єктами досліджуваного кримінального правопорушення можуть бути й службові особи суб'єктів господарської діяльності – юридичних осіб небюджетної сфери, якщо одержані як дотації, субсидії чи субвенції кошти витрачаються ними не відповідно до їх цільового призначення [91, с. 586].

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є спеціальним – фізична осудна особа, яка досягла 16 років та є службовою особою, наділеною повноваженнями щодо використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредиту з бюджету (керівники та головні бухгалтери (керівники фінансових підрозділів) організацій, що є розпорядниками або одержувачами бюджетних коштів).

Співучасниками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, можуть бути фізичні осудні особи, які досягли 16 років, та умисно спільно брали участь у вчиненні цього кримінального правопорушення. Співвиконавцями кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, можуть бути лише службові особи, які є суб'єктами досліджуваного кримінального правопорушення. Інші співучасники (організатор, підбурювач або пособник) можуть бути як загальними, так і спеціальними суб'єктами – фізичні осудні особи, які досягли 16 років.

Теоретично припустима, але практично малоймовірна ситуація, коли виконавцем (співвиконавцем) кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, може бути особа, яка хоча й не є суб'єктом цього кримінального правопорушення, але яка шляхом використання інших осіб, які є суб'єктами цього кримінального правопорушення, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинить зазначене кримінальне правопорушення. Ідеться про відоме кримінально-правовій науці посереднє виконавство (посереднє виконання).

Конкретизацію ознак службової особи в диспозиції ч. 1 ст. 211 КК України з вказівкою на наявність у неї відповідних повноважень вважаємо зайвою, оскільки вони впливають з формулювання суспільно небезпечної дії цього кримінального правопорушення. Зрозуміло, що вчинити їх може лише службова особа, яка наділена повноваженнями щодо вчинення таких дій. В інших випадках вони кваліфікуються за іншими статтями КК України. Тому вважаємо достатньою вказівку в ч. 1 ст. 211 КК України лише на службову особу.

Однак, на підставі тлумачення змісту диспозицій аналізованої норми, встановлено, та зважаючи на неповноту законодавчої конструкції поняття «службова особа», визначеного в ч. 3 ст. 18 та п. 1 примітки до ст. 364 КК України, запропоновано відносити до її кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням контрольно-ревізійних функцій чи функцій державного фінансового контролю, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

Досить важливим елементом складу кримінального правопорушення є суб'єктивної сторона. Як зазначає В. М. Кудрявцев, суб'єктивна сторона породжує, спрямовує і регулює об'єктивну сторону злочину [64, с. 12–13].

З позиції більшості науковців суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – це внутрішня сторона суспільно небезпечного посягання, яка характеризує психічну діяльність особи, пов'язану з вчиненням кримінального правопорушення [11, с. 227–228].

Зазначимо, що вона полягає у вині в формі умислу або необережності, а також у мотиві та емоційному стані, що в сукупності відображають зв'язок волі та свідомості особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння і його наслідків [137, с. 195]. Теоретично вина характеризується такими ознаками, як форма та зміст. Інколи виділяють і таку ознаку, як ступінь вини [40, с. 187].

Зазначимо, що під формою вини розуміють встановлене законом

певне сполучення інтелектуальних і вольових ознак, які свідчать про ставлення винної особи до вчинюваного нею діяння (дії чи бездіяльності) та до його наслідків [116, с. 88].

Відповідно до ст. 23 КК України, вина може полягати лише у формі умислу або необережності. Однак, наука кримінального права на підставі аналізу деяких статей Особливої частини КК України розробила поняття змішаної форми вини (іноді її називають складною, або подвійною, формою вини) [5, с. 57].

Зміст вини – це сукупність психічних елементів, у яких відбиваються (або можуть відбиватися) об'єктивні ознаки кримінального правопорушення. Зміст вини утворюють два обов'язкових елементи, що у своїй сукупності є вираженням свідомої та вольової діяльності людини, – інтелектуальний і вольовий моменти. Інтелектуальний момент визначає зміст умислу, вольовий – його спрямованість [32, с. 83].

Очевидним є те, що визначення прямого умислу в ч. 2 ст. 24 КК України повністю правильним є лише відносно матеріальних складів кримінальних правопорушень. Водночас, за чинним законодавством, досліджуване нами діяння є формальним складом кримінального правопорушення. Воно визнається закінченим з моменту вчинення діяння й не потребує настання та встановлення яких-небудь наслідків такого діяння [59, с. 159]. Тому вина в кримінальних правопорушеннях з формальним складом повинна визначатися лише психічним ставленням особи до вчиненого нею діяння [117, с. 38–39].

Суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення з формальним складом хоча й можуть іноді наставати, але вони перебувають за межами складу кримінального правопорушення, не включаються до об'єктивної сторони складу як обов'язкова ознака і їх встановлення на кваліфікацію кримінального правопорушення не впливає [59, с. 126–127]. Вважається, що кримінальні правопорушення з формальним складом також заподіюють суспільним відносинам шкоду.

Однак, як правило, вона має нематеріальний характер. Такою є політична, організаційна, соціальна шкода.

Ми не в повній мірі погоджуємося із такою позицією. Зазначимо, що суспільно небезпечні наслідки таких діянь можуть бути різноманітними. У цьому випадку теорія кримінального права та судово-слідча практика вимушені скорочувати законодавчу формулу вини за кримінальне правопорушення з формальним складом, а це свідчить про очевидну колізію між законодавчою формулою вини та теорією й практикою реалізації кримінального законодавства [92, с. 32].

У кримінальних правопорушеннях з формальним складом інтелектуальний момент полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного діяння, а вольова ознака характеризується бажанням особи вчинити конкретні дії чи бездіяльність [117, с. 39]. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння містить не тільки розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, усіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, у тому числі значущості об'єкта й предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості [59, с. 157]. Кримінальні правопорушення з формальним складом вчиняються тільки з прямим умислом [47, с. 70].

Професор О. О. Дудоров справедливо вважає, що суб'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини. Особа усвідомлює, що порушує вимоги чинного законодавства щодо поводження з бюджетними коштами й бажає вчинити це діяння [37, с. 280].

Конкретизуючи цю тезу, зазначимо таке. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 211 КК України, як кримінальне правопорушення з формальним складом характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий.

Так, встановлюючи інтелектуальний момент прямого умислу цього кримінального правопорушення, необхідно з'ясувати:

1. усвідомлення фактичного характеру своїх дій у вигляді нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, якщо предметом таких діянь були кошти у великих розмірах;

2. усвідомлення суспільної небезпеки цих дій.

Беручи до уваги конструкцію складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, та проведений аналіз умислу в кримінальному правопорушенні з формальним складом, маємо підстави вважати, що вольова ознака прямого умислу досліджуваного кримінального правопорушення – це бажання вчинити ці суспільно небезпечні дії у вигляді видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах.

Прямий умисел кримінального правопорушення за оновленою редакцією ст. 211 КК України полягає в тому, що особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер своєї дії у вигляді видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, та бажати вчинити такі дії.

Також зазначимо, важко уявити, що особа вчиняє такі дії заради лише вчинення дій. На меті є досягнення певного результату, а саме: зменшення надходження бюджету або збільшення витрати бюджету всупереч закону. Саме видання акту не є самоціллю. Таке діяння можливо порівняти із тим, що особа намалює підроблену грошову купюру номіналом у 100 доларів США і повісить її на стіні своєї квартири.

Кримінально караних дій тут не вбачається, однак, якщо особа цю купюру намагатиметься обміняти на товари чи послуги – це буде шахрайством.

Тому і сам факт видання особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону вважаємо закінченим кримінально-караним діянням лише коли настала шкода від таких дій.

Щодо змісту вини службової особи у зв'язку із суспільно небезпечними наслідками вчиненої нею дії, передбаченої ст. 211 КК України, бажано враховувати те, що існує чотири варіанти її психічного ставлення до вищевказаної ознаки об'єктивної сторони: 1) якщо службова особа передбачала суспільно небезпечні наслідки цієї дії у вигляді істотної шкоди (тяжких наслідків) і бажала їх настання, у неї наявний прямий умисел щодо цих наслідків; 2) якщо службова особа передбачала суспільно небезпечні наслідки цієї дії у вигляді істотної шкоди (тяжких наслідків) і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання, у неї наявний непрямий умисел щодо цих наслідків; 3) якщо службова особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії у вигляді істотної шкоди (тяжких наслідків), але легковажно розраховувала на їх відвернення, у неї наявна злочинна самовпевненість щодо цих наслідків; 4) якщо службова особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії у вигляді істотної шкоди (тяжких наслідків), хоча повинна була й могла їх передбачити, у неї наявна кримінальне правопорушення недбалість щодо цих наслідків.

У перших двох варіантах, коли наявний умисел щодо діяння й щодо наслідків, можна сказати, що діяння передбачене в ст. 211 КК України, охоплено однією формою вини – умислом (прямим чи непрямим).

Тому вважаємо, що диспозицію ч. 1 ст. 211 КК України варто викласти у наступній редакції: «Умисне видання, або підроблення, або умисне знищення службовою особою нормативно-правового акта, **що призвело** до зменшення надходження бюджету або збільшення витрат

бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів».

Загальновідомо, що факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, зокрема передбаченого ст. 210 КК України, є мотив, мета та емоційний стан.

Зважаючи на ґрунтовне дослідження цього питання доктором юридичних наук професором А. В. Савченком пропонуємо визначити мотив кримінального правопорушення як інтегральне психічне утворення, яке спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою [125, с. 14]. Мотив не впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, але може враховуватись судом під час призначення покарання.

У літературі виокремлюють три групи мотивів, що спонукали осіб до вчинення кримінального правопорушення проти порядку виконання бюджету: соціально корисні, соціально нейтральні та соціально шкідливі. В основі такого розподілу покладено спрямованість кримінального правопорушення на задоволення потреб трудового колективу або певної частини населення (соціально корисні мотиви), корпоративних потреб підприємства, установи, організації (соціально нейтральні), особистих потреб чи потреб близьких осіб (соціально шкідливі) [103, с. 106–118].

Значимо, що мета відіграє важливе значення для вирішення питань кримінальної відповідальності. По-перше, мета може бути передбачена в диспозиції статті Особливої частини КК України. У такому разі вона виступає як обов'язкова ознака складу кримінального правопорушення і її встановлення є необхідним для кваліфікації дій винного за цією нормою. По-друге, мета може не зазначатися в диспозиції статті. У такому разі вона має факультативне значення та виступає як обставина, що обтяжує або пом'якшує покарання, впливає на ступінь тяжкості кримінального правопорушення та суспільну небезпечність особи винного, а через це має враховуватись при індивідуалізації покарання [139, с. 125]. Мету кримінального правопорушення не передбачено диспозицією ст. 211 КК

України, тому вона не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення та не впливає на кваліфікацію діяння.

Мотиви та цілі досліджуваного кримінального правопорушення можуть бути різними: користь, небажання витратити сили й час на належне оформлення правомірного використання бюджетних коштів, прагнення поліпшити роботу бюджетної установи або суб'єкта господарювання – одержувача бюджетних коштів, особиста зацікавленість, вчинення в інтересах третіх осіб тощо [90, с. 322–323].

Як відомо, емоційний стан – стан сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект) – є конструктивною ознакою виключно передбаченою в статті КК України, а також, згідно з п. 7 ст. 66 КК України, є обставиною, яка пом'якшує покарання. Проте, вчинити кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого, практично неможливо. Це обумовлено тим, що потерпілий від кримінального правопорушення є факультативною (необов'язковою) ознакою. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 211 КК України, як діяння з формальним складом характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий.

Підтримано пропозицію безпосередньо в назві та диспозиції ч. 1 ст. 211 КК України вказати на умисну форму вини, якою характеризується це кримінальне правопорушення, оскільки теоретично можливе фактичне вчинення таких дій і через необережність. Також доповнити цю статтю позицією з приводу настання суспільно небезпечних наслідків.

Висновки до другого розділу

У цьому розділі розглянуто питання стосовно того, що за чинним законодавством родовим об'єктом видання нормативно-правових актів,

що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, є відносини у сфері господарської діяльності. Ми ж аргументуємо те, що родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення мають бути відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України. Суспільні відносини, які забезпечують додержання встановленого законом порядку видання нормативно-правових актів, пов'язаних з виконанням державного та місцевого бюджетів, слугують основним безпосереднім об'єктом аналізованого діяння.

Додатковим обов'язковим об'єктом вказаного кримінального правопорушення є система оподаткування в частині встановленого порядку запровадження та справляння податкових платежів.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є нормативно-правові акти, на підставі яких зменшуються надходження до бюджету або збільшуються його витрати, які включають у бюджети всіх рівнів незалежно від джерел їх формування в разі вчинення дій щодо бюджетних коштів у великих розмірах.

Типовою ознакою нормативно-правових актів є наявність формально визначеного характеру, а також приписів, обов'язкових для виконання необмеженим і персонально не визначеним колом юридичних і фізичних осіб (різноманітні постанови, правила, положення, накази, порядки, роз'яснення, інструкції, інструктивні листи тощо).

Нами досліджено, що об'єктивна сторона досліджуваного складу кримінального правопорушення передбачає вчинення суспільно небезпечних дій у формі видання всупереч встановленому законом порядку нормативно-правового акта, який зменшує надходження до бюджету або збільшує витрати бюджету всупереч закону. Вважаємо за

доцільне введення до тексту досліджуваної норми таких форм об'єктивної сторони, як «підроблення» або «знищення».

Видання нормативно-правових актів визначено як одноособове так і колегіальне прийняття та підписання цих документів службовими особами, а також затвердження ними актів, прийнятих (схвалених) відповідними колегіальними органами.

На підставі аналізу положень чинного законодавства констатовано, що досліджуване кримінальне правопорушення вважають закінченим з моменту видання службовою особою відповідного акта, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах. Причому та обставина, набрав чи ні нормативно-правовий акт законної сили, не впливає на визнання кримінального правопорушення закінченим.

Зазначимо, що в ст. 211 КК України законодавець чітко не визначив питання щодо настання шкоди в результаті вчинення досліджуваного діяння. Заподіяння чи не заподіяння внаслідок видання нормативно-правового акта суспільно небезпечних наслідків фактично охоплюється частиною першою та зазначається лише у зв'язку із вказівкою на предмет правопорушення. Про обов'язковість реального спричинення шкоди у великих розмірах (що в тисячу й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) у статті не йдеться.

Ми вважаємо за доцільне предметом зазначеного кримінального правопорушення вважати нормативно-правовий акт, а не нормативно-правові акти. Адже, попри те, що в чинній редакції досліджуваного кримінального правопорушення цей термін вжито в множині, для вчинення вказаного кримінального правопорушення достатньо підроблення принаймні одного такого акта. Причому моментом закінчення кримінального правопорушення визнано не власне видання акта, його підроблення або знищення, а настання шкоди у вигляді «зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів». Таким чином

буде усунуто момент невизначеності законодавцем повноти й чіткості опису предмета цього правопорушення, а також моменту його закінчення.

На підставі тлумачення змісту диспозицій аналізованої норми встановлено, що досліджуване кримінальне правопорушення може вчиняти лише спеціальний суб'єкт – службова особа. Зважаючи на неповноту законодавчої конструкції поняття «службова особа», визначеного в ч. 3 ст. 18 та п. 1 примітки до ст. 364 КК України, запропоновано відносити до її кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням контрольно-ревізійних функцій чи функцій державного фінансового контролю, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Обґрунтовано доцільність встановлення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо такі дії вчинено за попередньою змовою групою осіб, як кваліфікуючої ознаки цього кримінального правопорушення.

Зауважено, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, означена лише умисною формою вини. У межах конкретизації ознак інтелектуального й вольового моментів вини встановлено, що особа повинна усвідомлювати ознаки предмета кримінального правопорушення (нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону) та власні суспільно небезпечні діяння, їх зміст, а також спрямованість. Вольовий момент вини досліджуваного кримінального правопорушення полягає в бажанні винного вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння. Ми маємо підстави стверджувати, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, характеризується тільки умисною формою вини. При конкретизації ознак інтелектуального й вольового моментів вини встановлено, що особа повинна усвідомлювати ознаки предмета

кримінального правопорушення (нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону) та власні суспільно небезпечні діяння, їх зміст, а також спрямованість своїх діянь та їх суспільно-небезпечну ознаку. Вольовий момент вини досліджуваного кримінального правопорушення полягає в бажанні винного вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння. Наголошено на необхідності конкретизації форми вини даного кримінального правопорушення шляхом внесення в текст досліджуваної кримінально-правової норми доповнення ч. 1 ст. 211 КК України перед словом «видання» словом «умисне» [51, с. 200–201].

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ СТ. 211 КК УКРАЇНИ, ВІДМЕЖУВАННЯ ЦЬОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ДІЯНЬ ТА ПОКАРАННЯ ЗА ТАКІ ДІЯННЯ

3.1. Особливості кваліфікації та відмежування діяння, передбаченого ст. 211 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень

Коли мова йде про відмежування дій передбачених ст. 211 КК України від суміжних складів кримінальних правопорушень то в першу чергу мова має йти про відмежування від дій передбачених ст. 210 КК України.

Зазначимо, що родовий і видовий об'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 та ст. 210 КК України, є однаковими. Стосовно основного безпосереднього об'єкта цих кримінальних правопорушень, то, якщо кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК України, порушує порядок виконання бюджетів саме за видатками і порядок кредитування з бюджетів, то ст. 211 КК України встановлює караність неправомірної зміни не тільки видаткової (а точніше витратної), а й дохідної частини державного та місцевого бюджетів [182, с. 191].

Додатковим об'єктом кримінального правопорушення більшість науковців визнають систему оподаткування в частині встановленого порядку запровадження та справляння податків і зборів [27, с. 139]. Предмети кримінальних правопорушень, передбачених ст. 210 та ст. 211 КК України, збігаються за назвою, але не за змістом.

На думку В. О. Навроцького, який не визнає предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України,

кошти, які лише підлягають передачі до бюджету, а також кошти, що належать окремим юридичним особам на праві власності [83, с. 127]. Предметом же кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є надходження бюджету та витрати бюджету, що на момент видання нормативно-правового акта ще не зараховані до бюджету (не перебувають на єдиному казначейському рахунку) та можуть визнаватися тільки запланованими бюджетними коштами.

Однак нам більше імпонує точка зору А. Ф. Волобуєва і Р. Л. Степанюк, які класифікують бюджетні кошти таким чином: 1) кошти, заплановані в бюджеті, але ще не одержані (планові кошти); 2) кошти, які вже надійшли до бюджету (наявні кошти) [24, с. 200–201].

Разом з тим, щоб усунути підґрунтя для суперечливого тлумачення КК України і подолати ставлення до ст. 211 КК України як до норми, що передбачає караність лише протиправного розподілу бюджетних коштів, у цій кримінально-правовій нормі професор О. О. Дудоров справедливо пропонує уточнити, що предметом описаних у ній дій є кошти у великих чи особливо великих розмірах [57, с. 546].

Зазначимо, що аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, показує, що його предметом, разом із бюджетними коштами виступають і нормативно-правові й розпорядчі акти, які змінюють доходи й видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку. Цей предмет кримінального правопорушення не співпадає з предметом суспільних відносин, а належить до предметів, відсутність яких є умовою нормального існування і функціонування суспільних відносин [31, с. 119].

Однак зазначимо, що кошти і нормативно правові акти предмети досить і досить різnorідні і предметом одного і того ж кримінального правопорушення одночасно можуть бути навряд. Тому і зазначимо, що закінченим дане кримінальне правопорушення має вважатись не з моменту видання зазначеного в диспозиції ч. 1 ст. 211 Кримінального

кодексу України нормативно-правового акта, а в залежності від настання наслідків, які на теперішній час хоча і згадуються у статті, однак лише у зв'язку з предметом даного діяння [49, с. 183].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, полягає, на відміну від ст. 210 КК України, у формі виключно дії у вигляді видання службовою особою нормативно-правового акта, що зменшує надходження бюджету або збільшує витрати бюджету всупереч закону.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, за чинним кримінальним законодавством вважається закінченим, як і в ст. 210 КК України, з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, але в першій статті – з моменту видання відповідного нормативно-правового або розпорядчого акта, тобто складання, видання та підписання службовою особою такого акта або його затвердження, якщо цей акт був прийнятий колегіальним органом [90, с. 555].

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211, як і ст. 210 КК України, спеціальний – це службова особа. Але, на відміну від ст. 210 КК України, – уповноважена видавати акти, пов'язані з упорядкуванням надходжень і витрат бюджетів.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених і ст. 210, і ст. 211 КК України, збігається, вона характеризується виною у формі умислу; вид умислу – прямий.

Видання розпорядчого акта, який неправомірно зменшує надходження бюджету або збільшує витрати бюджету (наприклад, прийняття головою райдержадміністрації одноособового розпорядження про виділення юридичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності безпроцентного кредиту за рахунок перевищення доходної частини районного бюджету), не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, однак за наявності підстав може кваліфікуватись за ст. 210 КК України [25, с. 91].

Якщо видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які незаконно змінюють доходи або видатки бюджету, поєднується з фактичним нецільовим використанням бюджетних коштів, здійсненням видатків бюджету чи наданням кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, вчинене потрібно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 210 і 211 КК України. У разі, коли шляхом видання актів, вказаних у ст. 211 КК України, вчинюються порушення бюджетного законодавства, описані в диспозиції ст. 210 КК України, вчинене з урахуванням правил про конкуренцію загальної і спеціальної норми потрібно кваліфікувати лише за ст. 211 КК України [89, с. 640].

Щодо відмежування досліджуваної нами ст. 211 КК України від діяння передбаченого ст. 212 КК України ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) безпосереднім об'єктом в ст. 212 КК України є суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування системи оподаткування України, тобто додержання встановленого порядку оподаткування юридичних і фізичних осіб, який забезпечує надходження податків і зборів (обов'язкових платежів) до державного та різних форм місцевого бюджетів.

Предметом цього діяння є податки, збори (обов'язкові платежі). На відміну від ст. 211 КК України де предметом є нормативно-правові акти.

Згідно зі ст. 6 ПК податок – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу.

Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значущих дій.

Ключовим поняттям розрахунків за податками та зборами є

податкове зобов'язання – сума коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, у порядку та у строки, що передбачені податковим законодавством (зокрема, сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установленій законом строк).

Об'єктивна сторона діяння, передбаченого ст. 212 КК, характеризується трьома ознаками: діянням у вигляді ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), що належать до системи оподаткування; наслідками у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних (ч. 1), великих (ч. 2) або особливо великих (ч. 3) розмірах; причинним зв'язком між вказаними діянням і наслідками.

У ст. 212 КК не конкретизовано способи вчинення діяння, однак, як зазначалося, ключовим поняттям розрахунків за податками та зборами є податкове зобов'язання за звітний період, відображене у податковій звітності.

Сума податкового зобов'язання є об'єктом контролю податкових органів. Основними способами викривлення податкового зобов'язання є:

- порушення при визначенні кола платників податку (з моменту введення в дію ПК найбільш поширеними порушеннями є несвоєчасна реєстрація платником ПДВ, неправильне визначення групи платників єдиного податку за спрощеною системою оподаткування, що призводить до заниження суми податку, яка підлягає сплаті до бюджету);

- неналежне документальне оформлення операцій (ПК передбачено необхідність повного документального обґрунтування будь-яких операцій, пов'язаних зі сплатою конкретного податку, шляхом складання бухгалтерських документів). Аналіз судових справ свідчить, що нарахування штрафів і притягнення до відповідальності відбуваються у зв'язку з неналежним документальним забезпеченням дій у межах господарських операцій: відсутністю і неправильним оформленням документів від укладання договору до відображення результатів

договірної діяльності у податковій та фінансовій звітності, неподанням податкової звітності або її викривленням;

- порушення під час здійснення операцій, які звільнені від оподаткування ПДВ або не є господарською діяльністю, завищуються витрати при обчисленні податку на прибуток, надаються незаконні пільги з податку з доходів фізичних осіб, здійснюються незаконні операції платниками єдиного податку (не передбачені у свідоцтві платника останнього);

- умисне заниження об'єкта оподаткування без використання зазначених вище механізмів;

- несплата або несвоєчасна сплата податків до бюджету.

При кваліфікації даного злочинного діяння необхідно враховувати такий висновок (правову позицію) ВСУ: «Якщо особа з метою ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) вчиняє службове підроблення, яке є одним із способів такого ухилення, то наслідки, що призвели до фактичного ненадходження до бюджету чи державних цільових фондів коштів у відповідних розмірах, охоплюються диспозицією конкретної частини ст. 212 КК і не можуть одночасно (подвійно) розцінюватись як тяжкі наслідки в розумінні ч. 2 ст. 366 КК».

На нашу думку вищезазначене в повній мірі можливо застосувати і до правил кваліфікації за ст. 211 КК України. Однак, судові інстанції міркують по іншому. Наведемо приклад: Ухвала від 19 липня 2019 р. селище Компаніївка Категорія справи № 383/750/19 – кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності; видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Надіслано судом: 23 жовтня 2019 р. Зареєстровано: 24 жовтня 2019 р. Оприлюднено: 25 жовтня 2019 р. Номер судового провадження: 1-кп/391/109/19. Номер кримінального провадження в ЄРДР: № 42018121230000056.

Суддя Компаніївського районного суду Кіровоградської області

І. М. Мумига, розглянувши обвинувальний акт у кримінальному провадженні № 42018121230000056 від 23 вересня 2018 р. відносно ОСОБА_1 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366 та ч. 2 ст. 211 КК України, встановив: 18 липня 2019 р. з Бобринецького відділу Новоукраїнської місцевої прокуратури Кіровоградської області до Компаніївського районного суду Кіровоградської області надійшов обвинувальний акт у кримінальному провадженні № 42018121230000056 від 23 вересня 2018 р. відносно ОСОБА_1 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366 та ч. 2 ст. 211 КК України.

Тобто ми бачимо, що службове підроблення включається у вину особи, яка вже по суті вчинила ці дії і вони повністю охоплюються диспозицією ч. 1 ст. 211 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК України після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. Керуючись ч. 1 ст. 314 КПК України, постановив: «Призначити підготовче судове засідання на підставі обвинувального акту у кримінальному провадженні № 42018121230000056 від 23 вересня 2018 р. відносно ОСОБА_1 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366 та ч. 2 ст. 211 України на 19 вересня 2019 р. о 14.00 годині в приміщенні Компаніївського районного суду Кіровоградської області. В підготовче судове засідання викликати прокурора, захисника обвинуваченого та обвинуваченого [41].

Передбачене ст. 212 КК України діяння є закінченим з моменту настання наслідку – фактичного ненадходження до бюджету чи державних цільових фондів коштів, які мали бути сплачені у строки та в

розмірах, що передбачені законодавством, тобто з нуля годин наступної доби після настання строку, до якого мав бути сплачений податок чи збір, а якщо строк сплати пов'язаний із фактичним виконанням певної дії, – з моменту фактичного ухилення від виконання такої дії (наприклад, укладення угоди або договору). Тобто склад цього правопорушення є матеріальним. Вважаємо це ще одним аргументом на користь того, що діяння, передбачене ст. 211 КК України потрібно визнати кримінальним правопорушенням із матеріальним складом.

Суб'єкт правопорушення – спеціальний: службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі).

Суб'єкти можуть бути об'єднані однією загальною категорією – платник податків, зборів (обов'язкових платежів).

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується умислом – як прямим, так і не прямим. У кожному конкретному випадку суд має встановити рівень фактичної обізнаності особи щодо факту необхідності сплати податків, або певних видів платежів і факт усвідомлення нею несплати певних видів податків або платежів. Порухення порядку сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), що сталися внаслідок помилки, спірного тлумачення нормативних документів, оптимізації сплати певних відрахувань, злочинними діями не можуть бути визнані [88, с. 497–502].

Щодо відмежування ст. 222 та ст. 211 КК України то потрібно зазначити, що вони є досить різнорідними хоча і містяться в одному розділі Особливої частини КК України. Як ми зазначили кримінальні правопорушення, передбачені цими статтями містяться в одному розділі, а отже, мають один родовий об'єкт кримінального правопорушення. Утім, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 222 КК України має різний безпосередній об'єкт зі ст. 211 КК України.

В. Р. Мойсик пише, що безпосереднім об'єктом шахрайства з фінансовими ресурсами направлений на фінансову діяльність органів державної влади, органів влади АРК чи органів місцевого самоврядування, банків або інших кредиторів, яка здійснюється ними у сфері господарської діяльності з приводу надання суб'єктам господарської діяльності фінансової допомоги, кредитування та пільгового звільнення від оподаткування [79, с. 9].

Г. М. Зеленов визначає основний безпосередній об'єкт шахрайства з фінансовими ресурсами (у частині надання завідомо неправдивої інформації кредиторам) як кредитні господарсько-договірні зобов'язання [42, с. 5–10]. Звісно, що безпосередній об'єкт ст. 211 КК України зовсім інший.

Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України, на відміну від ст. 211 КК України, – неправдива інформація, що надається вказаним у цій статті адресатам із метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України, відрізняється від ст. 211 КК України і характеризується незаконними діями – наданням неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам, а не виданням нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Обман як спосіб досягнення злочинної мети відображає якісну своєрідність вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами і дає змогу відмежовувати це суспільно небезпечне посягання від суміжних кримінальних правопорушень [79, с. 9], а також від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Зміст обману, який становить основу шахрайських дій, може полягати і в умисному викривленні цілей використання бюджетних коштів, а тому особа, яка

вдалася до такого обману, після вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами, реалізуючи свій кримінально-караний намір, зменшити надходження бюджету або збільшити витрати бюджету всупереч закону шляхом видання нормативно-правових актів.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 222 КК України, вважається закінченим у більшості випадків раніше, ніж за ст. 211 КК України, а саме з моменту надання завідомо неправдивої інформації, незалежно від того, чи була обманута особа, якій інформація була передана, а також чи були фактично одержані субсидії, субвенції, дотації, кредити та пільги щодо податків. Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222 КК України – загальний, це будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Саме наявність повноважень щодо розпорядження бюджетними коштами враховують при визначенні суб'єкта кримінального правопорушення передбаченого ст. 211 КК України.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 222, як і ст. 211 КК України, характеризується виною у формі умислу; вид умислу – прямий. Однак кримінальне правопорушення, передбачене ст. 222 КК України, характеризується завідомістю, тобто усвідомленням винною особою неправдивості інформації ще до фактичної передачі її адресату, а також спеціальною метою – отримати вказаний у ст. 222 КК України різновид фінансових ресурсів або пільгу щодо податків.

Одним з основних моментів щодо відмежування вважаємо проведення такого аналізу з приводу відмежування діяння передбаченого ст. 211 КК України від суміжних діянь саме за ознакою суб'єкта – службової особи. Саме діяльність службових осіб, що мають доступ до розпорядження бюджетним коштами має стати наріжним каменем щодо виділення досліджуваного складу кримінального правопорушення із господарських в службові.

Більшість вчених кримінологів вважає, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, акумулює за своїми об'єктивними ознаками два види загальних службових кримінальних правопорушення – зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України). Однак зазначимо, що разом з тим він має ознаки, які в сукупності утворюють спеціальний вид кримінального правопорушення, вчинюється службовою особою у сфері акумуляції та маршрутизації бюджетних коштів.

М. Й. Коржанський також вважає, що діяння, передбачене як ст. 210 так і ст. 211 КК України, є спеціальним видом зловживання владою чи посадовими повноваженнями (ст. 364 КК України) [54, с. 308].

Зауважимо, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, за змістом є службовим зловживанням [84, с. 422], а одним з критеріїв відмежування його від зловживання владою або службовим становищем є предмет – бюджетні кошти [173, с. 30].

Зазначимо, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. 364, 365 КК України, відмежовуються від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, за родовим, а, отже, видовим та основним безпосереднім об'єктом цих кримінальних правопорушень. Оскільки родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364, 365 КК України, на відміну від ст. 211 КК України, є службова діяльність і професійна діяльність, пов'язана з наданням публічних послуг, а видовим та основним безпосереднім – службова діяльність, безпосередній об'єкт зловживання владою або службовим становищем В. Г. Хашев визначає як суспільні відносини, що визначають і регулюють правильний, в інтересах служби, порядок здійснення службовою особою державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування або апарату підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, своїх повноважень, визначених законодавством та нормативними актами

щодо реалізації завдань, які стоять перед відповідним органом, а також авторитет цього органу [174, с. 3–6].

Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження коштів до державних цільових фондів, які не включені до складу бюджетів, наприклад, кошти Пенсійного фонду, за наявності необхідних підстав має кваліфікуватися за ст. 364, 365 або 367 КК України [60, с. 299]. У випадку врахування пропозиції розширити предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, включивши до нього (додавши до вказівки на бюджетні кошти) вказівку на кошти державних або місцевих позабюджетних фондів, вчинення таких діянь із цими коштами, за наявності інших ознак цього складу кримінального правопорушення, може бути кваліфіковано за ст. 211 КК України.

Не ст. 211, а ст. 364 або ст. 365 КК України має застосовуватись у випадках передачі в оренду приміщень, які перебувають у державній або комунальній власності, без справляння орендної плати та покриття витрат, пов'язаних з одержанням комунальних послуг, а також у випадках інших зловживань з державним і комунальним майном, оскільки предметом розглядуваного кримінального правопорушення є не будь-яке майно, а саме грошові кошти, включені до складу бюджетів [57, с. 535].

Професор П. П. Андрушко вказує, що, оскільки законодавство про бюджетну систему порушується службовою особою шляхом використання нею влади чи службового становища всупереч інтересам служби або вчинення дій, що виходять за межі наданих їй законом прав і повноважень, то кримінальне правопорушення, передбачений ст. 211 КК України, за своїм змістом є нічим іншим, як зловживанням владою чи службовим становищем (ст. 364 КК України) або ж перевищенням влади чи службових повноважень (ст. 365 КК України). Разом з тим учений тут же зазначає, що норми, передбачені ст. 211 та ст. 364 чи ст. 365 КК України, не можуть розглядатись як спеціальна й загальна, оскільки:

суб'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем передбачає наявність спеціальних мотивів (корисливий мотив, інші особисті інтереси, інтереси третіх осіб), а мотиви вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають; зловживання владою або службовим становищем, а також основний і особливо кваліфікований склади перевищення влади або службових повноважень належать до так званих матеріальних складів кримінальних правопорушень, оскільки обов'язковою їх ознакою є заподіяння істотної шкоди (основні склади) або спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 364 та ч. 3 ст. 365 КК України), а ст. 211 КК України передбачає кримінальне правопорушення із формальним складом [86, с. 680].

Кваліфікуючи кримінально карані порушення законодавства про бюджетну систему, які не охоплюються диспозицією ст. 211 КК України, треба враховувати роз'яснення, які наводяться у п. 5 ППВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15 із змінами. Тут звертається увага на необхідність відмежовувати перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем. В останньому випадку службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження (ст. 364 КК України) [113].

Крім того, суб'єкт кримінального правопорушення, передбачених ст. 211, 364, 365 КК України, є спеціальним – службова особа, проте, на відміну від ст. 211 КК України, суб'єктом зловживання владою або службовим становищем є будь-яка службова особа, кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365 КК України, – працівник правоохоронного органу.

Діяння, передбачені в диспозиції ст. 211 КК України, вчинені службовою особою, яка не є спеціально-конкретним суб'єктом –

уповноваженим розпорядником бюджетних коштів, можуть бути кваліфіковані за ст. 364 або 365 (працівник правоохоронного органу) КК України [40, с. 627].

Така сама кримінально-правова оцінка має даватись (за наявності підстав) діям службових осіб тих підприємств, установ, організацій, які відповідно до укладених угод виконують роботи для бюджетних установ або одержувачів бюджетних коштів, оскільки перераховані на банківські рахунки юридичних осіб – виконавців гроші втрачають статус бюджетних коштів як предмета досліджуваного кримінального правопорушення [37, с. 279–280]. Наприклад, це стосується виконавців державного замовлення – суб'єктів господарювання всіх форм власності, які виготовляють чи поставляють товари (роботи, послуги) для задоволення пріоритетних державних потреб [89, с. 639–640].

Професор О. О. Дудоров переконливо доводить, що за ст. 211 КК України не повинні кваліфікуватись діяння службових осіб банків, з вини яких порушуються строки зарахування податків і зборів до бюджетів або державних цільових фондів або у інший спосіб не дотримується порядок своєчасного та повного внесення податкових платежів до бюджетів чи державних цільових фондів. Зловживання службових осіб банківських установ з грошовими коштами, які надійшли від платників податків і мають бути зараховані до бюджетів чи державних цільових фондів, мають кваліфікуватись не за ст. 211 КК України (відсутній предмет цього посягання), а, наприклад, за ст. 364 або ст. 365 КК України як той чи інший злочин у сфері службової діяльності [37, с. 280].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210, 364, 365 КК України, характеризується прямим умислом, але, на відміну від ст. 211 КК України, у ст. 364, 365, КК України за діючим законодавством ставлення службової особи до наслідків вчинюваних нею діянь може бути як умисним, так і необережним (в останньому випадку йдеться про так звану змішану

(подвійну, складну) форму вини).

Р. А. Волинець, розкривши специфіку співвідношення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 211 та ч. 1 ст. 364 і ч. 1 ст. 365 КК України з урахуванням конкуренції норм, також зазначає, що ці склади кримінальних правопорушень не є суміжними в розумінні поняття, поданому вище, оскільки склади цих кримінальних правопорушень містять більше різних ознак, ніж одну пару взаємовиключних розмежувальних ознак, як це характерно для суміжних складів кримінальних правопорушень [23, с. 68].

Навряд чи можна погодитись з думкою Ю. М. Сухова про кваліфікацію за сукупністю кримінально-караних діянь, передбачених ст. 148-2 і ст. 80-4 КК України 1960 р., у тому разі, коли має місце ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів з державного підприємства і використання коштів, що призначались для сплати належних обов'язкових платежів, на фінансування інших статей видатків [133, с. 160].

Адже кошти, які мали надійти до бюджету внаслідок сплати навіть державним підприємством обов'язкових платежів податкового характеру, немає підстав визнавати бюджетними коштами – предметом кримінального правопорушення законодавства про бюджетну систему, а тому підтримуємо в цьому плані позицію О. О. Дудорова, згідно з якою інкримінування в наведеній ситуації, крім ст. 212 КК України, ще й ст. 211 КК України є неправильним і має ознаки подвійного вмінення у вину [37, с. 280].

Також зазначимо таку цікаву обставину – О. О. Дудоров зауважує, що дії, передбачені ст. 210, 211 КК України вчинені службовою особою в стані крайньої необхідності [74, с. 52–53], не визнаються кримінальними правопорушеннями [57, с. 539]. У такому разі мова має йти про службову необхідність як обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, однак в КК України така обставина не визначена.

Діяння, що за ознаками подібні до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, але вчинені в стані «службової необхідності», за своєю соціальною та правовою природою не є кримінально-караним, оскільки в них відсутні ознаки кримінального правопорушення: суспільна небезпека, протиправність, винність та караність.

Основна дискусія між ученими щодо «службової необхідності» точиться з приводу визначення її місця серед обставин, що виключають кримінальну караність діяння.

Хоча «службова необхідність» і має багато спільних рис з «крайньою необхідністю», проте є самостійною обставиною, що виключає кримінальне правопорушення, оскільки має дещо іншу правову природу, а також свою специфіку діяння й суб'єкт (службова особа). Тому цілком підтримуємо думку Ю. В. Бауліна про те, що потрібно більш дієво використовувати можливості кримінального права для стимулювання правомірної поведінки службових осіб шляхом розширення кола обставин, що виключають кримінальну караність діяння. Визнання службової необхідності однією з обставин, що виключають кримінальне правопорушення, дало б змогу відмовитись від застосування за аналогією норми про крайню необхідність [7, с. 99].

Крім того, не може кваліфікуватися, зокрема за ст. 211 КК України, та не є кримінальним правопорушенням дія, яка хоча формально і містить ознаки діяння, передбаченого, зокрема ст. 211 КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, а отже за її відсутності автоматично виключаються інші ознаки.

Якщо службова особа порушує приписи бюджетного законодавства необережно – через несумлінне ставлення до своїх службових обов'язків, вчинене за наявності підстав, має кваліфікуватись за ст. 367 КК України як службова недбалість [37, с. 280–281]. На необхідність вивчення судової практики з тієї чи іншої категорії справ та вироблення загальних правил

кваліфікації наголошує, зокрема, В. О. Навроцький [82, с. 49–51].

3.2. Особливості покарання за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону

В науці кримінального права завжди приділялась увага питанням щодо покарання [35; 123; 124] та санкцій [114; 168; 172]. Однак, це питання на сьогоднішній час є досить дискусійним та не набуло остаточного вирішення. Санкції кримінально-правових норм недостатньо проаналізовані з погляду їх ефективності й доцільності. Професор Є. В. Фесенко наголошує на тому, що серйозною хвилюючою Особливої частини КК України є розбалансованість санкцій [165, с. 267; 164, с. 18–31].

У переважній більшості вивчених вироків судів за ст. 211 КК України засудженим призначався штраф [15], або вони звільнялися від відбування покарання з випробуванням [19]. Також за цими категоріями справ особи звільнялися від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки, або на підставі Закону України «Про амністію».

У санкції ч. 1 ст. 211 КК України передбачені такі види покарань та їхні розміри:

штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Згідно зі ст. 12 КК України, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 211 КК України, залежно від ступеня тяжкості є не тяжким злочином.

Першим видом основного покарання, що передбачене у санкції ч. 1 ст. 211 КК України, є штраф, поняття якого міститься в ч. 1 ст. 53 КК

України.

Згідно з п. 5 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» ПК, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума –17 грн. [105].

За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 211 КК України, може бути призначений штраф від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 17 000 грн до 68 000 грн.

Видається незрозумілим значний розрив між розміром завданих збитків (від 1 млн. 135 тис. грн.) та розміром штрафу, який повинна сплатити винна особа (не більше 68 тис. грн.). У цьому випадку законодавцем не дотримано принцип відповідності між тяжкістю вчиненого кримінального правопорушення та розміром покарання за нього. Однак, це не тяжкий злочин й розмір штрафу не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170 тис. грн).

На жаль, за чинним законодавством суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, а в ст. 211 КК України ідеться не про завдані збитки, а про предмет цього кримінального правопорушення. Вважаємо це докорінно не правильною позицією законодавця.

Наступним за суворістю альтернативним видом покарання, що передбачений у санкції ч. 1 ст. 210 КК України, є виправні роботи на строк до двох років [61]. Поняття цього виду покарання передбачено в ч. 1 ст. 57 КК України. Даний вид покарання досить ґрунтовно розроблено науковцями [127, с. 15].

Ч. 1 ст. 57 КК України передбачено: покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в доход

держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків; виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування; особам, які стали непрацездатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт [61].

Хоча в ч. 2 ст. 57 КК України і зазначено, що виправні роботи не застосовуються до державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, які можуть бути суб'єктом розгляданого кримінального правопорушення. Виникає питання про обґрунтованість наявності покарання у виді виправних робіт у санкції ч. 1 ст. 210 КК України.

Вважаємо, що передбачення такого виду покарання в санкції цієї кримінально-правової норми неможливим.

У контексті розгляду видів покарання, що передбачені за досліджуване правопорушення, констатовано доцільність виключення із санкції ч. 1 ст. 211 КК України вищезазначеного виду покарання. З огляду на його сутність, ми наголошуємо на неможливості його застосування за будь-яке кримінальне правопорушення, де суб'єктом є службова особа публічного права. Натомість застосування виправних робіт за такі ж протиправні дії, учинені службовою особою приватного права, є обґрунтованим і доцільним.

Наступним видом покарання, що передбачене в санкції ч.1 ст. 210

КК України, є обмеження волі. В даному складі кримінального правопорушення обмеження волі може бути призначено на строк до п'яти років. Поняття цього виду покарання міститься в ч. 1 ст. 61 КК України: покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці; обмеження волі встановлюється на строк від одного до п'яти років; обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи [61].

Вважаємо, що оскільки покарання призначається індивідуально, враховуючи, зокрема, особу винного та обставини, що пом'якшують покарання, згідно з ч. 2 ст. 65 КК України, особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений кримінальний правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Зазначимо, що покарання, передбачені в санкціях ч. 1 ст. 211 чинного КК України та ч. 1 ст. 80-4 КК України 1960 р., більш-менш співрозмірні. Проте, щоб у суду була можливість диференціації кримінальної відповідальності при призначенні покарання, виникає необхідність обґрунтовано розширити санкцію ч. 1 ст. 211 КК України за рахунок покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Також зазначимо, що у санкції ч. 1 ст. 211 КК України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до 4 років. Поняття даного виду покарання міститься в ст. 63 КК України: покарання у виді

позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу; позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК України [61].

Зазначимо, що у літературі було висловлено думку про необхідність уточнення назви цього виду покарання. Зокрема, В. І. Рудник, посилаючись на законодавство деяких зарубіжних країн і положення окремих міжнародних договорів, запропонував назвати його не позбавлення волі, а «ув'язнення» [119, с. 69–77]. На думку Ю. А. Пономаренко [107, с. 210] немає потреби в такому перейменуванні, оскільки використовуваний на теперішній час термін цілком адекватно відображає це поняття й став традиційним для вітчизняної правової системи, однозначно сприймається всіма.

Юридична техніка не визначає конкретних правил, яких необхідно дотримуватися при визначенні мінімальних та максимальних меж санкції кримінально-правових норм чи які б бодай частково роз'яснювали їх застосування. Проблему визначення оптимальної амплітуди між нижньою і верхньою межами покарання науковці обговорюють уже тривалий час. Зазначимо, що Н. А. Орловська зазначає, що надмірні розриви в межах покарання перешкоджають формуванню єдиної судової практики в конкретних справах і водночас створюють загрозу зловживання судами своїми повноваженнями [99, с. 207]. Негативно висловлюється щодо визначення значного розриву між максимальною та мінімальною межами санкції й С. І. Дементьєв [33, с. 142], який вважає, що розрив між цими межами санкції у виді позбавлення волі не повинен перевищувати 3–5 років.

Широта меж санкції не завжди сприяє одноманітності судової практики [34, с. 29]. Варто погодитись із Л. Л. Кругліковим щодо визначення меж санкцій, які мають бути такими, щоб, з одного боку,

суддя не був обмежений занадто вузькими інтервалами, мав певний простір для обрання міри покарання, а з другого – щоб цей простір не був занадто широким, не породжував суб'єктивізму, що простежується, коли законодавцем допускається занадто великий розрив між мінімальними та максимальними межами санкції [63, с. 267].

Згідно із ч. 2 ст. 29 КК України, організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинений виконавцем. Тобто співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом осіб, які не є такими, тягне відповідальність за нормою закону, за якою кваліфіковано кримінальне правопорушення, вчинений спеціальним суб'єктом. Особа, яка не є спеціальним суб'єктом, може бути в цій співучасті організатором, підбурювачем або пособником, а в певних випадках – і співвиконавцем [162, с. 5].

Проте, якщо як ознака спеціального суб'єкта виступає винятково особистісна властивість, що обтяжує або пом'якшує його відповідальність, то ця обставина не може бути поставлена у вину іншим співучасникам і впливати на їх відповідальність.

З наведеного випливає, що покарання цим співучасникам призначається в межах санкції тієї статті (частини статті) Особливої частини КК України, за якою кваліфікуються діяння виконавця. Д. С. Шияном аргументовано висновок про допустимість встановлення цього виду покарання як додаткового обов'язкового щодо кримінального правопорушення, вчиненого через необережність, та про недопустимість його встановлення щодо кримінальне правопорушення, що можуть бути вчинені в співучасті із спеціальним суб'єктом. Він слушно пропонує замінити позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове обов'язкове покарання на факультативне, у тому числі й у ч. 2 ст. 210 КК України [179, с. 5, 10, 14].

Однак необхідно зауважити, що така пропозиція хоча й вирішує проблему призначення покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю співучасникам кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом, але у зв'язку із цим виникає інша проблема.

Відомо, що умисна форма вини є більш суспільно небезпечною, ніж необережна. А умисні кримінальне правопорушення є відносно та порівняно більш суспільно небезпечними і більш тяжкими, ніж необережні. За загальним правилом кримінальне правопорушення зі спеціальним суб'єктом, ознаками якого, крім інших ознак, є використання певної посади або певної діяльності для вчинення такого суспільно небезпечного діяння, є відносно та порівняно більш суспільно небезпечними й більш тяжкими, ніж кримінальне правопорушення із загальним суб'єктом. Крім того, обтяжує кримінальну відповідальність та покарання співучасть у кримінальному правопорушенні.

За умови врахування вищезазначеної пропозиції за умисні кримінальні правопорушення, що можуть бути вчинені у співучасті, або за кримінальне правопорушення зі спеціальним суб'єктом, ознаками якого, крім того, є використання певної посади або певної діяльності для вчинення такого суспільно небезпечного діяння, передбачатиметься додаткове факультативне (необов'язкове) покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за кримінальне правопорушення без ознак, що обтяжують покарання, – додаткове обов'язкове (що суд зобов'язаний призначити) таке покарання. Тобто в такому випадку за більш суспільно небезпечний та тяжкий злочин передбачатиметься додаткове факультативне покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за менш суспільно небезпечний та менш тяжкий – додатковий обов'язковий такий вид покарання. Однак, на нашу думку, вирішення цієї нової проблеми є менш важливим, ніж вирішення питання

призначення покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю співучасникам кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом. Зважаючи на вищезазначене з цього питання ми підтримуємо позицію Д. С. Шияна.

Зазначимо, що санкція ч. 2 ст. 211 КК України повинна бути більш суворою, ніж ч. 1 цієї статті. Також санкція цієї норми із запропонованою кваліфікуючою ознакою у вигляді істотної шкоди не може бути менш суворою, ніж у ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 365, ч. 1 ст. 426-1 КК України з такою самою ознакою, або принаймні вона повинна бути аналогічною. Санкція ч. 2 ст. 211 КК України в цілому відповідає таким вимогам.

У нас немає аргументів на користь зміни найсуворішого виду покарання в цій, а тому вважаємо, що законодавець обґрунтовано його визначив, з урахуванням суспільної небезпеки досліджуваного кримінального правопорушення та кваліфікуючих ознак, визначених у ч. 2 ст. 210 КК України.

Щодо позбавлення права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю то такий вид покарання присутній як у ч. 1 так і у ч. 2 досліджуваного складу кримінального правопорушення.

У ст. 55 КК України, присвяченій цьому виду покарання, не міститься його законодавчого поняття, на відміну від інших кримінально-правових норм Загальної частини КК України, якими передбачено інші види покарань.

В ст. 55 КК України йде мова про: Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років.

Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання за вчинення кримінального

правопорушення проти виборчих прав і свобод громадянина, передбачених статтями 157–160 цього Кодексу, призначається на строк п'ять років.

Позбавлення права керувати транспортними засобами як додаткове покарання призначається на строк до десяти років.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 цього Кодексу – з моменту набрання законної сили вироком [61].

Зазначимо, що небезпека службової особи, яка вчинила будь-який вид службового зловживання зникає з моменту її усунення від службових повноважень, тому в її ізоляції від суспільства навряд чи є сенс [85, с. 218–219].

У складах кримінальних правопорушень, у яких передбачений спеціально конкретний суб'єкт, ознаками якого є використання посади,

що обіймається, або діяльності, якою займається, для вчинення кримінального правопорушення, є можливість для суду позбавити засудженого права на обіймання такої посади або зайняття такою діяльністю, якщо він використовував їх для вчинення кримінального правопорушення [140, с. 9]. Таким складом кримінального правопорушення є суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 211 КК України.

У визначеній в ст. 51 КК України системі покарань серед дванадцяти видів покарань позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю знаходиться за ступенем порівняльної суворості лише на третьому місці, а отже, воно є відносно несуворим видом покарання, а тому як основне повинно бути встановлено лише за не тяжкі злочини [179, с. 5].

Згідно зі ст. 12 КК України, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 211 КК України, є саме таким.

Зазначимо, що згідно зі ст. 77 КК України, у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання, у тому числі у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Згідно з абз. 5 п. 9 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7, при звільненні з випробуванням від відбування основного покарання суд відповідно до ст. 77 КК України може призначити додаткові покарання, у тому числі позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що підлягає реальному виконанню, про що суд зазначає в резолютивній частині вироку [112].

Цілком обґрунтованою є постановка питання І. А. Вартилицею [13, с. 106], Ю. А. Пономаренко [107, с. 75], Д. С. Шияном [180, с. 311] про збільшення максимального строку позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у випадках, спеціально передбачених відповідними статтями (частинами статей) Особливої

частини КК України, як основного покарання до п'ятнадцяти років або як додаткового покарання до десяти років.

Переосмислення В. А. Мозговою місця громадських робіт у системі покарань дало змогу зробити їй висновок, що вони є менш суворим покаранням, ніж позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а тому запропоновано передбачити його третім видом за ступенем суворості в ст. 51 КК України [87, с. 15].

Якщо розглянути зміст цих видів покарань, то позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачає звільнення засудженого з посади, за якою він вчинив кримінальне правопорушення, і забороні обіймати аналогічні посади або займатися діяльністю, у зв'язку з якою вчинено кримінальне правопорушення. Зміст громадських робіт полягає, навпаки, у покладенні на засудженого трудового зобов'язання. Тобто до змісту покарання у виді громадських робіт не належить обмеження або позбавлення права на працю. Покарання у виді громадських робіт обмежує право засудженої особи на відпочинок, на одержання винагороди за працю, а також свободу вибору виду суспільно корисної праці та право вільно залишати територію України [182, с. 210].

Для забезпечення ступневості та диференціації кримінальної відповідальності, а також гуманізації кримінальної відповідальності й забезпечення принципу економії кримінальної репресії пропонуємо внести такі зміни та доповнення до ст. 211 КК України:

Стаття 211. Умисне видання або підроблення, або умисне знищення нормативно-правового акта, що призвело до зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону

1. Умисне видання або підроблення, або умисне знищення службовою особою нормативно-правового акта, що призвело до зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів,

– карається штрафом від однієї тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або щодо бюджетних коштів в особливо великих розмірах,

– караються штрафом від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Висновки до третього розділу

Розглянуто особливості кваліфікації видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, що зумовлено ускладненою конструкцією аналізованого складу кримінального правопорушення. А саме: поєднанням у його межах кількох альтернативних суспільно небезпечних діянь. Доведено можливість існування продовжуваного одиничного досліджуваного кримінального правопорушення, що виражається у вчиненні кількох об'єднаних єдиним умислом тотожних діянь, вчинених у різний час, однак об'єднаних єдиним умислом, спрямованим на досягнення єдиної мети. Автором проаналізовано випадки неправильної офіційної кваліфікації дій службових осіб щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в судовій практиці.

Досліджено особливості відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 210, 212, 222, 364, 365, 367 КК України. Проаналізовано помилки органів досудового розслідування та судів, яких допускаються під час їх відмежування.

Визначено суміжні (спільні) риси в їхніх елементах, виокремлено ознаки, за якими їх слід відмежовувати. Встановлено низку характерних ознак, за якими досліджувані суміжні кримінальні правопорушення є схожими та відмінними. Основними критеріями їх відмінності є: 1) безпосередній об'єкт посягання; 2) коло осіб, які є потерпілими, та вид їхньої діяльності; 3) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 4) суб'єкт кримінального правопорушення; 5) вина, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.

Під час вивчення покарання за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону встановлено, що законодавець використовує три види санкцій: відносно-визначену, альтернативну і кумулятивну. Зазначено про необхідність виключення із санкції ч. 1 ст. 211 КК України виправних робіт як виду покарання. Видається неможливим застосування даного виду покарання за будь-яке кримінальне правопорушення, де суб'єктом виступає публічна службова особа. Натомість, застосування виправних робіт за дії, вчинені приватною службовою особою, є обґрунтованим та доцільним. Обґрунтовано необхідність розширення переліку покарань за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 211 України, таким додатковим видом покарання, як штраф.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення та запропоновано вирішення конкретного наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, та формулюванні положень, пропозицій і змін до законодавства, які відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практики законодавства про кримінальну відповідальність, зокрема:

1. Констатовано, що нормативно-правова конструкція предмета дослідження не відповідає потребам правозастосовної практики, на що вказує фрагментарний характер його дослідження, а також недостатня аргументованість окремо взятих пропозицій як законодавства, так і теоретичних розробок досліджуваного питання. Наукові розробки згруповано за напрямками вивчення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону. Праці вчених узагальнено за напрямками аналізу, а саме: роботи щодо кримінальної відповідальності за дії подібного характеру; праці, у яких описано кримінологічні, криміналістичні, кримінально-процесуальні й інші аспекти запобігання виданню нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону; дослідження кримінальної відповідальності за видання зазначених нормативно-правових актів у контексті вивчення кримінальних правопорушень лише у сфері господарської діяльності. Встановлено такі особливості вказаних робіт: у значній кількості праць проаналізовано положення вітчизняного й зарубіжного законодавства, яке на сьогодні вже зазнало чимало змін; недостатньо вивчено судову практику щодо застосування кримінально-правових норм, які передбачають

відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Методологію дослідження кримінальної відповідальності за вчинення протиправних діянь становить система наукових підходів, а також сукупність методів, які використано у взаємодії з метою реалізації поставлених задач дослідження та формування його логічних висновків.

2. На підставі результатів вивчення генези національного законодавства щодо кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, підтримано та удосконалено позицію такої її розвитку: 1) становлення законодавства щодо кримінальної відповідальності за вилучення коштів із казни (середина XVIII – перша половина XIX ст.); 2) формування кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та службової діяльності (середина XIX – початок XX ст.); 3) виокремлення нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за посягання на кошти, що формують бюджетну систему, які вчиняються службовими (посадовими) особами (середина – кінець XX ст.); 4) законодавство про кримінальну відповідальність за посягання на бюджетну систему як складову господарських правовідносин (кінець XX – початок XXI ст.)

3. Узагальнено зарубіжну практику в частині кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону. З огляду на законодавче закріплення форм об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, виокремлено новітні підходи до описання її ознак. Практично значущий аспект порівняльно-правової частини дослідження кримінальної відповідальності за вказані протиправні діяння обґрунтовано в таких висновках: зазначені норми розміщено переважно в главах (розділах) особливих частин КК, у яких передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері

службової діяльності або економічної безпеки держави; предмет кримінальних правопорушень – нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, як речі матеріального світу та носії інформації; описання ознак об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення передбачає кілька підходів залежно від форм її вияву. Способи вчинення кримінального правопорушення визначено по-різному, проте зазвичай це – видання, підроблення або знищення документів; суб'єкт кримінального правопорушення – спеціальний – службова особа; суб'єктивна сторона кримінального правопорушення означена виною у формі прямого умислу, мета є факультативною ознакою; мотив – зазвичай корисливий. Аналіз досвіду кримінальної відповідальності зарубіжних країн за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, сприяв визначенню оптимальних підходів до вдосконалення змісту ст. 211 КК України, зокрема щодо встановлення об'єкта кримінального правопорушення, а також доцільності перегляду (шляхом доповнення) опису об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення.

4. Родовим об'єктом видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, слід вважати відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України (цю позицію поділяють 79,0 % респондентів). Суспільні відносини, які забезпечують додержання встановленого законом порядку видання нормативно-правових актів, пов'язаних з виконанням державного та місцевого бюджетів, слугують основним безпосереднім об'єктом аналізованого діяння. Додатковим обов'язковим об'єктом вказаного кримінального правопорушення є

система оподаткування в частині встановленого порядку запровадження та справляння податкових платежів. Обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, є предмет правопорушення – нормативно-правові акти, що, всупереч закону, зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати, які включають у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування в разі вчинення дій щодо бюджетних коштів у великих розмірах. Вивчення особливостей нормативно-правових актів, а також обов'язкових для виконання приписів дає змогу стверджувати, що характерною їх рисою є формальна визначеність і дія на необмежене й персонально не визначене коло юридичних та фізичних осіб. Це можуть бути діючі постійно або протягом певного проміжку часу різноманітні постанови, правила, положення, накази, порядки, роз'яснення, інструкції, інструктивні листи.

5. Доведено, що об'єктивна сторона досліджуваного складу кримінального правопорушення може полягати у вчиненні шляхом видання, підроблення або знищення документів суспільно небезпечних дій у формі видання всупереч встановленому законом порядку нормативно-правового акта, який зменшує надходження до бюджету або збільшує витрати бюджету всупереч закону.

Вказано, що визначення структури, обсягу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів є виключною прерогативою Верховної Ради України й органів місцевого самоврядування. Виданням нормативно-правових актів є як одноособове прийняття і підписання таких документів службовими особами, так і затвердження ними актів, прийнятих (схвалених) відповідними колегіальними органами. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 211 КК України, слід вважати закінченим з моменту видання службовою особою відповідного акта, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах.

6. Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, спеціальний – службова особа. Зважаючи на неповноту законодавчої конструкції поняття «службова особа», визначеного в ч. 3 ст. 18 та п. 1 примітки до ст. 364 КК України, запропоновано відносити до її кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням контрольно-ревізійних функцій чи функцій державного фінансового контролю, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Обґрунтовано доцільність встановлення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо такі дії вчинено за попередньою змовою групою осіб, як кваліфікуючої ознаки цього кримінального правопорушення (таку позицію підтримали 86,4 % респондентів).

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, означена лише умисною формою вини. У межах конкретизації ознак інтелектуального й вольового моментів вини встановлено, що особа повинна усвідомлювати ознаки предмета кримінального правопорушення (нормативно-правові акти, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону) та власні суспільно небезпечні діяння, їх зміст, а також спрямованість своїх діянь. Вольовий момент вини досліджуваного кримінального правопорушення полягає в бажанні винного вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння. Обґрунтовано доцільність конкретизації форми вини в тексті досліджуваної кримінально-правової норми шляхом доповнення ч. 1 ст. 211 КК України перед словами «видання нормативно-правових актів» словом «умисне».

7. Розглянуто особливості кваліфікації видання нормативно-правових актів, які зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону. Ці особливості зумовлено ускладненою конструкцією аналізованого складу кримінального правопорушення,

зокрема можливе поєднання у ньому кількох альтернативних суспільно небезпечних діянь. Також доведено можливість існування продовжуваного одиничного досліджуваного кримінального правопорушення, що полягає у вчиненні кількох об'єднаних спільним умислом і метою тотожних діянь, учинених у різний час. Проаналізовано випадки неправильної офіційної кваліфікації дій службових осіб щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в судовій практиці.

8. Досліджено особливості відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 210, 212, 222, 364, 365, 367 КК України. Проаналізовано помилки органів досудового розслідування та судів, яких вони припускаються під час відповідного відмежування. Виокремлено суміжні (спільні) ознаки та ознаки, за якими слід відмежовувати вказані діяння в процесі кримінально-правової кваліфікації. Встановлено основні критерії їх відмежування, а саме: 1) безпосередній об'єкт посягання; 2) коло осіб, які є потерпілими, та вид їхньої діяльності; 3) спосіб учинення кримінального правопорушення; 4) суб'єкт кримінального правопорушення; 5) вина, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.

9. У межах вивчення покарання за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону, встановлено, що законодавець використовує три види санкцій: відносно визначену, альтернативну та кумулятивну. Констатовано доцільність виключення із санкції ч. 1 ст. 211 КК України такого виду покарання, як виправні роботи. З огляду на сутність цього виду покарання, наголошено на неможливості його застосування за будь-яке кримінальне правопорушення, де суб'єктом слугує службова особа публічного права. Натомість застосування виправних робіт за вказані вище протиправні дії, учинені службовою особою приватного права, є

обґрунтованим і доцільним. Обґрунтовано потребу в розширенні переліку покарань за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 211 КК України, таким додатковим видом покарання, як штраф.

10. На підставі проведеного дослідження особливостей кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, запропоновано нову редакцію ст. 211 КК України:

«Стаття 211. *Умисне видання або підроблення, або умисне знищення нормативно-правового акта, що призвело до зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону*

1. *Умисне видання або підроблення, або умисне знищення службовою особою нормативно-правового акта, що призвело до зменшення надходження бюджету або збільшення витрат бюджету всупереч закону у великих розмірах бюджетних коштів,*

– карається штрафом від однієї тисячі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк *від трьох* до п'яти років, або позбавленням волі на строк до *трьох* років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до *двох* років.

2. *Ті самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або щодо бюджетних коштів в особливо великих розмірах,*

– караються *штрафом* від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або позбавленням волі на строк від *трьох* до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до *трьох* років».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко П. П. Коментар до статті 211 Кримінального кодексу України. *Юридичний вісник України*. 2002. № 3 (343). С. 31–32.
2. Андрушко П. П. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему (коментар статей 80-3 і 80-4 КК України). *Вісник Верховного Суду України. Додаток до журналу*. 1998. № 2. С. 1–16.
3. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. Київ: Юрисконсульт, 2006. 342 с.
4. Антонюк Н. О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою: монографія. Львів, 2008. 216 с.
5. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть: учеб. пособ. Днепропетровск, 1992. 168 с.
6. Балонь А. Б. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: поняття, ознаки, значення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 117–125.
7. Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. Харьков, 1991. 360 с.
8. Белогриц-Котляревский Л. С. Учебник русского уголовного права. Общая и особенная части. Киев; Петербург; Харьков: Южно-русское книгоиздательство Ф. А. Иогансона, 1903. 628 с.
9. Беницкий А. С. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств и иного имущества, приобретенных

преступным путем: проблемы квалификации и совершенствования законодательства: монография. Луганск, 2001. 352 с.

10. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: дис. ... д-ра юрид. Наук: 12.00.08. Харьков, 1992. 399 с.

11. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. Москва, 1963. 276 с.

12. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 21.04.2017).

13. Вартилецька І. А. Забезпечення ефективності кримінальних покарань за злочини проти правосуддя у процесі їх застосування. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України: тези доп. міжвідом. наук.- практ. конф.* (Київ, 25 трав. 2007 р.). Київ, 2007. С. 105–106.

14. Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. URL: https://stud.wiki/law/3c0b65635a3ac79a4c53a88421206d27_0.html.

15. Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 1 лют. 2012 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31062982> (дата звернення: 28.04.2017).

16. Вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська від 13 квіт. 2012 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25184976> (дата звернення: 28.04.2017).

17. Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 12 лют. 2014 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29380934> (дата звернення: 28.04.2017).

18. Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 18 лют. 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29380934> (дата звернення: 28.04.2017).

19. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 24 січ. 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28822899> (дата звернення: 28.04.2017).

20. Вирок Дніпровського районного суду м. Херсона від 5 квіт. 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30501632> (дата звернення: 28.04.2017).

21. Вирок Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 5 груд. 2011 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49562289> (дата звернення: 28.04.2017).

22. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

23. Волинець Р. А. Окремі питання відмежування злочину, передбаченого ст. 210 КК України від злочинів, передбачених ст. ст. 364, 365 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права, та кримінології, кримінально- виконавчого права*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (Одеса, 28 жовт. 2011 р.). Одеса, 2011. С. 65–69.

24. Волобуєв А., Степанюк Р. Особливості механізму злочинних порушень бюджетного законодавства. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4. С. 200–201.

25. Гладун О. З. Злочини проти порядку виконання бюджету: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 220 с.

26. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 272 с.

27. Гревцова Р. Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 224 с.

28. Гревцова Р. Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2003. 20 с.

29. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України. Харків, 2001. 384 с.

30. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2002. 38 с.

31. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. 459 с.

32. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж, 1974. 244 с.

33. Дементьев С. И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы. Ростов-на-Дону, 1986. 157 с.

34. Денисов С. Ф., Кулик Ю. С. Санкції за злочини проти моральності. *Держава і регіони. Серія Право*. 2004. № 1. С. 26–30.

35. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: навч. посіб. Запоріжжя, 2004. 152 с.

36. Довбуш Р. Ю. Економічна злочинність як об'єкт кримінального права: магістерська робота. Тернопіль, 2018. 112 с.

37. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.

38. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра.

юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2007. 34 с.

39. Дудоров О. О., Мельник М. І., Хавронюк М. І. Злочини у сфері підприємництва : навч. посіб. / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2001. 608 с.

40. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

41. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85124796>.

42. Зеленов Г. М. Злочини, які порушують установлений порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2009. 20 с.

43. Злобин Г. А. Основания и принципы уголовно-правового запрета. *Советское государство и право*. 1980. № 1. С. 70–77.

44. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ, 2013. 892 с.

45. Каленський М. М. Удосконалення фінансового контролю за витрачанням бюджетних коштів. *Фінанси України*. 2001. № 5. С. 65–68.

46. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2004. 40 с.

47. Клемпарський М. М. Суспільно небезпечні наслідки у злочинах з формальним складом: кримінальні та кримінальні процесуальні аспекти. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2 (69). С. 67–74.

48. Константинов О. О. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують

надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 179–180.

49. Константинов О. О. Особливості об'єктивної сторони діяння передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 181–185.

50. Константинов О. О. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Т. 3. С. 155–160.

51. Константинов О. О. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 199–204.

52. Константинов О. О. Юридичний аналіз злочину, передбаченого ст. 211 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті професора П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 150–152.

53. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96ВР. (із змінами та доповненнями): *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

54. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. Київ, 2002. 640 с.

55. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України: загальна частина: курс лекцій. Київ, 2001. 432 с.

56. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика. Проблемы криминализации и пенализации: монография. Владивосток, 1987. 267 с.
57. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ, 2012. Т. 1. 780 с.
58. Кримінальне право України. URL: https://pidru4niki.com/13020511/pravo/subyeckt_zlochynu.
59. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків, 2010. 456 с.
60. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. 1040 с.
61. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
62. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар. 2-е вид., перероб. та допов. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш, С. В. Гізімчук та ін. Харків: Одиссей, 2004. 1152 с.
63. Кругликов Л. Л., Васильевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург, 2002. 300 с.
64. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. Москва, 1960. 244 с.
65. Кузнецова Н. Ф., Злобин Г. А. Социальная обусловленность уголовного права и научное обеспечение нормотворчества. *Советское государство и право*. 1976. № 8. С. 76.
66. Кузнецов В. В. Сучасні фактори нормотворення у сфері кримінального права. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 12 (88). С. 37–40.
67. Кундеус В. Г. Становлення та історичний розвиток кримінальної відповідальності за викрадення (середина XVIII – початок XX ст.). *Вісник*

Харківського національного університету внутрішніх справ. 2007. № 37. С. 92–97.

68. Курс уголовного права. Общая часть: учеб. для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва, 1999. Т. 1: Учение о преступлении. 592 с.

69. Курс уголовного права: учеб. для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва, 2002. Т. 1. Общая часть: Учение о преступлении. 624 с.

70. Лейленд П. Кримінальне право: злочин, покарання, судочинство. / пер. з англ. П. Таращука. Київ: Основи, 1996. 237 с.

71. Лень В. В. Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2003. 19 с.

72. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ, 2006. 573 с.

73. Ліпкан В. А., Збінський Є. Ф. Правовий режим податкової таємниці в Україні: монографія. Київ, 2018. 371 с.

74. Лісова Н. В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 199 с.

75. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Львів, 2007. 16 с.

76. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 506 с.

77. Мельник Н., Хавронюк Н. Уголовная ответственность за нарушения бюджетного законодательства: комментарий и некоторые выводы. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1997. № 11. С. 25–33.

78. Мінаєв М. М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2005. 20 с.

79. Мойсик В. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2002. 20 с.

80. Навроцький В. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи. *Юридичний вісник України*. 2006. № 17. С. 6–7.

81. Навроцький В. О. Господарські злочини: лекції для студентів юридичного факультету. Львів, 1997. 60 с.

82. Навроцький В. О. Значення судової практики і прецеденту для кримінально-правової кваліфікації. *Вісник Верховного Суду України*. 2000. № 6 (22). С. 49–51.

83. Навроцький В. О. Кримінальне право. Особлива частина: курс лекцій. Київ, 2000. 771 с.

84. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., перероб. та допов. Київ: А.С.К., 2005. 848 с.

85. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Атіка, 2004. 1054 с.

86. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 2-е вид., перероб. та допов. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.

87. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 3 кн. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, П. П. Андрушка. Київ: А.С.К., 2005. Кн. 2. 672 с.

88. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко; За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

89. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та допов. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.

90. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Каннон, А.С.К., 2001. 1104 с.

91. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2007. 1184 с.

92. Нерсесян В. А. Ответственность за неосторожные преступления. Санкт-Петербург, 2002. 223 с.

93. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1960. 228 с.

94. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология научного исследования: науч. пособие. Москва: Либроком, 2010. 280 с.

95. Новое уголовное уложение. Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. Санкт-Петербург: Изд. В. П. Анисимова, 1903. 250 с. URL: <https://library6.com/8569/item/553030>.

96. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. Москва: НОРМА, 2001. 208 с.

97. Об уголовном праве: Закон Израиля: постатейный перевод с иврита на русский язык / авт. пер. Марат Дорфман. 2-е изд., перераб. и доп. 2010. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf> (дата звернення: 28.04.2017).

98. Омельчук О. М. Контрабанда за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08

«Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2002. 16 с.

99. Орловская Н. А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификация и функционального анализа: монография. Одесса, 2010. 286 с.

100. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация: монография / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, С. Г. Келина и др.; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. Москва, 1982. 304 с.

101. Останін В. О. Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2004. 20 с.

102. Пащенко О. О. Вплив традицій та новацій на визначення соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність. *Кримінальне право: традиції та новації*: матеріали міжнар. круглого столу, присвяч. 90-літтю з дня народж. академіка В. В. Сташиса (Полтава, Харків, 9–10 лип. 2015 р.). Полтава, Харків, 2015. С. 90–91.

103. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности: комментарий к действующему законодательству. Харьков, 1997. 105 с.

104. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2003. 18 с.

105. Податковий кодекс України: Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-17>.

106. Полный курс уголовного права: в 5 т. / под ред. А. И. Коробаева. Т. 1. Преступление и наказание. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2008. 1133 с.

107. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: монографія. Харьков, 2009. 344 с.
108. Поняття і ознаки суб'єкта злочину. URL: <https://studall.org/all3-65491.html>.
109. Поняття та ознаки суб'єкта злочину. Вік кримінальної відповідальності. URL: <https://infopedia.su/6xa304.html>.
110. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах: нормативний документ / за заг. ред. В. Т. Маляренко. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 368 с.
111. Про бюджетну систему України: Закон України від 5 груд. 1990 р. № 512-XII. Відомості Верховної ради УРСР. 1991. № 1. Ст. 42. (втратив чинність).
112. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовт. 2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.
113. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 груд. 2003 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>.
114. Пташинський О. Б. Система санкцій, альтернативних позбавленню волі, у контексті розбудови пенітенціарної системи України. *Держава і право*. 2001. Вип. № 10. С. 409–413.
115. Пустовіт О. В. Кримінально-правова характеристика об'єкта і предмета легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2005. № 1. С. 175–180.
116. Бажанов А. И. Вина в советском уголовном праве / науч. ред. Б. В. Здравомыслов. Саратов, 1987. 186 с.
117. Рарог А. И. Вина и квалификация преступлений: учеб. пособие. Москва, 1982. 63 с.

118. Реджепов А. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм как фактор повышения их эффективности. Тезисы докладов на теорет. конф. аспирантов Ин-та гос-ва и права АН СССР и юрид. ф-та МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 1981. С. 101–102.

119. Рудник В. І. Кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі чи ув'язнення? (український і міжнародний досвід). *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2001. № 1 (10). С. 69–77.

120. Руфанова В. М. Пріоритети національної безпеки України на шляху до НАТО. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування*: матеріали наук. семінару (Дніпро, 8 груд. 2017 р.). Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 337–340.

121. Руфанова В. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2011. 258 с.

122. Руфанова В. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ кримінальне злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2011. 22 с.

123. Рябчинська О. П. Кримінально-правові та кримінально-виконавчі аспекти застосування покарання у виді громадських робіт в Україні. *Право та державне управління*: зб. наук. пр. Запоріжжя, 2010. № 1. С. 64–67.

124. Рябчинська О. П. Правила законодавчої техніки та текстології при структуруванні кримінально-правових норм про види покарань. *Право та державне управління*: зб. наук. пр. Запоріжжя, 2014. № 1–2. С. 99–105.

125. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.
126. Севастьянова Т. Є. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 211 с.
127. Селезньов М. О. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді виправних робіт: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2010. 21 с.
128. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; гол. ред. І. К. Білодід. Київ, 1970–1980. Т. 10. 662 с.
129. Статистична інформація. Офіс Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820#.
130. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 211 с.
131. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине: курс лекцій. Одесса: АО БАХВА, 1997. 572 с.
132. Стрельцов Є. Л. Відповідальність за економічні злочини в країнах англо-американської правової сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 11 (2). С. 66–69.
133. Сухов Ю. М. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: проблеми відмежування від суміжних злочинів та кваліфікації за сукупністю: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 235 с.
134. Таганцев Н. С. Курс русского уголовного права. Часть общая. Кн. 1. Учение о преступлениях. Санкт-Петербург, 1874. 292 с.

135. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2003. 19 с.

136. Тихонова О. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2009. 20 с.

137. Толстов П. В. Зарубежный опыт регулирования уголовной ответственности за нарушение правил обращения экологических опасных веществ и отходов. *Экологическое право*. 2013. № 6. С. 18–26.

138. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления. Москва, 1957. 364 с.

139. Тучков С. С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 219 с.

140. Тютюгин В. И. Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид наказания по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Харьков, 1975. 20 с.

141. Уголовный кодекс Австрии / Пер. и предисл.: Серебренникова А. В. Москва: Зерцало-М, 2001. 133 с.

142. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики: Закон Азербайджанской Республики от 30 декаб. 1999 г. № 787-IQ (с изменениями и дополнениями). URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353

143. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. Б. В. Волженкин; Пер. с англ. И. В. Мироновой. 2. изд. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. 509 с.

144. Уголовный кодекс Грузии: Закон от 22 июля 1999 г. № 2287. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=229> (дата звернения: 28.04.2017).

145. Уголовный кодекс Дании. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.

146. Уголовный кодекс Испании / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова; Пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998. 213 с.

147. Уголовный кодекс Литовской республики / Науч. ред. В. Павилонис, предисл. Н. И. Мацнев, вступ. статья В. Павилонис, А. Абрамавичюс, А. Дракшене, пер. с лит. В. П. Казанскене. Санкт-Петербург: Юридический центр пресс, 2003. 470 с.

148. Уголовный кодекс Республики Армения: Закон от 29 апр. 2003 г. № ЗР-528. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472 (дата звернения: 28.04.2017).

149. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А. И. Лукашов; пер. с болг. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова; вступ. ст. Й. И. Айдарова. Санкт-Петербург, 2001. 298 с.

150. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Закон от 3 июля 2014 г. № 226-V (с изменениями и дополнениями). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252 (дата звернения: 28.04.2017).

151. Уголовный кодекс Республики Корея: Закон от 18 сен. 1953 г. URL: <http://www.crimpravo.ru/page/zar-uk> (дата звернения: 28.04.2017).

152. Уголовный кодекс Республики Молдова: Закон от 18 апр. 2002 г. № 985-XV (с изменениями и дополнениями). URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (дата звернения: 28.04.2017).

153. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова; вступ. ст. А. И. Лукашова,

Э. А. Саркисовой; пер. с польск. Д. А. Барилович. Санкт-Петербург, 2001. 234 с.

154. Уголовный кодекс Республики Таджикистан: Закон от 21 мая 1998 г. (с изменениями и дополнениями). URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325 (дата звернення: 28.04.2017).

155. Уголовный кодекс Турции: Закон от 1 мар. 1926 г. (с изменениями и дополнениями) URL: <http://www.crimpravo.ru/page/zar-uk> (дата звернення: 28.04.2017).

156. Уголовный кодекс Швейцарии / Вступ. ст. Ю. Н. Волкова; науч. ред., предисл., пер. с нем. А. В. Серебренниковой. 2-е изд. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 348 с.

157. Уголовный кодекс Швеции / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова, С. С. Беляев; пер. на рус. яз. С. С. Беляева. Санкт-Петербург, 2001. 320 с.

158. Уголовный кодекс Эстонской Республики / науч. ред. и пер. с эстон. В. В. Запечалова; вступ. ст. Н. И. Мацнева. Санкт-Петербург, 2001. 262 с.

159. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева. Санкт-Петербург, 2002. 226 с.

160. Узагальнення судової практики щодо проведення аналізу та вивчення окремих проблемних питань правозастосування норм закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів у сфері господарської діяльності. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/74526-uzagalnennya_sudovoi_praktiki_schodo_provedennya_analizu_ta_.html (дата звернення: 28.04.2017).

161. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных и Устав о наказаниях мировыми судьями налагаемых. 4-е изд. Москва, 1872. 113 с.

162. Устименко В. В. Специальный субъект преступления: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Харьков, 1984. 16 с.

163. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков, 1989. 104 с.
164. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: монографія. Київ, 2004. 280 с.
165. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2004. 33 с.
166. Фефелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. *Советское государство и право*. 1970. № 11. С. 101–105.
167. Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права. Томск, 1981. 214 с.
168. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Львів, 2006. 19 с.
169. Фінанси: навч. посіб. / Барський Ю. М., Вахновська Н. А., Демидович М. В., Доро В. Ю., Іщук Л. І., Кравчук О. М., Ленок В. П., Ніколасва А. М., Олексавдренко І. В., Талах Т. А. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. 570 с.
170. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ, 2005. 332 с.
171. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 557 с.
172. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь. *Науковий вісник ДЮОІ МВС України*. 2001. № 1. С. 101–109.

173. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.

174. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2007. 22 с.

175. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: монографія. Харків, 2009. 448 с.

176. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: навч. посіб. Київ, 2008. 192 с.

177. Хряпінський П. В. Соціальна обумовленість заохочувальних кримінально-правових норм. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 55–62.

178. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2010. 36 с.

179. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2008. 21 с.

180. Шиян Д. С. Проблема строків покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10–11 жовт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 307–311.

181. Шиян О. Ю. Генеза кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ, 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 134–139.

182. Шиян О. Ю. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 279 с.

183. Шиян О. Ю. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Запоріжжя, 2017. 20 с.

184. Criminal Code of the Republic of Albania. Law No. 7895, dated 27 January 1995. URL: http://www.eurallius.eu/pdf/20.Criminal%20Code%20of%20Albania%20consolidated%20version%20of%2022_01_2015_en.pdf (дата звернення: 28.04.2017).

185. Criminal Law of the Republic of Latvia on 17.06.1998. Text consolidated by Valsts valodas centrs (State Language Centre) with amending law. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law>The (дата звернення: 28.04.2017).

186. Norwegian General Civil Penal Code. URL: https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-12#KAPITTEL_2-12 (дата звернення: 28.04.2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Константинов О. О. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону). *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Т. 3. С. 155–160.
2. Константинов О. О. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 199–204.
3. Константинов О. О. Об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 178–182.
4. Константинов О. О. Особливості об'єктивної сторони діяння передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 181–185.
5. Konstantinov A. Historical aspects of the development of criminal responsibility for the issue of regulatory legal acts that reduce budget reference. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 2. P. 118–122.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Константинов О. О. Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 216–218.

7. Константинов О. О. Юридичний аналіз злочину, передбачений ст. 211 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VIII міжвуз. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 150–152.

8. Константинов О. О. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону). *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 212–214.

9. Konstantinov A. The objective side of the crime stipulated in art. 211 of the Criminal Code of Ukraine publication of normative legal acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures contrary to the law. *Застосування іноземної мови під час викладання кримінально-правових дисциплін* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 5 черв. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 28–29.

10. Константинов О. О. Об'єкт та об'єктивна сторона видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 39–42.

11. Константинов О. О. Юридичний аналіз видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону ст. 211 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 72–74.

Додаток Б

АНКЕТА

**щодо з'ясування позиції працівників слідчих підрозділів
Національної поліції України з приводу складу кримінального
правопорушення передбаченого ст. 211 КК України «Видання
нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету
або збільшують витрати бюджету всупереч закону»**

Шановний респонденте! Просимо Вас відповісти на питання з приводу кримінальної відповідальності за вчинення діяння передбаченого ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону». Для цього Вам необхідно підкреслити або обвести у коло тільки один пропонуваній нами варіант відповіді (якщо інше не передбачено в умовах питання) чи дати свою власну відповідь (у тих випадках, коли це пропонується). Отримана від Вас інформація буде оброблена, проаналізована та використана у наукових дослідженнях у галузі кримінального права.

Будь ласка, не залишайте жодного запитання без відповіді!
Дякуємо за Вашу участь в анкетуванні!

НАГОЛОШУЄМО! Анкетування є анонімним!

1. Чи маєте Ви практичний досвід проведення досудового розслідування кримінальних проваджень з приводу видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

2. Чи виникали у Вас суперечності, непорозуміння чи складнощі при кваліфікації з приводу тлумачення понять і термінів, що вживаються у ст. 211 КК України?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

3. Як Ви вважаєте, чи є поширеним таке кримінальне правопорушення як «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

4. Як Ви вважаєте, чи є латентним таке кримінальне правопорушення як «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

5. Чи вважаєте Ви, що вивчення зарубіжного досвіду для можливості його імплементації у вітчизняне законодавство було б корисним у теоретичному та практичному аспектах щодо удосконалення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, в Україні?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

6. Чи потребує, на Вашу думку, кримінальне законодавство України вдосконалення щодо відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

7. На Вашу точку зору: чи важко довести винну службової особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане з виданням нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

8. Чи впливає складна соціально-економічна ситуація та низький рівень життя населення України на збільшення кримінальних правопорушень пов'язаних з виданням нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону:

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

9. Чи вчиняється більшість дій пов'язаних з виданням нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону саме з прямим умислом?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

10. Чи необхідно розширити перелік кваліфікуючих обставин, які обтяжують покарання, шляхом віднесення до них вчинення даного діяння за попередньою змовою групою осіб?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

11. Чи потрібно внести зміни до ст. 211 КК України, чітко визначивши предмет злочину як нормативно правовий акт, а також передбачити шкоду від даного діяння визначивши даний злочин як діяння з матеріальним складом ?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

12. Чи потребує оновлення зміст ст. 211 КК України ?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

13. Чи доцільно перенести діяння передбачене ст. 211 КК України до Розділу XVII Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток В

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА щодо результатів анкетування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України

Анкетування проводилося з 12 грудня 2017 року до 12 листопад 2019 року на базі Національної академії внутрішніх справ та Головного управління Національної поліції України в м. Києві, з метою вивчення практичних проблем кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, нами було проведено анкетування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України

(189 респондентів) в м. Києві та десяти областях України (Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Харківській).

Категорія респондентів: 189 працівників Національної поліції України, які на час анкетування: а) проходили службу у практичних підрозділах (зокрема, слідчі та слідчі в ОВС); б) висловили бажання щодо персональної участі в анкетуванні. Підставами для анкетування слугували наявність у респондентів досвіду практичної роботи на відповідних посадах та сформування думки та власного уявлення щодо питань про особливості кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Респондентам було запропоновано надати відповідь на тринадцять запитань. Питання стосувалася з'ясування практичних проблем кримінальної відповідальності щодо видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону та проблем кваліфікації цих злочинів. Питання було

сформульовано так, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та практично значущі відповіді респондентів.

В результаті дослідження відповідей, наданих на запитання з'ясовано, що: 60 % респондентів працюють на посаді слідчого, 19 % – старшого слідчого, 16,4 % – старшого слідчого в особливо важливих справах, 4,6 % – заступника начальника відділу (відділення).

Із числа опитаних респондентів 5 % мають досвід роботи в правоохоронних органах понад 10 років, 30 % – від 5 до 10 років, 13 % – від 1 до 5 років, 52 % – до 1 року.

Опрацювавши відповіді на запитання ми прийшли до висновку, що наявний порядок закріплення в диспозиції ст. 211 КК України ознак даного правопорушення призводить до виникнення складнощів під час кваліфікації вказаного кримінального правопорушення, а також високого рівня латентності щодо цього діяння, що зумовлює уникнення особами, які його вчиняють, справедливого покарання. Вказану позицію підтверджують результати опитування, у межах якого більшість респондентів (89,3 %) констатували недосконалість норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону.

Також респондентами схвалена позиція з приводу того, що родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення мають бути відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (цю позицію поділяють 79 % респондентів).

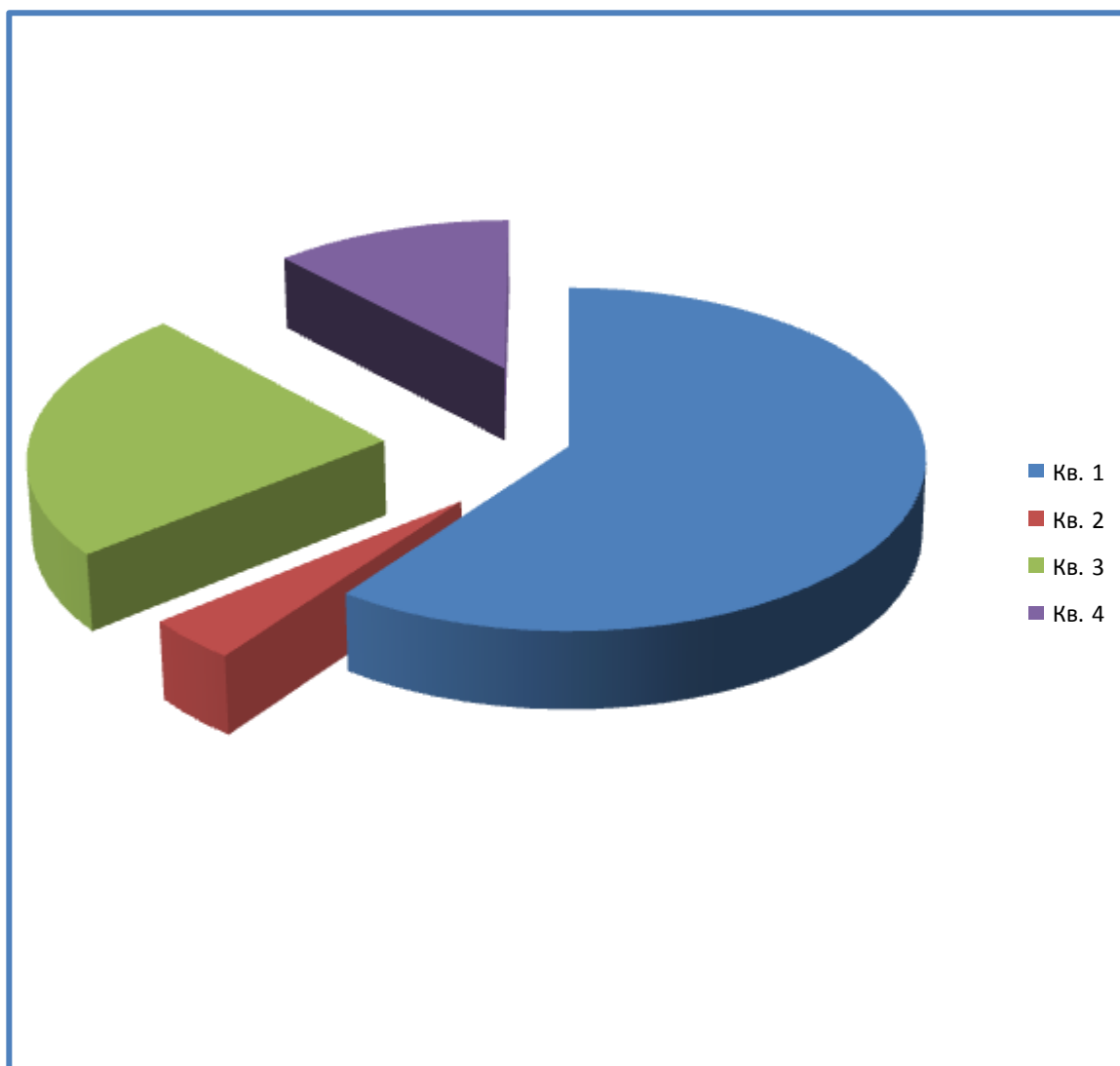
Також, респондентами підтримано доцільність встановлення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо такі дії вчинено за попередньою змовою групою

осіб, як кваліфікуючої ознаки цього кримінального правопорушення (таке твердження підтримують 86,4 % респондентів).

Проведене нами анкетування констатувало факт того, що наше дисертаційне дослідження може бути позитивно сприйнято працівниками Національної поліції України. Тобто вироблені нами теоретичні висновки та сформульовані пропозиції мають сенс для правозастосовної діяльності.

Додаток Г

**Узагальненні результати
анкетування працівників слідчих підрозділів
Національної поліції України
з метою вивчення практичних проблем кримінальної
відповідальності
за «Видання нормативно-правових актів, що зменшують
надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч
закону»
(кількісний склад відносно займаної посади)**

1. Слідчі – 60 %.
2. Заступник начальника відділу – 4,6 %.
3. Старші слідчі – 19 %.
4. Старші слідчі в ОВС – 16,4 %.

Додаток Д

**Узагальненні результати
анкетування працівників слідчих підрозділів
Національної поліції України
з метою вивчення практичних проблем кримінальної
відповідальності за «Видання нормативно-правових актів, що
зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету
всупереч закону» (досвід роботи опитаних (респондентів) працівників
слідчих підрозділів Національної поліції України в правоохоронних
органах)**

Ряд 1

1. понад 10 років – 5 %.
2. від 5 до 10 років – 30 %.
3. до 1 року – 52 %.
4. від 1 до 5 років – 13 %.

Додаток Ж

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Голови Національної
поліції України - начальник
Головного слідчого управління
доктор юридичних наук,
Заслужений юрист України

 Максим ЦУЦКІРІДЗЕ
04 03 2020 року

АКТ

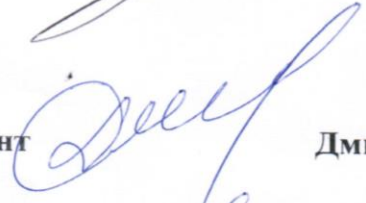
впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ
Константинова Олександра Олександровича: «Кримінальна відповідальність за
видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або
збільшують витрати бюджету всупереч закону»

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України доктора юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Мірковця Д.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України кандидата юридичних наук Мельниченка А.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати всупереч закону» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

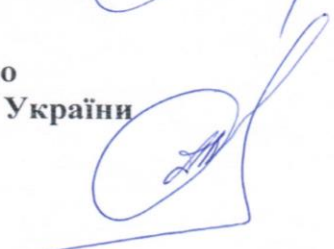
**Начальник відділу
ГСУ НП України**
доктор юридичних наук, доцент

 Артем ШЕВЧИШЕН

**Заступник начальника
відділу ГСУ НП України**
кандидат юридичних наук, доцент

 Дмитро МІРКОВЕЦЬ

**Старший слідчий в особливо
важливих справах ГСУ НП України**
кандидат юридичних наук

 Андрій МЕЛЬНИЧЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Перший проректор Національної
 академії внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор
Станіслав ГУСАРЄВ
 17. 02. 2020

АКТ

про впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»

Комісія у складі: т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора Джужі О.М. (голова комісії), завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, доцента Левченка Ю.О., начальник відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук Дубівки І.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» використовуються при підготовці усіх видів занять з дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів злочинів», викладання яких забезпечує кафедра кримінального права.

Голова комісії:

**т.в.о. завідувача кафедри
 кримінального права
 доктор юридичних наук, професор**

Олександр ДЖУЖА

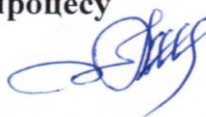
Члени комісії:

**завідувач кафедри кримінології
 та кримінально-виконавчого права
 кандидат юридичних наук, доцент**

Юрій ЛЕВЧЕНКО

**Начальник відділу
 організації та координації освітнього процесу
 кандидат юридичних наук**

Ірина ДУБІВКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» у науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 доктора юридичних наук, доцента Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії); завідувача відділу докторантури та ад'юнктури доктора юридичних наук, доцента Дрозда Олексія Юрійовича; заступника начальника відділу – завідувач відділення організації наукової діяльності перемінного складу відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності кандидата юридичних наук Калиновського Олександра Валерійовича, склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати всупереч закону» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються під час підготовки науково-методичних рекомендацій, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін до законів та нормативно-правових актів.

Використання результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати всупереч закону» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані такі публікації:

–Константинов О.О. Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати всупереч закону // О.О.Константинов // Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали VII міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.) /[В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 316 с. (стор.216-218)

–Константинов О.О. Юридичний аналіз злочину передбачений ст. 211 КК України // О.О.Константинов // Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали VII міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 листоп. 2017 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 238 с. (стор.150-152)

–Константинов О.О. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону) Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : тези доп. IX Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 372 с.

– Konstantinov Aleksandr Postgraduate student of the Department of Criminal Law National Academy of Internal Affairs The objective side of the crime stipulated in art. 211 of the criminal code of ukraine publication of normative legal acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures contrary to the law *Застосування іноземної мови при викладанні кримінально-правових дисциплін* [Текст] : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 05 черв. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. В. Савченко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 28-29.

– Об'єкт та об'єктивна сторона видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 319 с.

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Константинова Олександра Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження до бюджету або збільшують його витрати всупереч закону» вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ, зокрема у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій.

Голова комісії:

**завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
доктор юридичних наук, доцент**

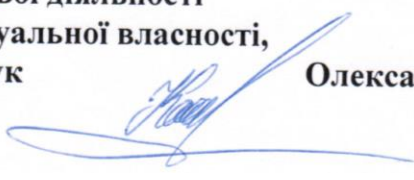
 Андрій ВОЗНІЮК

Члени комісії:

**завідувач відділу докторантури та ад'юнктури,
доктор юридичних наук, доцент**

 Олексій ДРОЗД

**завідувач відділення організації
наукової діяльності перемінного складу
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності,
кандидат юридичних наук**

 Олександр КАЛИНОВСЬКИЙ